

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Δ'

ΑΡ. 6

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΛΕΩΝΙΔΑ ΠΑΥΛΙΔΗ: Μνήμη (ποίημα)

ΓΙΑΝΝΗ ΣΚΑΡΙΜΠΑ: Το Γλαράκι (ποίημα)

ΠΥΘΑΓΟΡΑ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗ: Ἡ τελευταία προσευχή (ποίημα)

ΠΑΥΛΟΥ ΚΡΙΝΑΙΟΥ: Ἡ καρδιά τῶν εἴκοσι χρονῶν—Συμπόσιον αὐλητρίδων (ποιήματα)

ΠΕΤΡΟΥ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ: Ὁ «ὄρθρος τῶν ψυχῶν» τοῦ Γρυπάρη (μελέτη)

Β. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ: Τὸ ἀεράκι (ποίημα)

ΝΙΚΟΥ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ: Τὸ μουλάρι μίλησε (διήγημα)

ΑΠΗ ΑΚΑΜΑ: Παραβολές (πρόζες)

ΝΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Ἡ ἱστορία μιᾶς ἀγάπης (διήγημα)

(Συνέχεια ἀπὸ μέσα)

ΚΥΠΡΟΣ

ΟΧΤΩΒΡΗΣ, 1939

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Διευθυντής: ΝΙΚΟΣ Ι. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ,

Κερύνεια

Τυπογραφείο: «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμά Γ. Κυριακίδη.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: 'Η νέα τραγωδία.—ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Excerpta Cypria.—ΛΕΥΚΟΥ Ν. ΚΛΗΡΙΔΗ: 'Αποδείξεις παραλαβής χρημάτων κατά τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.—Κριτική: ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Κύπρου Χατζηγεωργίου «Φθινοπωρινές ᾠδές». — ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: Μανώλη Κουρήτη «Σταυροδρόμι», Ι. Θ. Κακριδῆ «'Η πρώτη σκηνή τοῦ Χρύση στὴν 'Ιλιάδα Α 12—52», Κ. Τομπόλη «Σχολικά ἄσματα». — Δ. ΝΟΥΣΗ: «Sigmund Freud». — Τύπος.—Εἰδήσεις.—Βιβλία.

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ:

Μεταξὺ ἄλλων καὶ τοῦ

ΚΛΕΑΝΘΗ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ: «'Αφροδίσα καὶ 'Αδώνια» ἡ σημασία τους στὴν ἀνάπτυξη τῆς Κυπριακῆς κοινωνίας» (μελέτη.)

Χυπριακὰ Γράμματα

ΤΟΤΟΣ Δ'
9/ΑΡ. 6

ΚΥΠΡΟΣ

ΟΧΤΩΒΡΗΣ, 1939

ΜΝΗΜΗ

Καμμιά δὲ σ' ἔφτασε φωνὴ καὶ τώρα πιά ἔχεις πάρει
τὸ κρύφιο πέρ' ἀπ' τὸ πυκνὸ φαράγγι μονοπάτι
καὶ χάθηκες καὶ μ' ἄφισες τῶν ἴσκιων περατάρη
στοὺς μαύρους ὄχτους τῆς νυχτιᾶς πού πλημμυρᾶ τὰ πλάτη...

Σ' ὄρες γλυκὲς σὲ θρήνησα, σ' ὄρες πικρὲς σὲ πήρα
μαζί μου σὰν τὸν ἄνεμο στ' ἀνθόκλωνα τ' Ἀπρίλη
κι ὡς οἱ πρωινὲς φυσούσαν πνοὲς χρυσάδραχτα ἀπὸ μύρα
σοῦ ἀλείφαν τὸ λιγνὸ κορμὶ τὰ λυρικά μου χεῖλη...

Μ' ἀπ' ὄσες ἄχραντες μορφὲς ἔχω γιὰ σὲ περάσει
μέσ' ἀπ' τῆ γῆ μεσουρανίς στοὺς λιόκαλον αἰθέρα
τῶν λογισμῶν ἢ στῶν παθῶν τὰ πυρωμένα δάση
καμμιά δὲ χαμογέλασε στὴ σκοτεινὴ σου μέρα...

Γιατὶ δὲν ἦσουν τ' ὄνειρο, δὲν ἦσουν ἡ ἐξαισία
φλόγα πού ἡ στερνὴ λάμψη τῆς τὸν ἔρωτα χαράζει,
πρόπλασμα γῆινο σάλευες στὰ χέρια μου κ' ἡ οὐσία
τῶν πόθων ἀλλοιόφρμισε σ' ἀσπένιστο χαλάζι...

Στὴν ἄσπρη θύελλα κράτησα τὰ πετρολούλουδά της
ἂν μοῦ ματώσαν τὴ μορφή λοξὰ στοὺς μέτωπό μου
δὲν ἔπαψε νὰ με κινεῖ με τ' ἀγγελόκρουσμά της
ἔμπνευση μυσταγωγικὴ στὸν τελικὸ σκοπὸ μου...

Κ' ἔμεινες, ὅπου ἀπόμειναν μοιραίων χαμῶν ρημάδια
τὰ μυστικά σου θέληγτρα τ' ἀτάλητα ἄσματά μου
τὰ πού δὲ μοῦδωκες ποτέ τὰ πού δὲν πήρες χάδια,
ν' ἀναρριγᾶς κρύα κι ἄχροη αὐγὴ στ' ἀκροπερίγυαλά μου...

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ

ΤΟ ΓΛΑΡΑΚΙ

Ήταν σάν 'να τόπι κάτασπρο μπαμπάκι
 όπου δυο χαντρίτσες στάζαν κιτρινίλα
 κι' έλεγε, ως ήταν με χωστό λαιμάκι,
 πάρα νά πετάξει μάλλον θά έκύλσ.

Άλικη ή μυτίτσα του έμοιαζε σαΐτα,
 και κλωστή απ' τό πόδι κρέμονταν μεγάλη,
 κι' ήταν σάν νά είχε νά σοῦ πεῖ ως σ' έκύτα
 πώς κι' αυτό δέν ξέρει τί νά ὀ νοῦς του βάλει.

Στῆς Κυρᾶς μιὰ μέρα βρέθηκε τὰ χεράκια
 (κι' ως μικρὸ—μικρούλι—μέ λαιμάκι φεῖδι—
 χτύπασε ή καρδιά του) δυὸ λευκὰ χτενάκια
 τὰ φτερά του κόψαν με κομψὸ ψαλίδι.

Ναί, με ψαλλιδάκι! Ἐπὸ τότε (μπίλια
 πού δυὸ ρὸς καρφάκια τοῦ ὕψου τὴν κρατάγαν)
 στέκονταν στὸ τζάμι νά κυτᾶζει—μίλια
 μακρὰ—τοὺς ἄλλους γλάρους πού πετάγαν.

Κι' ήταν ως νά σοῦλεγε τίποτε δέν ξέρει
 ἄλλο, ἐξὸν μιὰ μέρα—ὄλην χάρες ἄγιες—
 τῶπιασαν και μ' ἄσπρο ή Κυρά του χέρι
 τὰ λευκὰ φτεράκια τοῦ ἄνοιξε—βεντάγιες.

Τὰ λοιπά; γνωστὰ εἶναι: χράπ τὰ ψαλλιδάκια,
 σύδεμα οἱ κλωστήτσες—κλάμα νά κυτοῦσες—
 και εἶχε—ἀντίς γιὰ πόδια—δυὸ λιανὰ βεργάκια
 και εἶχε δυὸ ἄστεράκια, τάχα γιὰ πατοῦσες.

Κι' ἔμεινε στὸ τζάμι σάν 'πο κιμωλία
 με τὰ μάτια—χάντρες—πλάγια νά κυτᾶνε
 πιὸ καλὰ νά βλέπει πού περνᾶν τὰ πλοῖα
 πιὸ καλὰ τοὺς γλάρους πού στὰ χᾶη πετᾶνε...

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Θέ μου εἶν' ὁ δρόμος μακρυνός κι ἐγὼ εἶμαι κουρασμένος
 — ὦ πόσο ἐγίνηκε βαρὺς τῆς νειότης μου ὁ σταυρός —
 μὲ ἀπέλειπεν ἢ ἀπαντοχὴ κι' ἡ ἐλπίδα καὶ τὸ σθένος
 καὶ μόνο ἐντός μου ἀνθεῖ γοερὰ πιά ὁ τελευταῖος λυγμός.

Θέ μου τόση ἐγκατάλειψη, γιὰ μὲ ποῦ εἶναι ἡ στοργή σου;
 Ἐστέρεψαν τῆς χάρις σου οἱ κρουνοί;
 χασοτικά, ἐκυκλώσανε, σκοτάδια μιᾶς ἀβύσσου,
 τὴ βρυκολακισμένη μου ψυχὴ τὴ σκοτεινὴ.

Θέ μου τώρα ποῦ ὁ πόνος μου σὰν ἄγρια καταιγίδα,
 μαδᾶ μιᾶς μυστικότητός μου ἀγάπης τὸν ἀνθὸ
 εὐδόκησε τὴ νύκτα αὐτὴ μοιραῖα νὰ λυτρωθῶ,
 ντυμένος τὴν πραϋντικὴ τοῦ θάνατου ἀλουργίδα.

*Ἀθήνα

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΩΝ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΩΝ

Ἄνοίγει τὸ παράθυρο· κυτάζει
 τὸν κάμπο, τὶς βραγιές καὶ τὰ πουλιὰ
 αἰθρία καὶ φῶς χρυσὸ κι' ἀπανεμιὰ
 οὐράνια καλωσύνη πνέει καὶ στάζει.

Μπαλσαμικὰ τὰγιόκλημα εὐωδιάζει
 μιὰ πεταλούδα, νότα ἑαρινή,
 τὸ χνοῦδι τῆς στάνθόφυλλο τινάζει
 κι' ἄσπρα, τούλινα νέφη, στεναγμοὶ

Λευκοὶ ἀναστεναγμοὶ τ' Ἀπριλομάη
 καὶ τῆς εὐδίας στὴ δύση ἀκίνητοῦν
 αὖρες θαλασσινῆς τὰ προβοδοῦν —
 ἀντίο — στῶν ἀντιπόδων τὰ πελάη.

Κι' ὅμως νὰ τώρα δὰ ποῦ ἀνεστενάζει
 ἡ κόρη στὸ περβάζει ὡς ἀκουμπᾶ
 γιατί; γιὰ ποιὰν αἰτία χαμογελᾶ
 πικρὰ τὴν ὥρα ἐτούτῃ ποῦ βραδιάζει;

Γιατὶ παρόμοια κάπου ἐδῶ στενάζει
 ὁ γέροντας στὸ φῶς τ' ἀπριλινὸ
 γιὰτ' ἡ καρδιὰ τῶν εἴκοσι χρόνῶ
 καὶ τῶν ἐξήντα, Κύριε, γιατί μοιάζει;

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΑΥΛΗΤΡΙΔΩΝ

Όταν τὰ χεῖλη ἐφλόμωσε τῆς ἁρμονίας τὸ μέλι
 κ' ἐμάδησαν οἱ αὐλοὶ
 μεῖ ἰδρώτα οἱ κόρφοι ἐνότισαν κ' ἐδίψασαν τὰ μέλη
 τὸ ρωμαλέο φιλί.

Δόρυ ἐστυλώθη, τί ὤμορφη Μαινάδα, ἡ Θρυαλλίδα
 κ' ἔλυσε τὸ χιτῶνι τάλαφρό,
 σπαθὶ τὸλόγυμνο κορμί! πῶς τὸ κυτῆς, Βακχίδα,
 ζηλεύεις τὸν κυθέρειο θησαυρό;

Ρόδινη κούπα ἡ χνουδωτὴ κοιλιὰ τῆς ἀναπάλλει
 σὲ κορυβέντεια μέθη ρυθμική,
 σ' ἐκφρονική τὰ μέλη τῆς δονοῦνται ἀνεμοζάλη
 καὶ καταιγίδα ὄρχηστική.

Γάλα πηχτὸ καὶ γιασεμί φεγγίζουने οἱ γοφοὶ τῆς,
 φρικίαση πόθου ὄδυνηρή,
 πεταλουδίζουने λιγερά ὑακίνθιν' οἱ μηροὶ τῆς
 καὶ φλέγονται οἱ ἀτρύγητοι μαστοί.

Σύγκαιρα ὀρθώνεται ἡ Βακχίς καὶ λύνει τὸν χιτῶνα
 μ' ἄγριο τὸ βλέμμα τοῦ θυμοῦ,
 σιντέφι ὀλόανθο, καρπερὸ τὸ θεῖο κορμί φουντώνει
 στῆ δρόσο τοῦ αὐλητοῦ.

Κῦμα τὸ κῦμα τῆ στροφῆ κεντάει κι ἀναδιπλώνει,
 τρεμοανοσαίνουν νεανικά γαροῦφαλλα μαστῶν,
 ὄγρ' ἡ φωλιά τοῦ ὑμέναιου τὸ χνοῦδι τῆς ἰδρώνει,
 θάμα ἡ «πυγῆ» τῆς κι ὄνειρο παλμῶν.

Μὰ αἰφνίδια τρέμει καὶ χυμᾶ βογγώντας ἡ Χρυσίλλη
 οἷστρος, κισσὸς τυλίγεται στὸ ἐμβρόντητο κορμί,
 θωπεία καὶ μέθη καὶ λυγμὸς ποῦ δίψα Λεσβιακὴ
 στὸ ρόδινο ἄνθος τοῦ μαστοῦ καθὼς κολλάει στὰ χεῖλη.

Ο ΟΡΘΟΣ ΤΩΝ ΨΥΧΩΝ ΤΟΥ ΓΡΥΠΑΡΗ

(ΑΝΑΛΥΣΗ)

Ο ΟΡΘΟΣ ΤΩΝ ΨΥΧΩΝ

*Τ' ἀστέρια τρεμοσβήνουνε κ' ἡ νύχτα εἶναι λίγη,
μὲ φῶς χλωμὸ καὶ ἄρρωστο οἱ κάμποι ἀντιφεγγίζουν
κι ὀλόγυρά του, ὅπου στραφῆ τὸ μάτι σου, ξανοίγει
ἐδῶ κορμιά, ἐκεῖ κορμιά στρωμένα νὰ μαυρίζουν.*

*Φίλους κ' ἐχθροὺς ὁ θάνατος σ' ἕνα τραπέζι ομίγει,
ὅπου τ' ἀγρίμια ἀκάλεστα μὲ πείνα τριγυρίζουν
χαρὰ στον ὅπου γλῶτισσε, χαρὰ στον πόχει φύγει,
μὰ ὅσους τὸ βόλι ξέσχισε, κοράκια ξαναοχίζουν.*

*Κι ἄξαφνα ὀρθὸς ὁ Σαλλιγκτῆς πηδάει ὁ λαβωμένος,
στοιγγὴ φωνὴ καὶ σπαραχτὴν ἢ σάλπιγγά του βγάζει,
ποὺ λὲς τὸν ἴδιο της χαλκὸ—κι ὄχι αὐτιά—σπαράζει.*

*Μὰ δὲν ξυπνάει στὸ ὀρθρινὸ κανένας πεθαμένος,
μὸν τὰ κοράκια φεύγουνε κοπαδιαστὰ σὰ νάναι
τῶν σκοτωμένων οἱ ψυχές, ποὺ στὰ σῶράνια πάνε.*

ΙΩ. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

Τὸ ποίημα ἀρχίζει μ' ἕνα προσδιορισμὸ *χρόνου*. Αὐτὸς ὁ χρόνος εἶναι ἡ ποιητικὴ διάρκεια, μέσα στὴν ὁποία θὰ ξετυλιχθῆ τὸ θέμα, καὶ ἔρχεται ὁ χρόνος τῆς πεζῆς ζωῆς. Εἶναι κάποια *στιγμὴ ζωῆς ποὺ θὰ τοποθετηθῆ, θὰ ἀπλωθῆ κάτου ἀπὸ τ' ἀστέρια*, ποὺ τρεμοσβήνουν· κάτου ἀπὸ τὴ νύχτα, ποὺ εἶναι λίγη· κάτου ἀπὸ τὸ φῶς, ποὺ εἶναι χλωμὸ καὶ ἄρρωστο. Ἀλλὰ γιατί τὸ φῶς εἶναι χλωμὸ καὶ ἄρρωστο; διότι ἀπλῶς εἶναι ἀδύνατο, καὶ τόσο, ὥστε νὰ μὴ φέγγουν οἱ κάμποι, ἀλλὰ νὰ ἀντιφεγγίζουν ἀπλῶς. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ μισόφωτο, τὸ λίγο φῶς, αὐτὸ ποὺ ἐξεδὲν εἶναι «δυνατό», φτάνει ὁ ποιητῆς νὰ τ' ὀνομάσῃ ἄρρωστο· εἶναι ὅτι ἐπίθετο αὐτὸ σὰν ἔκφραση, ἔξω ἀπὸ τὸ μέτρο, φτασμένο στὰ ἄκρα, εφφευγᾶτο ἀπὸ τὸν προορισμὸ του.

Ἐπειτα ὑπάρχει ἕνας *τοπικὸς* προσδιορισμὸς: βρισκόμαστε στοὺς κάμπους. *Στοὺς κάμπους!* Ὁ πληθυντικὸς αὐτὸς συνεχίζει μέσα μας τὴν ἐντύπωση τοῦ ἀπεράντου καθὼς τὴν δημιουργήσεν ἡ ποιητικὴ ἔκφραση τοῦ χρόνου. Ὁ τόπος ἐδῶ—ἀνάλογα μ' αὐτὰ ποὺ εἶπαμε καὶ γιὰ τὸν χρόνο—εἶναι ἀπλῶς τὸ ἀναγκαῖο γιὰ τὴν ποιητικὴ στιγμὴ διάστημα.

Ἐνα στένεμα τοῦ ὀρίζοντα γίνεται σιγὰ σιγὰ: φτάνουμε ἀπὸ τ' ἀστέρια στοὺς κάμπους. Καὶ ἀπὸ τοὺς κάμπους, στὰ κορμιά τὰ σπαραχμένα, ποὺ μαυρίζουν. Ὅλα εἶναι σκόρπια μέσα στὴ γενι-

κότητα, στο μισόφωτο. Δεν έχει τίποτε τὸ ἐντελῶς ὠρισμένο καὶ αὐτὴ ἡ θέση. Μολαταῦτα μ' αὐτὴ συμπληρώνεται ἡ **γενικὴ τοποθέτηση τῆς ποιητικῆς στιγμῆς**: γιὰ τὸ **χρόνο** μιλοῦν τ' ἀστέρια: γιὰ τὸν **τόπο**, ἡ ἀπλωσιὰ τῶν κάμπων: γιὰ τὶς **μορφῆς** τὰ μαῦρα στρωμένα κορμιά. Ὅλα εἶναι μέσα στὸ γενικὸ σχῆμα, καμμιά λεπτομέρεια, κανένα περιγραμμά. Ἀλλὰ καὶ ὄχι πλήρης ἔλλειψη προσδιοριστικῶν στοιχείων.

Ἀπὸ τὴ **γενικότητα** αὐτὴ τῆς τοποθετήσεως ἔπειτα ξανοίγει ὁ νοῦς μας κάτι, πού πάει πρὸς τὸ **συγκεκριμένο**: ἄς τὸ σπουδάσουμε: θάνατοι, φίλοι, ἐχθροί, τραπέζι, ἀγρίμια, πείνα, ἰδοὺ τὸ εἶδος τῶν ἀντικειμένων' σμίγει, τριγυρίζουν: ἰδοὺ οἱ ἐνέργειες.

Κοιτάζουμε ἀσφαλῶς, χωρὶς νὰ μᾶς λέγεται αὐτό, ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ συγκεκριμένο γεγονός: τὴν ἐπομένη μιᾶς μάχης. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ σκληρὴ καὶ βέβαιη εἰκόνα, ὅπου ὁ ὀρίζοντας στενεύει (οἱ κάμποι γίνονται τραπέζια, τὰ σπαρμένα κορμιά σμίγουν, τ' ἀγρίμια τριγυρίζουν, οἱ νεκροὶ πᾶνε νὰ γίνουν βορᾶ,) μ' ὅλη τὴ βεβαιότητά της δὲν εἶναι μιὰ ρεαλιστικὴ ἀπόδοση, ἀλλὰ μιὰ **ἔμμεση, ποιητικὴ ἀπόδοση τῆς ἐννοίας τῆς μάχης**, τῆς ἐννοίας δηλ. ἐκείνου ἀκριβῶς τοῦ στοιχείου πού ἐπιζητεῖται ἢ παράστασή του στὸ δεῦτερο τετράστιχο. Ὅ,τι συλλαμβάνει ἢ ἐντύπωσή μας δὲν εἶναι μιὰ ἄμεση παράσταση τῶν λεπτομερειῶν, ἀλλὰ τὸ κατάλο.πο, τὸ αἰώνιο, μιᾶς μάχης, πού δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ μάχη, ἀλλὰ πᾶσα μάχη: ὅπου σμίγει ὁ θάνατος ἐχθροὺς καὶ φίλους σ' ἓνα τραπέζι πού τὸ τριγυρίζουν ἀκάλεστα τὰ θεριά. Αὐτὴ εἶναι ἡ σύλληψη μιᾶς μάχης στὸ στοιχεῖο τὸ ἔξω ἀπὸ κάθε ἀμεσότητα ἀντικρύσματος καὶ αἰσθήματος. Ἀντὶ τῆς μάχης ἔχουμε ἓνα τραπέζι ὅπου κάποια φοβερὴ ἀνεξιχνίαστη βουλή τοποθέτησε ὡς βορᾶ τῶν θηρίων τοὺς ἀνθρώπους, πού καὶ αὐτοὶ πρωτύτερα ξέσχισαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο μὲ τὸ βόλι. Ἔτσι μιλάει ὁ ποιητὴς γιὰ τὴ μάχη, μὲς' ἀπὸ τὸ νόημα καὶ τὴν οὐσία της.

Καμμιά ἐννοιολογικὴ ἀνύψωσι' θέτει τὰ πάντα στὴν εἰκόνα, Κ' ἐμεῖς καλούμεθα νὰ ζήσουμε τὴ διανοητικὴ αὐτὴ παράσταση καὶ νὰ τὴ συμπληρώσουμε μὲ τὸ στοιχεῖο ζωῆς, τὸ περιγραφικόν, τὴ λεπτομέρεια. Ἡ μάχη δὲν θὰ ὑπάρξῃ παρὰ μὲ τὸν ὄρον αὐτὸν τῆς συμμετοχῆς μας. Αὐτὴ ἡ συμμετοχὴ μας εἶναι ὁ ἀπώτατος ὄρος τῆς τέχνης.

Μὲ τὴν ἔκφραση χαρᾶς πού ἀκολουθεῖ: «χαρὰ στον ὅπου γλύτωσε» ἐκεῖνο πού ἐπιζητεῖται εἶναι πάλι ὄχι αὐτὸ τοῦτο ἢ ἔκφραση τῆς χαρᾶς, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ ξεσπάσματος χαρᾶς ἀκριβῶς μ' ἓναν τρόπο πάλι ἔμμεσο (ὅπως γιὰ τὴν ἐννοια τῆς μάχης, ὁ τρόπος πού δόθηκε ἦταν πάλι ἔμμεσος) ζητεῖται νὰ δοθῇ ἢ βχθειᾶ ὀδύνη ἀπὸ τὸ ἀντίκρουσμα τῆς σπαρακτικῆς εἰκόνας ὅπου τὰ κοράκια σχίζουν τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν. Ἀλλὰ πάλι ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ ἡ συναισθηματικὴ ἐπένδυση, ἢ μετατόπιση στὴν ποιητικὴ ἔκφραση, τοῦ ἀπλοῦ **γεγονότος ζωῆς**, ὅτι τὰ κοράκια σχίζουν τὶς σάρκες τῶν νεκρῶν.

Γίνεται ἔτσι φανερό πῶς ὁ Γρυπάρης μᾶς δίνει τὰ πράγματα μὲς' ἀπὸ τὴν εἰκόνα. Εἶναι ποιητὴς κλασσικός. Δεν ἀφήνει τὸν κόσμον τῆς συνειδήσεως νὰ ρεῖ πρὸς μιὰ ὠρισμένη κατεύθυνση σὰν ἐξομολόγησι, οὔτε πρὸς μιὰ ἀκαθόριστη κατεύθυνση σὰν ὄνειροπόλησι. Περιορίζει τὸ

ποιητικό του αντικείμενο μέσα σέ ὅρια, ἂν ὄχι σέ σχήματα. Ὑπάρχει πάντα ἕνας τόπος, ἕνας χρονικός προσδιορισμός, ἕνα αντικείμενο, ἕνας ἄνθρωπος. Ἀλλά τὸ κυριώτερο, ὑπάρχει μιὰ αἰτία. Ἀδιάφορο ἂν αὐτὴ δὲν διατυπώνεται μὲ λογικὴ σύνδεση. Αὐτὰ ὅλα τοποθετοῦν τὴν ποίηση τοῦ Γρυπάρη στὴν περιοχὴ τῆς *εἰκονίζουσας* καὶ *καταληπτικῆς* ποιήσεως, ἀντίθετα πρὸς ἐκείνη πού ὀνομάζουμε *ἐκφράζουσα* καὶ *συνειρμικῆ*: Σ' ἕνα ποίημα τοῦ Γρυπάρη ὑπάρχει λοιπὸν μιὰ εἰκόνα καὶ ἕνα νόημα. Ἀλλά ἐδῶ εἶναι τὸ σπουδαῖο: τὸ νόημα αὐτὸ δὲν εἶναι οὔτε κάτω, οὔτε ἄπάνω, οὔτε ἔξω ἀπὸ τὴν εἰκόνα· εἶναι αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ *εἰκόνα*.

Λοιπὸν ἄξαφνα ὁ ἐσωτερικὸς ρυθμὸς τῆς κινήσεως τοῦ ποιήματος μεταβάλλεται: ἐνῶ ὁ ὀρίζοντας ὁ διάπлатος ὑποχωρεῖ ἀργὰ ἀργὰ μπροστά στὴ ματιὰ μας γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴν πεδιάδα πού ἀπὸ τίς κορυφές τῆς θεριά ἐρεθισμένα ἀπὸ τὴν ὁσμὴ τῶν πτωμάτων κινοῦνται, καὶ ἔπειτα ἐγγίζουμε τὸ κέντρο τοῦ ὀρίζοντα σάν ἕνα χῶρον, ὅπου τὰ κοράκια σχίζουν τὰ πτώματα, τῶρα ἀκριβῶς ἀπὸ αὐτὸ τὸ κέντρο μὲ μιὰ μεταβολὴ ρυθμοῦ καὶ ἐντάσεως, ξαφνικὰ ὀρθώνεται μιὰ μορφή—μορφή συγκεκριμένη πιά—καὶ ἡ μόνη—μὲ ὠρισμένο περίγραμμα: Εἶναι ὁ λαβωμένος σαλπικτής, πού πηδαίει μέσ' ἀπὸ τὸ κέντρον αὐτῆς τῆς μόλις φωτιζομένης, τῆς πλατειᾶς, ἀόριστης, τῆς βουβῆς καὶ γεμάτης ἀπειλῆ καὶ ἀποτροπαιότητα, εἰκόνας. Καὶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ εἶδεχθὲς θέαμα ἡ σάλπιγγα βγάζει στριγγὴ φωνὴ καὶ σπαρακτικὴ. Ἀπὸ τὸ *βουβό*, καὶ *ἀπειλητικό*, τὸ *εἶδεχθὲς* προχωροῦμε στὸ *σπαραχτικό*. Ἡ *ἔσχατη προσπάθεια* τοῦ σαλπικτῆ τοποθετημένου στὸ σκοτεινὸ κέντρο τοῦ ποιήματος, δίνει τὸ βαθμὸ τῆς ἐντάσεως τὸν ἔσχατο, δίνει τὴν κορυφὴ τῆς ἐντάσεως τοῦ περιεχομένου τῆς εἰκόνας. Ὁ σαλπικτής κρατεῖ τὴ σάλπιγγα καὶ στερεώνει τὴ προσοχὴ μας στὸ κέντρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεκινάει ἡ πλήμμυρα τῶν σπαραχτικῶν ἤχων. Τὸ σονέττο μὲ τὴ στερέωση τῆς προσοχῆς μας στὸ ὠρισμένο, στὸ μοναδικό, ἔφτασε στὴν ὑπέρτατη ἔνταση τῆς ἐκφράσεως τῆς εἰκόνας, στὸν ἔσχατο ἐσωτερικὸ σκοπὸ του.

Στὸ σονέττο αὐτὸ δὲν ὑπάρχει διήγηση, δὲν ὑπάρχει περιγραφή, δὲν ὑπάρχει λογικὴ αἰτιατικὴ συνέχεια, ἀλλὰ μόνο μιὰ αἰσθητικὴ λογικὴ: ἡ *ἐσωτερικὴ κίνηση μιᾶς εἰκόνας* πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸν *ἀπαλό* καὶ εὐρὺν ὀρίζοντα, τὸν φωτισμένο ἀσθενικῶς, καὶ μάλιστα χλωμά, γιὰ νὰ φτάσῃ στὴν πιο *δυνατῆ* στιγμή, ὅπου ἀκούμε τὸν ἤχο τῆς σάλπιγγας. Ἐδῶ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ μουσικὴ ἀπόχρωση τόνων, πού βαίνει ἀπὸ τὸ *andante* πρὸς τὸ *forte* καὶ τὸ *fortissimo*. Ὁ μῦθος, ἡ ὑπόθεση, οἱ μορφές δὲν διατηροῦν τὸ βῆρος τους παρὰ γίνονται ἀπλές νότες γιὰ τὴ μουσικὴ αὐτὴ διαβάθμιση τῆς ἐντυπώσεως. Μολονότι ἡ ποίηση τοῦ Γρυπάρη εἶναι στὸ πρῶτο πλάνο πλαστικὴ, ὥστόσο ὁ χῶρος ἀποβαίνει καθαρὰ αἰσθητικός· ἡ ὕλικὴ ὑπόσταση γίνεται ὑπόθεση δευτερεύουσα. Ὑπάρχει λοιπὸν μιὰ δυνατότητα τέτοια στὸ ποίημα πού ἡ πλαστικότητα καὶ τὸ χρῶμα μετατοπίζονται σὲ *ἀπόχρωση ἐνδὸς βασικοῦ τόνου* σὲ μουσικὲς ἀποχρώσεις. Ὑπάρχει μιὰ μουσικὴ εἰκόνα, ὅπου τὸ βῆρος δὲν εἶναι στὸ αντικείμενο καὶ τὴν ρεαλιστικὴ κίνησή του, ἀλλὰ στὸν τόνο

της εικόνας και τις τύχες του. Ἐδῶ, δὲν ὑπάρχει ἀκόμη καμμιά πρόθεση νὰ σταθοῦμε ἀκίνητοι μπροστὰ στὴ βίαη πρόσκληση τοῦ σαλπικτῆ πρὸς τοὺς νεκροὺς καὶ νὰ προσπαθήσουμε κ' ἑμεῖς νὰ ἀνατείνουμε αὐτὸ πού εἶναι ἀκίνητο μέσα μας, τὸ ἴδιο τὸ βάρος τῆς ὑπάρξεώς μας. Τὸ ποίημα δὲν ἔχει οὔτε τέτοιες μεταφυσικὲς ἐπιδιώξεις. Ἀλλὰ ὀλοκληρη ἢ σειρὰ τῶν ἀποχρώσεων ἀπὸ τὸ ἀπαλὸ καὶ μισοφωτισμένο, πρὸς τὸ ἀπειλητικὸ, τὸ ἀποτρόπαιο, τὸ στριγγό, αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ μῦθο, τὶς τύχες, τὶς μουσικὲς τύχες τοῦ ποιήματος. Διότι ἡ ἄλλη ἢ ἄλλη ἢ *κοσμικὴ* τύχη, ἢ ἀλήθεια τῶν συγκεκριμένων μορφῶν καὶ τῶν πραγμάτων ἢ ἱστορικὴ, τί μπορεῖ νὰ συμβαίνει ἐδῶ, ὅπου δὲν διδεται ἀπὸ τὸ πραγματικὸ παρά μόνο τὸ *ξεκίνημα* καὶ ὅπου ὅλα γυρνοῦν μέσα στὴν γενικότητα καὶ εἶναι ὅλα ἀπλὰ καὶ πρωταρχικά;

Τὸ μοτίβο τῆς «ἐπομένης τῆς μάχης», ἂν ἡ ποίηση αὐτὴ πρέπει νὰ λογαριασθῇ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν ἐννοιῶν, εἶναι πολὺ γυμνὸ ἀπὸ νόημα καὶ διάσκεψη. Καὶ καθὼς ὑποτάσσεται ἢ πλαστικὴ εἰκόνα στὴ μουσικὴ, τὸ ποίημα εἶναι συμβολιστικόν. Τοῦ λείπει βέβαια, γιὰ νὰ ὀλοκληρωθῇ ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός, μιὰ περισσότερη ἐσωτερικὴ, διάστιχη ἀρμονία, ὡστόσο δὲν εἶναι λιγώτερο αὐτὸ πού εἶναι.

Στὸ τελευταῖο τρίστιχο ἐπαναλαμβάνεται ἡ κίνηση σὲ μιὰ διεύθυνση ἀντίθετη. Μετὰ τὸ στένεμα, τὸ ἀπλωμα πάλι τοῦ ὀρίζοντα. Ἀπὸ τὸ πεδίο ὅπου μᾶς καθήλωσε τὸ σάλπισμα τοῦ λαβωμένου σαλπικτῆ, φεύγουμε πάλι πρὸς τὰ ἀνοιχτά, πρὸς τὸν εὐρὺν ὀρίζοντα, πρὸς τὰ οὐράνια, ὅπου σκορπιοῦνται κοράκια σὰν νᾶνα τῶν σκοτωμένων οἱ ψυχές.

Κ' ἐλάτε τώρα μαζί μου νὰ πάρετε αὐτὸ τὸ ποίημα ἀπὸ τὴν ἀποψη τὴν *πραγματικὴ* καὶ νὰ σκεφθῆτε, ὅτι οἱ ψυχές τῶν σκοτωμένων στὸν πόλεμον φεύγουν πρὸς τὸ ἄπειρο σὰν κοράκια. Ὁχι. Ἐδῶ δὲ μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ δεχθοῦμε ἄλλο, παρά ὅτι τὰ κοράκια δὲν παίρνονται σὰ σύμβολα μιᾶς ἰδέας «ψυχῶν τῶν πεθαμμένων» πού εἶναι μιὰ ἰδέα γεμάτη ἀπὸ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ εἶναι ἀπλῶς σήματα, φορεῖς τῆς τάσεως γιὰ τὴν ἄνοδο καὶ τὸ ἀπλωμα καὶ τὸ σκόρπισμα, εἶναι φορεῖς τῆς δημιουργίας μιᾶς ἀντίθετης ροπῆς ἀπὸ κείνη πού μᾶς συγκέντρωσε ἀπὸ τὰ ἀπέραντα ἀστροκεντημένα πλάτη τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὸ ἀποτρόπαιο κέντρο, ὅπου στηρίζει τὰ κλονιζόμενα πόδια τοῦ ὀ σαλπικτῆς, ὁ λαβωμένος σαλπικτῆς. Τώρα πᾶμε πάλι πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὴν ἀπλωσιὰ, πρὸς τὴν ἐλεύθερη ἀναπνοή, τώρα πᾶμε πάλι στὸν κόσμον πού δὲν ἔχει ὄρια, μακρὰ ἀπὸ τὸ γήινο (ὅπου τὸ μάτι τοῦ ἀνθρώπου βλέπει κάτι δηλ. ὑποτάσσεται σὲ κάτι καὶ γι' αὐτὸ πάσχει). Καὶ καθὼς γίνεται αὐτὴ ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ματιῶν μας ἀπὸ τὸ γήινο, ἡ ἔνταση στὸ ποίημα καὶ αὐτὴ χαλαρώνεται, καθὼς ἀκολουθοῦμε τὶς ψυχές τῶν πεθαμμένων νὰ πετοῦν πρὸς τὰ οὐράνια.

Τί μᾶς ἔμεινε ἀπ' ὅλο τὸ ποίημα; *Βαριασιόνες εἰκόνων, κινήσεων καὶ αἰσθημάτων*; Ὁ ποιητὴς εἶναι ἀμέτοχος, στέκεται ἀπαθής. Ὁ κόσμος τοῦ κινεῖται στὴν καθαρὰ αἰσθητικὴ σφαῖρα. Ὁ ποιητὴς—παρνασσιακός—φοβήθηκε τὶς συνέπειες τῶν ἴδιων τοῦ αἰσθημάτων—πόσες ὑπερβολές στοὺς ρομαντικούς!—καὶ *ἔπαιξε μὲ τὴν κίνηση τῶν πραγμάτων*. Αὐτὸ εἶναι ὅλο τὸ ποίημα· παρ' ὀλίγο ἓνα ἀραβούργημα, ἂν δὲν ἦταν

αρκητέα μιά μουσική εκτέλεση σέ όλους τούς τόνους ανάμεσα στο δυνατό και τὸ χαλαρό, ανάμεσα στο ἥπιο καὶ τὸ σπαραχτικό.

Οἱ ποιητικὲς ἀξίες στο ποίημα αὐτὸ εἶναι ἡ ἀπόλυτη ὀργάνωσή του—ὀργάνωση, ἡ ὑπέριστα ἀπαίτηση τοῦ σονέττου—ἡ σαφήνεια τῶν ἐκφράσεων πού δὲν ἀφήνουν τίποτε στὴν ἀμφιβολία, στο ὑπονοούμενο, ἀλληγορικό. Ἡ ὀρθρινὴ πάλη ἀνάμεσα στο φῶς καὶ στο σκότος. Ἡ λιτότητα πού ἐχθρεύεται τὴν ἀφθονία καὶ τὴ χλιδὴ τῶν ἐπιθέτων. Ἐκεῖνο πού συνδέει τὸ ποίημα αὐτὸ μὲ τὴ ρομαντικὴ ἔκφραση εἶναι ἡ κάποια ἔλλειψη *μέτρου* καθὼς αὐτὴ δηλώνεται στο ἐπίθετο «ἄρρωστο φῶς», ὅπου ὁ τόνος τῆς ἐντυπώσεως φτάνει στὴν ὑπερβολή. Κατὰ τὰ ἄλλα ὅμως ὁ ποιητὴς πάλι κλασικίζει ἐφόσον δὲν ξαφνίζεται, συγκρατεῖται, δὲν ἀπλώνεται καὶ δὲν λησμονιέται σὲ καμμιά περιγραφή ξεχωριστῶν πραγμάτων καὶ αἰσθημάτων.

Τὸ ποίημα δὲν δονεῖται ἀπὸ κάποια βαθύτερη ἀνησυχία. Δέ δίνει παρὰ τὸ εὐγενὲς *ἦθος* καὶ τὸ γαλήνιο. Διακρίνεται κάποια αἰσιοδοξία μέσα ἀπὸ τὸ πέταγμα τῶν ψυχῶν πρὸς τὸ ἄπειρο: ὁ ποιητὴς ξεχωρίζει μέσ' ἀπὸ τὰ φθαρτὰ κορμιά τὴν ψυχὴ, πού δὲν ὑποτάσσεται στο νόμο τῆς φθορᾶς καὶ γνωρίζει τὸ δρόμο πρὸς τὰ ἀρχικά τῆς ὕψι. Ὑπάρχει λοιπὸν κάτι πού μᾶς λυτρώνει. Ἡ ζωὴ δὲν εἶναι μόνον μοῖρα καὶ καταδίκη, ἀλλὰ καὶ διαφυγὴ καὶ λύτρωση.

ΠΕΤΡΟΣ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

ΛΗΜΟΝΗΜΕΝΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

ΤΟ ΑΕΡΑΚΙ *

Ἄεράκι πού μέσ' τούτῃ τῇ νυκτερινῇ γαλήνῃ
παίζεις κι ἔρχεσαι μονάχο ἀπ' ἐκεῖ πού εἶναι κείνη,
πού τὴν ἡῦρες τόση δρόσο;
Ποῦ τὴν ἡῦρες τόση χάρη καὶ μοσχιές μυρίζεις τόσο;
Μήπως σὰν τὴν εἶχες λούσει, πῆρες ἀπὸ τὴν ὄσμῃν τῆς;
Μήπως εἰς τὸ πέρασμα τῆς ἄρπαξες καμμιὰν πνοὴν τῆς;
Πῶς δὲν ἄρπαξες ἀκόμα,
Καὶ μιὰν λέξιν νὰ μοῦ φέρῃς ἀπ' τὸ τρυφερόν τῆς στόμα;

1875

† Β. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

(1853—1917)

* Τὸ τραγούδι αὐτὸ παρμένο ἀπὸ τὴ σπάνια σήμερα συλλογὴ «Ἀσθενὴς Λύρα», πού εἶδε τὸ φῶς στὰ 1882, ὅπως καὶ τὸ «Τὸ Σίγαρον» κι ἄλλα στὴν ἴδια ἔκδοση ἔχουν μιὰ ρομαντικὴ ἱστορία. Γράφτηκαν γιὰ τὴν Eugenie Bargili πού ζοῦσε στὴ Λάρνακα κ' ἦταν ἴσως ἡ πρώτη ἀγάπη τοῦ ποιητῆ.

ΤΟ ΜΟΥΛΑΡΙ ΜΙΛΗΣΕ

Ἄγαπητέ ἀναγνώστα!

Ἐνα μουλάρι μίλησε !!... Κι' αὐτὸ δὲ συνέβη στὸν παλιὸ παραμυθένιο καιρὸ, μὰ τότες ποῦκανα τὴ στρατιωτικὴ μου θητεία.

Τὸ θάμα τοῦτο δὲν τῷδα μὲ τὰ μάτια μου, ἀλλὰ μοῦ τὸ διηγήθη, μὲ συγκίνηση, ἕνας «αὐτόπτης μάρτυς τοῦ γεγονότος», ἄγνωστος συνάδερφος, — τοῦ πυροβολικοῦ αὐτός—, ποῦτυχε νὰ συναπαντηθοῦμε μιὰ μέρα στὸν «Ἐθνικὸν κήπον».

Πῆγα καὶ κάθισα στὸν πάγκο πού καθότανε, γιατί ἐκεῖνη τὴν ὥρα δὲ βρισκόταν, ἐκεῖ τριγύρω, ἄλλος ἰσκιωμένος μπάγκος. Ἔκανα τυπικὰ τὸ βουβό, στρατιωτικὸ χαιρετισμό, καὶ κάθισα ἄκρη-ἄκρη γιὰ νὰ μὴ τὸν ενοχλήσω.

Μὲ τὰ μάτια—λὲς ἀπ' τὸ δυνατὸ ἀπομεσημεριάτικο φῶς, — λὲς, ἀπ' τὴν ἀπομεσημεριάτικη νύστα—μισόκλειστα, φαινόταν σὰ νὰ μὴ μὲ εἶχε προσέξει καν, καὶ κάμποση ὥρα, ἐκεῖ πλαίι του καθισμένος, ἀπόμεινα θαυμάζοντάς τον, σὰν ἕναν ἄνθρωπο, ἀξιοζήλευτο : πραγματικὸ «κύριο κι' ἀφέντη» τῆς τριγυρινῆς μοναξιάς.

Θᾶχε μόλις ἢ δὲ θᾶχε ἀκόμη, περάσει μιὰ ὥρα τὸ μεσημέρι.

Γύρω, «ὄλη ἡ φύση» εἶτανε «συγκεντρωμένη στὸν ἑαυτὸ της». Τὰ δέντρα : ἀσάλευτα. Οἱ κορακοφωλιές : βουβές. Τὰ χρώματα τῆς ἀνθισμένης δεντρομολόχας : θαμπά. Τ' ἀγριογιασεμιά : χωρὶς ἀνάσα. Ἄ! μιὰ στιγμούλα καὶ θὰ περνοῦσα στὴν ἀλλόκοτη ἐντύπωση πῶς κ' ἡ γῆς εἶτανε σταματημένη, ἀφοῦ μέσα στὴν τόση σιωπῆ, δὲν ἀκούτανε τὸ τρίξιμο τοῦ ἄξονά της! Θᾶφτανε μιὰ κίνηση—ἕνα σάλεμα χεριοῦ γιὰ νὰ σχηματίσει μέσα στὸν ἀχνιστὸν ἀπ' τὴν ἀνητηλιά ἴσκιο, στεφάνια-στεφάνια, σὰν ἕνα πετραδάκι σὸ στεκούμενο νερὸ τῆς ἀπάνεμης λιμνούλας.

Μά, νὰ ἄνθρωποι... πάει!... τελειώνει ἡ σιγαλιά!...

Πέρα, στὸν ἐξωτερικὸ δρόμο, ἐφάνη κάποιος διαβάτης καὶ μέσα-σιμά, ἕνας γυρολόγος στραγαλάς.

Ὡστόσο, ὁ διαβάτης περπατοῦσε μὲ κάτι μικρά-δισταχτικά βήματα, σὰ νὰ ντρεπόταν πού προχωροῦσε, τοῦτος, σὲ μιὰν ὥρα πού ὄλα ἀκινήτουσαν, κι ὁ γυρολόγος στραγαλάς, γλυστροῦσε σιμώνοντας, δίχως νὰ διαλαλεῖ τὴν «πραμάτεια» του, κι' ἀντιπέρασε, χαμηλώνοντας μονάχα λιγούλακι, τὸν ταυλά του μπροστά μας, δίχως νὰ πει καν: «Πάρτε πασατέμπο... κύριοι!...»

Ἄξαφνα, ἡ σιγαλιά σκοτώθη ἀπὸ ὅπου δὲν περίμενα!

Ὁ πλαιῖός μου, μιὰ στιγμὴ ξετεντώθη ἀπότομα, γύρισε σ' ἐμένα καὶ φώναξε :

—Ἐνα μουλάρι μίλησε !... Θὰ τῷχετε διαβάσει βέβαια καὶ σεῖς... Τὸ γράψαν ὄλες οἱ ἐφημερίδες...

Ἀπόρησα μὲ τοῦτο, καὶ δήλωσα πῶς : ὄχι! δὲν εἶχα διαβάσει τίποτα γιὰ ἕνα τέτοιο θάμα.. Τότε ὁ ἄγνωστός μου συνάδερφος, ἔρριξε ἕνα γύρω τὸ βλέμμα του, μὲ σίμωσε πιότερο—σχεδὸν κουβαριάστη στὰ γόνα-

τά μου—καὶ κρατῶντας με ἀπ' τὸ κουμπί, μοῦ διηγήθη σὲ τόνο μυστη-
ρίου—χωρὶς νὰ πάρει ἀναπνοὴ καὶ δίχως νὰ κουνηθεῖ νεῦρο τοῦ προ-
σώπου του,—πῶς: ἕνα μουλάρι, μὲ μιὰ κλωτσιά, ξάπλω-
σε ξερό, ἕναν ἀξιωματικὸ ποῦ «ἐνεργοῦσε νυ-
κτερινὴν ἔφοδον» στοὺς σταύλους τοῦ πυροβο-
λικοῦ, γιὰ νὰ δεῖ ἂν οἱ σταυλοφύλακες βρί-
σκουνταν στὴ θέση τους κι' ἂν ξαγρυπνοῦ-
νε. Κατόπι, ἔκανε λίγο πέρα, ἀκούμπησε τὴν πλάτη του καὶ τεντώθῃ
καθὼς πρὶν ὅμως μὲ τὴ ρονιὰ τοῦ μισοκλεισμένου τοῦ ματιοῦ, μὲ κατα-
σκόπευε, προσπαθῶντας νὰ καταλάβει: τί ἐντύπωση μ' ἄφισε τὸ «γε-
γονός» ποῦ μοῦ εἶχε ἀνακοινώσει.

* * *

Ἀκολούθησε μιὰ παύση, ποῦ βάσταξε κάμποση ὥρα, κ' ἐγὼ συλλο-
γίζομουν... συλλογίζομουν, πῶς:

σ' αὐτὲς τὶς στιγμὲς, τῆς τόσο βαθειᾶς σιωπῆς,—ποῦ δίναν τὴν
ἐντύπωση τῆς ἀπόλυτης ἀκίνησιος,—σ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, ποῦ καθό-
τανε πλάι μου, ἦταν φωνὲς ἀσώπαστες καὶ σκέψεις ποῦ προχωροῦσαν
ἀδιάκοπα.

Συλλογίστηκα-συλλογίστηκα.

Σὲ λίγο, τράβηξε τὴν προσοχή μου ἕνα μαῦρο κορδόνι, ζωντανό,
ποῦ ξετυλίγονταν—ξετυλίγονταν χωρὶς τέλος, γιὰ ν' ἀντιπεράσει τὸ
πλάτος τοῦ ξέξασπρου πατημένου δρόμου, καὶ νὰ χυθεῖ μέσα στὸ
τσουρουφλιασμένο γρασιδί τοῦ ἀντικρυνοῦ τετράγωνου.

Τὸ βλέμμα μου, ἀναζήτησε τὸ δρόμο τοῦ ἐρχομοῦ του, καὶ τὸ
μυαλό μου, σταμάτησε τοὺς συλλογισμοὺς του, περισπασμένο ἀπὸ τὸ
ἀναρώτημα, ἂν αὐτὸ τὸ μαῦρο-ζωντανό κορδόνι, ἔπρεπε νὰ εἰπωθεῖ:
«ἕνα караβάνι μυρμηκιῶν» ἢ μιὰ στρατιά «μυρμηκῶν».

Σὰ νὰ μποροῦσε ν'ἄχει μιὰ μεγάλη σημασία αὐτὸ γιὰ μένα,—γιὰ
τὴν ἀνθρωπότητα ὁλάκερη!—βάλθηκα νὰ συλλογίζομαι, μὲ ἐπίμονο τρόπο
τώρα: ἂν κάτω ἀπὸ τὰ μάτια μου, περνοῦσε ἕνας λαός, ὀδηγημένος
ἀπὸ εἰρηνικοὺς ὀδηγούς, σὲ ἀναζήτηση καλλίτερης ζωῆς, ἢ ἕνας λαός
ὀδηγημένος ἀπὸ πολεμόχαρους ἀρχηγούς γιὰ μιὰ βίαιη κατάκτηση.
Ὅμως, σιγά-σιγά, «ἡ ἀλληλουχία τῶν ἰδεῶν» μ' ἔκανε νὰ θυμηθῶ τὸ
μουλάρι, ποῦ μὲ μιὰ κλωτσιὰ ξάπλωσε ξερό, τὸ γαλονά. Παράτησα
τὴ μυρμηγκιά τῶν ἐντόμων γιὰ ν' ἀσχοληθῶ σοβαρὰ μὲ τὴ μυρμηγκιά
τῆς πόλης καὶ τοῦ στρατώνα.

Συλλογίστηκα... συλλογίστηκα...

—Σ' ἔβαλα σὲ συλλογή, μοῦπε σὲ κάμποση ὥρα ὁ γείτονάς μου.

Δὲν τοῦ ἀπάντησα, καὶ σὲ λίγο φώναξε:

—“Ε... τὸ μουλάρι μίλησε, συνάδερφε...!”

Τὴν ἴδια στιγμή αἰστάνθηκα τὴ μυρουδιά ὑγρῆς γῆς. Γύρισα πίσω
κ' εἶδα πλημμυρισμένο τὸ τετράγωνο τοῦ κατάξερου γρασιδιοῦ ἀπ'
ὅπου εἶχαν βγεῖ τὰ μυρμηγκία.

—Κύττα, ἔνστιχτο!... εἶπα, δείχνοντας τὰ τελευταῖα ἄτομα τοῦ
εἰρηνικοῦ караβανιοῦ ποῦ χώνονταν στὸ ἀντικρυνὸ τετράγωνο.

—Ναί... ό λαός τών μυρμηγκιών έχει ένστικτο... εΐπε μ' ένα στεναγμό πολυσήμαντο.

"Αξαφνα, μέσ' άπ' τό πυκνό δασάκι τοϋ «Έθνικοϋ κήπου» άντήχησε ή τραχειά φωνή μιās κουκουβάγιας.

—"Ακου!... Τί λέει τό νεκροπούλι...;!

—Γιατί τό λές νεκροπούλι, κι όχι: «σοφό πουλί τής 'Αθηνās»; μοϋ εΐπε μ' ένα τόνο άδιάφορο.

—"Ας εΐναι!... Τί λέει τό σοφό πουλί;

—Τίποτα!... ζητάει έρωτα... άποκρίθηκε ψυχρά. Κ' ένώ σηκώνονταν νά φύγει, έσκυψε και μοϋ εΐπε μ' ένα θερμό τόνο:

—"Όμως... τό μουλάρι μίλησε, συνάδερφε... δέν εΐν' έτσι;...

—Ναί, και τό εΐπε πολύ καλά....

ΝΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ

* Στο δέντρο είναι άπαραίτητες οι μεγάλες ρίζες και πιό άπαραίτητες ακόμα οι μικρές, γιατί οι μεγάλες τό κρατούν γερά στο χώμα, έτσι πού νά μη πέφτει σέ μιá άρα δυνατόϋ άνέμου και θύελλας και οι μικρές τό θρέφουν.

Τό ίδιο και στο κοινωνικό μας δέντρο: Εΐναι πάντα άπαραίτητοι «οί μεγάλοι», μά και πιό άπαραίτητοι «οί μικροί».

Οί μεγάλοι βάζουν τόν θεμελιό στη ζωή και οι μικροί εΐναι τό άπαραίτητο ύλικό πού μ' αυτό κτίζουν οι μεγάλοι τήν κοινωνία.

* Ένώ εΐναι τόσο δύσκολο νά έγκλιματίσουμε στον τόπο μας ώρισμένα καρποφόρα φυτά πού νά προέρχονται από κλίματα διάφορά τών δικών μας, ή ίδια δυσκολία δέν ύπάρχει γιά τά ζιζάνια και όλα τά άχρηστα φυτά πού μάς έρχονται άπ' έξω. Τά πρώτα άδύνατο νά έγκλιματισθούν, ένώ τά δεύτερα θειριεύουν.

Εΐναι πολύ περίεργο, μά σχεδó τό ίδιο παρατηρείται και μέ τά ελαττώματά λαών ξένων μέ μάς. Αύτά εύκολα έγκλιματίζονται, ένώ κανένα σχεδόν από τά προτερήματά τους δέν «πιάνει τόπο».

* Υπάρχει σέ μερικά χωριά έθιμο μπαίνοντας ό γαμπρός στο σπίτι τής μέλλουσας γυναίκας του νά πετάει και νά σπάει μέ δύναμη στο άνώφλι τής πόρτας ένα μεγάλο και ώριμο ρωδι.

Τό έθιμο τοϋτο λέν πως συμβολίζει τήν άντρική δύναμη και τή γονιμότητα.

Πιθανό. Δέν άποκλείεται όμως νά συμβολίζει και κάτι άλλο:

Τό κατοπινό σπάσιμο τοϋ κεφαλιού τοϋ γαμπροϋ γιά τό γόμο πού έκαμε ή γιά τήν γονιμότητα ποϋχε!

* Δέν ξαίρω γιατί, μά σαν βλέπω τήν καταστροφή πού γίνεται στα κουκιά από τήν δροβάγχη—τό ώμορφο εκείνο παράσιτο πού ζει βυζαίνοντας τήν Ικμάδα τών κουκιών—μουρχεται στο νοϋ τό βύζαγμα κ' ή καταστροφή πού μιá κοκέττα γυναίκα κάνει στον άντρα της.

* Υπάρχουν νόμοι πού άπαγορεύουν τόν τεχνητό χρωματισμό στους άωρους και ξυνοϋς καρπούς, μά κανέναν νόμο δέν ύπάρχει πού νά άπαγορεύει τό βάψιμο στις άσχημες και κιτρινάρες γυναίκες!

ΑΠΗΣ ΑΚΑΜΑΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΙΑΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ἐκεῖνο τὸ Φθινόπωρο ἦταν ἐξαιρετικὰ ὑγρὸ.

Μιά ἀνατριχίλα σάρωνε κάθε τόσο τὰ κίτρινα φύλλα, κι ἄπλωνε γύρω μιά θολή σκιά μελαγχολίας.

Ἡ Μαρίνα Λαμπῆ ἔριξε ἕνα ἀδιάφορο βλέμμα στὴν πράσινη θάλασσα, κ' ἔμεινε μιά στιγμή ἀκουμπισμένη στὰ κάγκελα τοῦ λευκοῦ ἐξώστη.

Κάτω ὁ ποταμὸς κυλοῦσε ἕνα λασπερὸ νερὸ γεμάτο φλοῦδες κι ἄχυρα. Στὸν οὐρανὸ ὁ ὑγρὸς μαίστρος συνωθοῦσε ὀλοένα νέα σύννεφα. Ἄπ' τὰ βουνὰ τῆς Καραμανίας ἔβγαιναν κάπου-κάπου κίτρινες φωτιές.

—«Θά κρῦώσεις», ἀκούστηκε μιά φωνὴ ἀπὸ μέσα.

—«Ὅχι, μητερούλα», ἀπάντησε ἡ νέα γυναῖκα.

Κοῦμπωσε ὥστόσο τὴ ζακέτα της, σκούπισε μ' ἐπιμέλεια τὰ ὑγρά μάτια της, καὶ μπῆκε μέσα μὲ προφύλαξη κλείνοντας πίσω της τὴν πόρτα.

Στὸ σαλόνι τὰ ἔπιπλα ἦτανε σκεπασμένα μὲ χοντρή κίτρινη τσόχα. Πίσω ἀπ' τὴς βαριές κουρτίνες τὸ φῶς τῆς μέρας ξεψυχοῦσε μὲ τρελλὰ παιγνιδίσματα, καὶ μόνο ἕνα θολὸ καθρέφτισμα σκιῶν γλυστρώντας κάπου-κάπου δειλὰ μέσα ἀπ' τ' ἀχνὰ τζάμια χάριζε στὴ σκυθρωπὴ σιωπὴ τῶν πραγμάτων ἕνα χλωμὸ χρυσοκίτρινο φέγγος.

—«Καημένο μου παιδί!», εἶπε ἡ Μερόπη Λαμπῆ μόλις ἀντιλήφθηκε τὴν κόρη της.

Ἐκεῖνη ἔριξε τὰ λευκὰ μπράτσα της γύρω ἀπὸ τὸν ρυτιδωμένο τράχηλο τῆς μητέρας της, κ' ἔμεινε ἔτσι καθισμένη κοντά της, μὲ τὸ πρόσωπο χωμένο στὸν πλούσιο κόρφο της, ὅσο πού τὸ σκοτάδι τύλιξε καὶ τὴς δυὸ τους σ' ἕνα ἀχνὸ σύννεφο ρέμβης, καὶ βύθισε τὴς ψυχές τους σὲ μελαγχολικὰ ὄνειροπόληματα.

Ἀπέξω ἀκούστηκε πάλι ἡ βροχὴ πού θορυβοῦσε στὰ φυλλώματα.

Μιά παγερὴ πνοὴ ἀνέμου εἰσόρμησε ἀπότομα ἀπ' τὸ χῶλλ κ' ἔκανε τὰ παραπετάσματα νὰ κυματίσουν.

Ἡ Μερόπη Λαμπῆ σηκώθηκε κι ἄνοιξε τὸ φῶς. Σχεδὸν ἀμέσως ἡ μικρὴ ὑπῆρέτρια ἀνάγγειλε τὸ δικηγόρο τους.

—«Πές στὸν κ. Βλάση νὰ περάσει», εἶπε, καὶ τίναξε μηχανικὰ μιά πολυθρόνα.

Σὲ λίγο ἕναῖς ἄνθρωπος ἡλικιωμένος μὲ ψαρὰ μαλιὰ μπῆκε μὲ ὑπολογισμένα βήματα. Καλησπέρισε κι ἀπίθωσε τὸ χαρτοφύλακά του σ' ἕνα μικρὸ δρύινο τρεκπέζι.

—«Καλησπέρα κ. Βλάση. Καθίστε», εἶπε σχεδὸν νευρικὰ ἡ κυρία Λαμπῆ. «Ἐλπίζω νὰ μᾶς φέρνετε καλές εἰδήσεις».

—Ἰσα-ἴσα πού γυρίζω ἀπ' τὸ δικαστήριο. Ἐξήτασα λεπτομερῶς τὴν ὑπόθεσή σας. Τί νὰ σᾶς πῶ κυρία μου!... Ἡ κατάστασις εἶναι ὀπως τὴν εἶχα προβλέψει. Ὁ μακαρίτης ὁ σύζυγός σας εἶχεν ἐκτεθεῖ

ὕπερβολικά τὸν τελευταῖο καιρὸ. Ἡ κήρυξις τῆς πτωχεύσεως νομίζω ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτος... Εἶναι ζήτημα ἕαν καλυφθοῦν τὰ 40 ο)ο τῶν πιστώσεων.

Ἔβγαλε τὴν ταμπακέρα του κι ἄναψε ἕνα τσιγάρο. Ἔσβυσε ὕστερα μ' ἕνα παρατεταμένο φύσηγμα τὸ ἀναμμένο σπῖρτο, καὶ συνέχισε δίνοντας στὴ φωνή του ἕνα τόνο σταθερὸ καὶ βαρὺ.

— Ἡ ἀγορὰ ἔμεινε σχεδὸν κατάπληχτη. Τὸ ἐπιχειρηματικὸ πνεῦμα τοῦ συζύγου σας ἐξετιμᾶτο ἀπὸ ὅλους. Τί τὰ θέλετε ὅμως. Ὑπάρχουν βλέπετε καὶ τὰ ἀπρόοπτα...

Ἐπακολούθησαν μερικὰ λεπτὰ σιωπῆς, κ' ὕστερα ἡ κυρία Λαμπῆ σὰ νὰ συνέχιζε τὶς ἐσωτερικὲς σκέψεις τῆς μίλησε πάλι μ' ἕνα ὕφος κουρασμένο:

— Κανεῖς δὲν ἐφαντάζετο, κ. Βλάση, τὴ μονοπώληση τοῦ καπνοῦ. Ὑστερα ὁ πόλεμος, ἀντίθετα ἀπ' ὅτι περιμεναν οἱ πολλοί, ὑπῆρξε ὀλωσδιόλου καταστρεπτικὸς γιὰ μᾶς. Ξαίρετε ὅτι μὲ τὴν πτώση τοῦ μάρκου δὲν πήραμε οὔτε τὸ ἕνα ὄγδοο τῆς πραγματικῆς ἀξίας τῆς τελευταίας ἀποστολῆς τῶν χαρουπιῶν.

— «Ναί... Δὲ λέγω... Εἶναι κι αὐτὸ πού ἀναφέρατε ἕνας λόγος, Κυρία Λαμπῆ... Τὸ καιρὸ ὅμως πλήγμα ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ὁ ἀπότομος ξεπεσμὸς τῶν μετοχῶν τῆς «Ἐταιρείας Α...». Αὐτὸ ἴσως ἔπρεπε νὰ τὸ ἐπεριμένατε μετὰ τὸν πόλεμο. Ἀπορῶ πὼς δὲν μπόρεσε νὰ τὸ προσέξει ὁ μακαρίτης σύζυγός σας».

— «Μὰ ἐδῶ εἶναι ἀκριβῶς τὸ λάθος. Γιατί ὁ Ἀντώνης δὲν ὑπολόγιζε ποτέ ὅτι θὰ ἐπενέβαινε ἡ Ἀμερική, κ' ἦταν γι αὐτὸ πεπεισμένος ὅτι ὁ πόλεμος θὰ παρετίνετο ἀκόμα ἕνα χρόνον τουλάχιστο... Βλέπετε εἶναι ὁ μόνος πού δὲν ἐσταμάτησε μέχρι τέλους τὶς ἀγορὲς...»

Τὸ ρολοὶ χτύπησε ὀχτώ. Ὁ Χαράλαμπος Βλάσης σηκώθηκε νὰ φύγει δταν μῆγκαν ἀθόρυβα στὴ σάλα ἡ Ἀνούλα καὶ ἡ Ρίτα, οἱ δυὸ μικρότερες κόρες τῶν Λαμπῆδων.

Ἐπακολούθησε μιὰ ὀλιγόλεπτη σιγῆ.

Στὰ πρόσωπα ὄλων ἀποτυπώθηκε ἕνα αἴσθημα δειλῆς ἀμηχανίας.

— «Τὸ εὐτύχημα εἶναι ὅτι τὸν τελευταῖο καιρὸ εἶχεν ἐγγράψει ἐπ' ὀνόματι τῆς Μαρίνας τὸ σπίτι τῆς ὁδοῦ Ἀρσινόης, κ' ἔτσι κατὶ θὰ γλυτώσει...», διακόψε ὁ δικηγόρος τὴ σιωπῆ. Κ' ὕστερα ἀπὸ ἕνα μικρὸ δισταγμὸ πρόσθεσε:

— Λυποῦμαι πολὺ, Κυρία Λαμπῆ, πού πρέπει νὰ σὰς πληροφορήσω ὅτι ἐν περιπτώσει πτωχεύσεως πρέπει ν' ἀλλάξετε σπίτι, γιατί κι αὐτὸ θὰ ἐκποιηθεῖ μὲ τὰ ἄλλα ἀκίνητα... Μπορεῖτε νὰ μετακομίσετε στὸ σπίτι τῆς ὁδοῦ Ἀρσινόης, ἂν θέλετε...

— «Τὸ σπίτι μου!», ξέφυγε σχεδὸν ἀθόρμητα μιὰ κραυγὴ ἀγανάκτησης καὶ πόνου ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Μερόπης Λαμπῆ.

Στὰ μάτια τῆς Μαρίνας ἔλαμψαν δυὸ χονδρὰ δάκρυα. Ἡ Ἀνούλα κ' ἡ Ρίτα παρακολουθοῦσαν σιωπηλά.

— «Μὴ ξεχνᾶτε ὅτι στὸ τελευταῖο γραμμάτιο τῆς «Τραπεζῆς Ἐμπορικῆς Πίστewος» εἶχετε ἐγγυηθῆ τὸν ἄνδρα σας...» δικαιολογήθηκε ὁ κ. Βλάσης. «Ἄς εἶναι ὅμως... Κατὶ θὰ γίνεῖ...», πρόσθεσε σχεδὸν ἀμέσως μ' ἕνα

ὕφος ἀγαθῆς τρυφερότητας, θέλοντας νὰ μετριάσει τὴν ἐντύπωση ποὺ εἶχαν προξενήσει τὰ προηγούμενα λόγια του.

Καληνύχτησε κ' ἔφυγε.

Ἔξω ἢ βροχὴ ἐξακολουθοῦσε νὰ πέφτει βαριά, μονότονα.

Οἱ τέσσερις γυναῖκες ἔμειναν κάμποση ὥρα σιωπηλές.

— «Ὁ Ἄγγελος μοῦπε τ' ἀπόγευμα πῶς πήρε γράμμα ἀπ' τὸν Κωστάκη», διάκοψε τὴ σιωπὴ ἡ Ρίτα. «Δὲν ἔχει μάθει τίποτε ἀκόμη· ἐτοιμάζεται γιὰ τὶς ἐξετάσεις του».

— «Δυστυχισμένο μου παιδί!», ψιθύρισε μὲ πόνο ἡ Κυρία Λαμπῆ. «Ποιὸς ξαίρει ἂν δὲν ἀναγκαστοῦμε νὰ τὸν φέρουμε πίσω».

— «Αὐτὸ δὲ θὰ γίνει ποτέ!», βιάστηκε νὰ ἐπέμβει ἡ Μαρίνα. «Ὅπως δὴποτε πρέπει νὰ φροντίσουμε νὰ τελειώσουμε τὸν Κωστάκη... Πρέπει ἐπὶ τέλος κάτι νὰ κάνουμε καὶ μεῖς...» Κι ἀναλύθηκε σ' ἓνα γοερὸ κλάμα μὲ λυγμούς, ποὺ ἔκαμε καὶ τὶς ἄλλες γυναῖκες νὰ δακρῦσουν.

Μιά κίτρινη λάμπη ἀστραπῆς πλημμύρισε μιὰ στιγμή τὴ σάλα, κ' ἔκανε τὶς λάμπες νὰ τρεμοπαίξουν στὰ πολύφωτα. Σχεδὸν ἀμέσως ἀκούστηκε μιὰ δυνατὴ βροντὴ, καὶ ξέσπασε μὲ θόρυβο ἡ μπόρα.

Ἐνα ἀόριστο αἶσθημα φόβου ἔκανε τὶς τέσσερις γυναῖκες νὰ παγώσουν. Μαζεύτηκαν ὅσο μποροῦσαν πιὸ πολὺ ἢ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, κ' ἔμειναν ἔτσι ἀκούοντας πολλὴ ὥρα τὴ βροχὴ.

— «Δὲ φάνηκε σήμερα ὁ Τάσος», εἶπε κάποτε σιγὰ ἡ κυρία Λαμπῆ, χαϊδεύοντας τὰ μαλλιά τῆς μεγάλης τῆς κόρης.

— «Ἀλήθεια, Μαρίνα! Δὲν ἦρθε οὔτε καὶ σήμερα ὁ ἀρραβωνιαστικὸς σου», παρατήρησε μὲ κάποια πικρία ἡ Ἀνούλα.

— «Μὰ εἶναι τόσο πολὺ ἀπασχολημένος μὲ τὶς ὑποθέσεις του, ποὺ δὲ θὰ πρέπει νὰ τὸν παρεξηγήσουμε», προσπάθησε νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ Μαρίνα.

— «Ἀκοῦστε παιδιά», μίλησε ὕστερα ἀπὸ μιὰ μικρὴ διακοπὴ ἡ Μερόπη Λαμπῆ, κ' οἱ λέξεις πῆραν αὐθόρμητα ἓνα τόνο ἐπισημότητας στὸ στόμα τῆς. «Στὶς πέντε αὐτὲς μέρες ποὺ μεσολάβησαν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα σας ἀπεκαλύφθη ὅτι δὲν ἔμεινε σχεδὸν τίποτε ἀπ' τὴ μεγάλη περιουσία μας... Δὲν πρέπει ὅμως γι' αὐτὸ νὰ χάνουμε τὸ θάρρος μας. Ὁ πατέρας σας ὅταν παντρευτήκαμε δὲν ἦταν παρὰ ἓνας μικρὸς ὑπάλληλος ποὺ κατόρθωσε λίγο-λίγο μὲ τὴν ἐξυπνάδα καὶ τὴν ἐργασία του νὰ δημιουργήσει μιὰ πολὺ μεγάλη περιουσία. Οἱ περιστάσεις ὅμως δὲν τὸν εὐνόησαν. Ἴσως, ἂν δὲν αὐτοχτονοῦσε, νὰ τοῦ παρρουσιάζονταν πάλι νέες εὐκαιρίες. Δὲν εἶναι σωστὸ λοιπὸν νὰ ἐγκαταλειφθοῦμε στὴν τύχη μας. Κάποιος θὰ βρεθεῖ στὸ τέλος νὰ μᾶς βοηθήσει».

— «Μὰ σὰς εἶπα πῶς ὁ ἀρραβωνιαστικὸς μου μοῦ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ κάμει γιὰ μᾶς ὅτι μπορέσει...»

— «Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶχα κ' ἐγὼ ὑπ' ὄψη μου, Μαρίνα. Ὁ Τάσος εἶναι ἓνα πολὺ καλὸ παιδί. Θὰ τὸν παρακαλέσουμε νὰ μᾶς βοηθήσει ὡσότου τελειώσει ὁ Κωστάκης, καὶ τότε εἶμαι βέβαιη πῶς ὅλα θὰ διορθωθοῦν».

— «Πιστεύω θὰ θελήσει ν' ἀπαλλάξει ἀπ' τὴν ὑποθήκη καὶ τὸ σπίτι μας.»

— «Τόσο τὸ καλύτερο, Μαρίνα μου!»

Τὰ μάτια τῶν τεσσάρων γυναικῶν ἀνάχτησαν λίγο-λίγο τὴν παληὰ τους ζωρότητα. Τὰ μάγουλα τῶν κοριτσιῶν χρωματίστηκαν πάλι ρο-

δαλά, και στο πλατύ μέτωπο της Κυρίας Λαμπή απλώθηκε ένα αίσθημα αξιοπρέπειας και γαλήνης.

Κάθισαν έτσι ακόμη λίγην ώρα σιωπηλές, καληνύχτησαν ύστερα τρυφερά ή μιὰ τὴν ἄλλη, κ' ἔφυγαν ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ χῶλλ, ἀφήνοντας μόνη στὴ σάλα τὴ Μαρίνα.

Ὁ θόρυβος τῆς βροχῆς στὸ μεταξὺ εἶχε σταματήσει. Ἄκουόταν μόνο τὸ ποτάμι ποὺ κυλοῦσε τὰ νερά του μὲς στὴ σκοτεινιά. Ἡ Μαρίνα βημάτισε νευρικά μὲσα στὴ σάλα, πλησίασε μὲ τρυφερότητα τὸ πιάνο τῆς, καὶ κοιτάχτηκε σ' ἓνα καθρέφτη τῆς γωνίας. Ἡ εἰκόνα τῆς τὴν ἔκανε μιὰ στιγμή νὰ τρομάξει. Τὸ κίτρινο ἠλεκτρικὸ φῶς ἔδειχνε περισσότερο χλωμὸ τὸ καταβεβλημένο πρόσωπό τῆς, ποὺ ἡ ἀγωνία τῶν τελευταίων ἡμερῶν τὸ εἶχε προσδώσει μαζί μὲ κάποιαν ὠμὴν τραχύτητα κ' ἓνα τόνον ἀνέκφραστης ὀδύνης. Δυὸ μελανοὶ κύκλοι ἀνάδειχναν στὸ βάθος τὰ καστανά μάτια τῆς ποὺ ἔλαμπαν ζωηρά κάτω ἀπὸ ἀκανόνιστα μεγάλα φρύδια. Τὰ χεῖλη τῆς ἦσαν ἐντελῶς ἄχρωμα. Μονάχα ἐκεῖ στὴ δεξιὰ γωνία, κοντὰ σὲ μιὰ σκοτεινὴ ἑλῆά, μιὰ ἀσήμαντη πτυχὴ παραμόρφωνε τὴν ἔκφραση τοῦ στόματος, κ' ἔδειχνε ὅλο τὸ ἄλγος τῆς ψυχῆς τῆς.

Ἡ Μαρίνα ἔστρεψε μὲ δυσaréσκεια τὸ πρόσωπό τῆς, καὶ προσήλωσε τὸ βλέμμα τῆς ἄλλοῦ. Τὰ καστανά μαλλιά τῆς ἀναπήδησαν στὸ λευκὸ τῆς τράχηλο, καὶ τὸ φῶς παιγνίδισε μὲ ἱριδισμοὺς, σκορπώντας γύρω στὸ λαιμὸ τῆς χρυσὰ ἀντιφεγγίσματα. Σήκωσε μὲ πείσμα τὸ κεφάλι τῆς καὶ κοίταξε ἀπ' τὰ θολὰ τζάμια τὸν ὀρίζοντα. Ἄνοιξε ὕστερα τὴν πόρτα καὶ βγῆκε στὴ βεράντα. Ὁ ψυχρὸς ἄνεμος μαστίγωσε τὸ πρόσωπό τῆς. Τὸ αἶμα χτύπησε μὲ βίαιο παλμὸ στὴς ἀρτηρίες τῆς. Ἄναπνευσε μ' ἀνακούφιση τὴν ὑγρὴ ἀτμόσφαιρα.

Ἐνα ἀμάξι πέρασε καὶ φώτισε τὴν ξεπλυμένη ἄσφαλτο. Γύρω-τριγύρω ἔρημιά! Δυὸ-τρία παράθυρα μόνο ἔλαμπαν ἀκόμα στὸ βάθος φωτισμένα. Κάτω ἀπ' τοὺς μολυβένιους οὐρανοὺς τὰ σπίτια ἔριχναν στὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων τὴν καταθλιπτικὴ μελαγχολία τους...

— «Δὲν ἦρθε οὔτε σήμερὰ ὁ Τασος...», συλλογίστηκε.

Ἐκανε μερικά βήματα· κοντοστάθηκε· ἀκούμπησε στὰ βρεμένα κάγκελλα.

Ἡ ψυχὴ τῆς ἦταν ἀνήσυχη καὶ σκοτεινὴ σὰν τὴ νύχτα.

Ἐνας λυγμὸς ἀνέβηκε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς τῆς καὶ φούσκωσε τὰ πονεμένα στήθη τῆς. Ἐνιωθε τὸν οὐρανίσκο τῆς νὰ καιεὶ ὀδυνηρά. Κατάβασε μιὰ δυνατὴ προσπάθεια καὶ συγκράτησε τὸ κλάμα ποῦχε ἀρχίσει κιόλας σιωπηλὰ μὲς τὴν ψυχὴ τῆς.

— «Αὔριο ἔχουμε δεκατρεῖς τοῦ Νιόβρη», ὑπολόγισε. Κλείνω κιόλας τὰ εἰκοσιδυὸ μου χρόνια... Θεέ μου! Ποῦ βρίσκεται λοιπὸν τὸ νόημα τῆς ζωῆς!»

Ἐκανε ν' ἀποφύγει μερικοὺς θλιβεροὺς συλλογισμοὺς. Κοίταξε πάλι τὴ σκοτεινὴ θάλασσα. Ἄφουγκράστηκε τὰ κύματα ποὺ ἔσπαγαν μὲ ὀρμὴ στὴν προκυμαία. Μιὰ κόκκινη φλόγα ἀυλάκωσε τὰ βουνὰ τῆς Κιλικίας, ἀποκαλύπτοντας ἓνα ἀχνὸ βάθος στὴ νοτερὴ ὀμίχλη τοῦ Βορρά.

Ὁ καιρὸς εἶχε γυρίσει τώρα σὲ σορόκο. Ὁ Πενταδάκτυλος ἦτανε σκεπασμένος μὲ μαῦρα σύννεφα ποὺ κυλοῦσαν διαρκῶς πρὸς τὴ θάλασσα. Οὔτε ἓνα ἄστρο δὲν ἔφεγγε στὸν οὐρανὸ.

Μπροστά στη σκηνογραφίαν αὐτὴ ἡ Μαρίνα Λαμπὴ ἀνάχτησε λίγο-λίγο τὴν παλιὰ της ψυχροσύνησιν. Ἐσφιξε μὲ πείσμα τὰ χεῖλη της, κι ἄφησε τὸν ἐγωϊσμό της νὰ τὴν παρασύρει σὲ σκέψεις σκοτεινές. Ὑπολόγισε πάλι προσεχτικὰ πόσες μέρες εἶχε νὰ δεῖ τὸν ἀρραβωνιαστικὸ της :

— «Πέντε... Ἀπὸ τὴ μέρα δηλαδὴ τοῦ δυστυχῆματος... Ἄ! Ὅχι! Αὐτὸ δὲ θὰ γίνῃ ποτέ », συλλογίστηκε. «Ἐχει γοῦστο ν' ἀρχίσω τώρα ν' ἀνησυχῶ καὶ γιὰ τὸν Τάσο. Ὁ ἀρραβῶνας αὐτὸς εἶχε γίνῃ γιατί ἀπλῶστατα ἔτσι τὸ εἶχαν θελήσει τότε οἱ δικοὶ της. Τίποτε ἄλλο δὲν τοὺς συνέδεε. Μπορεῖ ὁ Τάσος καὶ νὰ τὴν ἀγαποῦσε... Πάντως δὲν εἶχεν ἐνδιαφερθεῖ ποτὲ νὰ μάθει αὐτὴ τὴ λεπτομέρεια. Κι ἂν δὲν εἶχε φέρει ὡς τώρα ἀντίρρηση σ' αὐτὸ τὸ συνοικέσιο, ἦταν γιατί ἔπρεπε ἐπιτέλους νὰ πάρει κι αὐτὴ κάποιον ὄνομα. — Κυρία Τάσου Ἰωαννίδου... Χμ! Δὲν τῆς ἔρχονταν καὶ πολὺ ἄσχημα... Ἄλλωστε τὴν ἔνωση αὐτὴ τῆς τὴν εἶχε σχεδὸν ἐπιβάλλει ὁ πατέρας της, πού εἶχε φαίνεται πολλὰ συμφέροντα ἀπ' τὴν οἰκογένεια Ἰωαννίδου... Ὅσο γιὰ τὴ Μαρίνα Λαμπὴ... τὴν εἶχαν περιστοιχίσει γαμπροὶ καὶ γαμπροὶ... Ἦταν ὡραία, μορφωμένη, ἔξυπνη καὶ πλουσία...»

Ἐμεινε μιά στιγμὴ σὰν ξεχασμένη, καὶ σχεδὸν ἀμέσως ἐπανάλαβε τὴ σκέψη της :

— «Ὁραία, μορφωμένη, ἔξυπνη... Ἀλοίμονο! «Πλουσία» ἦταν ἴσως ἕνας τίτλος πού δὲ θὰ μποροῦσε πιά νὰ χρησιμοποιηθεῖ...»

Στυλώθηκε ἀπότομα στὰ πόδια της καὶ κοίταξε μ' ἕνα ἀτίθασο βλέμμα τὸ σκοτάδι. Στους ἐγκαταλειμμένους δρόμους, μέσα σ' ἕνα θαμπὸ κύκλο φωτεινῆς ὀμίχλης, τὰ ἠλεκτρικὰ φανάρια σκορποῦσαν ἕνα γαλατερὸ ἀδύναμο φῶς. Τὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ εἶχε ἀνεβεῖ ψηλὰ μέσα στὴν κοίτη του, κ' ἡ λασπερὴ του ἐπιφάνεια κάτω ἀπ' τοὺς γκρίζους φανοστάτες φιλοτεχνοῦσε τοὺς πιὸ παράξενους φωτεινοὺς μαιάνδρους.

Συλλογίστηκε τὸν πατέρα της. Ἐνα κῦμα τρυφεροῦ πόνου ἀνέβηκε διαμιάς στὴν καρδιά της.

«Τί εἶχε γίνῃ, λοιπόν, τί εἶχε γίνῃ ἐκείνη ἡ ἀνήσυχη ψυχὴ;... Τί εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴν ἐκείνη δραστηριότητα;... Τόσο εὐκόλα κλείνει μιά ὀλόκληρη ζωὴ; Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα; Ποῦ βρίσκεται λοιπόν ἡ δικαίωση τῶσων ἀγῶνων, τῶσων μόχθων;...»

— «Μπαμπάκα μου!», ξέσπασε ἀθέλητα μὲ δυνατοὺς λυγμούς, κ' ἕνα κλάμα ζεστὸ καὶ ταραγμένο ἀνάβλυσε μὲ μιᾶς ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς της.

Ἐμεινε ἔτσι πολλὴ ὥρα βυθισμένη στὸ πεζούλι τῆς ταρατσας. Ἐσορε ὕστερα μὲ κόπο τὰ βήματά της καὶ κοίταξε τὴν κοιμισμένη πολιτεία. Θυμήθηκε πάλι τὸ θάνατο, κι ἀνατρίχιασε. Σήκωσε μὲ ἀπελπισία τίς παλάμες καὶ κράτησε δυνατὰ τὰ μάγουλά της. Ἐνα δυνατό ρίγος πέρασε βαθιὰ τὸ μεδούλι της κ' ἔκαμε τίς σιαγόνες της νὰ τρέμουν.

— «Θεὲ μου! Γιατί λοιπόν ἔστειλες τόση δυστυχία στοὺς ἀνθρώπους σου;...»

Ἄρχισε πάλι νὰ πέφτει ψιλὴ βροχὴ.

Ἡ Μαρίνα Λαμπὴ κίνησε νὰ φύγει. Κάτι θυμήθηκε ὅμως καὶ γύρισε πάλι πίσω βιαστικά. Ἀνέβηκε τρέχοντας στὴν ταρατσα καὶ κοί-

ταξε στο βάθος με προσοχή. Στύλωσε τὰ μάτια της σ' ένα χαμηλό σπίτι. Τὸ σκοτάδι ὅμως ἦταν βαθὺ καὶ τὰ παράθυρα κλεισμένα.

—«Ἡ ὥρα εἶναι περασμένη, κι ὁ Ντίνος Λουκῆτος θὰ εἶχεν ἴσως κοιμηθεῖ», συλλογίστηκε.

Κατέβηκε πάλι με ἀργὰ βήματα καὶ κλείστηκε στὸ δωμάτιό της. Ξάπλωσε στὸ κρεβάτι της καὶ προσπάθησε νὰ κοιμηθεῖ. Ἡ βροχὴ μαστίγωνε με θόρυβο τὰ τζάμια κ' ἔσταζε μ' ἀδροὺς κόμπους ἀπ' τὰ σκοῦρα τῶν παραθυριῶν. Ὁ ἄνεμος εἶχε κοπάσει ὀλότελα.

Ἡ Μαρίνα Λαμπῆ βυθίστηκε πάλι στὶς σκέψεις της :

—«Ὁ Ντίνος Λουκάτος...»

Ἀναπόλησε με τρυφερὴ συγκίνηση τὸ μελαχροινὸ του πρόσωπο. τὰ στιλπνὰ βελούδινα μαλιά του, τὰ ὄνειροπόλα μάτια του ποὺ τὴν εἶχανε ἄλλοτε κοιτάξει με λατρεία, τὸ κεφάλι ποὺ ἔγερνε με ὑπερρφάνεια στὸν ἀριστερὸν ὦμο, τὰ ὑγρά χεῖλη ποὺ τὴν εἶχανε φιλήσει ἀτέλειωτες φορές...

— «Ντίνο, Ντίνο!», φώναξε με ἀπόγνωση, κι ἄπλωσε τὰ γυμνά της χέρια στὸ σκοτάδι.

Ἡ μορφή του εἶχε κυριαρχήσει τὸ θολὸ ἐκεῖνο βράδυ στὴν ψυχὴ της, κ' ἡ παλιὰ ἱστορία ξαναγύριζε ἐπίμονα στὴ σκέψη της :

Τρία χρόνια μυστικῆς ἀγάπης. Ἡ γοητεία τοῦ ἀγνωστού. Ἡ ἡδονὴ τοῦ πρωτοξύπνητου πόθου. Βροχερὰ δειλινὰ τοῦ χειμῶνα. Ἀνοιξιάτικα βράδυα. Ἀτέλειωτες μέρες τοῦ ζεστοῦ καλοκαιριοῦ... Μιὰ ζωὴ ποὺ κυλάει σὰν ὄνειρο. Μυστικὲς συναντήσεις σ' ἀπόκεντρα μέρη. Ὁ φόβος τῆς ἀποκάλυψης, ἡ ἀγωνία τῆς μέρας ποὺ τελειώνει... Κ' ὕστερα ἡ μεγάλη ἀγάπη, ἡ ἀληθινή, ὁ πόθος ποὺ κορώνει, οἱ καρδιὲς ποὺ μιλοῦν μυστικά, τὰ μάτια ποὺ κοιτάνε καὶ σωπαίνουν...

— «Γιατί, νὰ τὸν κάνω τόσο νὰ πονέσει,» συλλογίζεται ἡ Μαρίνα Λαμπῆ καὶ τὰ δάκρυα ἀναβαίνουνε στὰ μάτια της.

Πέρασαν ἔτσι τρία χρόνια. Ἐνα ζεστὸ δειλινὸ τοῦ Ἰουνίου κλάψανε μαζί ἀπὸ εὐτυχία. Ὁ Ντίνος ἦταν ξαπλωμένος στὴν ποδιά της. Ἐκεῖνη τὸν κοιτοῦσε με λατρεία στὰ μάτια.

— «Θὰ μ' ἀγαπᾶς πάντα, Μαρίνα;», τὴν ρώτηξε δειλά.

— «Ντίνο μου!», τοῦ μίλησε κείνη τρυφερὰ καὶ τὸν φίλησε παράφορα στὰ χεῖλη.

Ὁ χρυσὸς σταυρὸς τοῦ λαιμοῦ της κρεμάστηκε πάνω ἀπ' τ' ἀγαπημένο πρόσωπο. Τὸν πῆρε μ' ἕνα παιδιάστικο ὕφος καὶ τὸν ἀπίθωσε στὰ χεῖλη του.

— «Ὁρκίσου πὼς θὰ μ' ἀγαπᾶς. Ἡ πιὸ καλὰ ἄς ὀρκιστοῦμε μαζί τὸ ἴδιο πρᾶγμα.»

Καὶ φιλώντας τὸ σταυρὸ, τὰ χεῖλη τους ἐνώθηκαν σ' ἕνα θερμὸ ἀτέλειωτο φίλημα...

Ἐψαξε νευρικὰ κάτω ἀπ' τὰ σκεπάσματα. Ἐπιασε στὸ λαιμὸ της τὴ χρυσοῦν ἀλυσιδίτσα. Θυμήθηκε ὅτι μέσα στὴν κοιλότητα τοῦ σταυροῦ τῆς εἶχε γράψει κάποτε σ' ἕνα μικρὸ χαρτάκι «σ' ἀγαπᾶω».

Χαλάρωσε γρήγορα τή βίδα. "Ανοιξε τὸ μαλαματένιο καπάκι, καὶ πήρε μὲ συγκίνηση τὸ τσακισμένο χαρτί. Ἡ λαχτάρα τὴν ἔπνιγε. Ἀνακάθησε στὸ κρεββάτι της, χაίδεψε τρυφερὰ τὸ πολύτιμο εὔρημα, καὶ διάβασε μυστικά:

— «Σ' ἀγαπῶ Μαρίνα!».

Τὰ μάτια της βούρκωσαν κ' ἓνα κλάμα ζεστὸ ἀνέβηκε μὲ μιᾶς ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς ψυχῆς της.

Ὁ ὕπνος δὲν ἔννοοῦσε ἀκόμη νὰ πάρει τὴ Μαρίνα Λαμπῆ. Ἐνωθε καὶ σὺν ἐφιάλτη νὰ πιέζει τὸ στήθος της καὶ τὸ κεφάλι της τὴν πονοῦσε ὀδυνηρὰ. Παράξενες σκέψεις περνοῦσαν τὸ μυαλό της. Γιὰ πρώτη φορὰ δοκίμαζε τόσο ἀλλόκοτα συναισθήματα.

— «Θεέ μου! Θὰ τρελλαθῶ!», συλλογίστηκε καὶ πετάχτηκε κάτω ἀπ' τὸ κρεββάτι της.

Περπάτησε νευρικά μέσα στὸ δωμάτιο καὶ προσπάθησε ν' ἀπομακρύνει κάθε σκέψη ἀπ' τὸ κεφάλι της.

Ἡ βροχὴ ἔπεφτε μονότονα στὴ στέγη, καὶ τὰ λαύκια ξερνοῦσαν τὸ νερὸ μὲ θόρυβο.

Πλησίασε στὸ παράθυρο κ' εἶδε ἀπέναντι τὶς γυμνὲς ἀκακίες ποὺ συμπλέκανε μὲ θόρυβο τὰ λευκά τους κλώνια στὸ σκοτάδι. Ὁ δρόμος ἦταν ἔρημος καὶ στὴ βρεμμένη ἄσφαλτο καθρεφτιζόταν θαμπὰ τὸ φῶς τοῦ ἠλεκτρικοῦ.

Γύρισε πίσω καὶ κάθησε ἀπελπισμένη στὸ γραφεῖο της. "Ανοιξε ἓνα συρτάρι, ἔβγαλε ἓνα παλιὸ καρυδένιο κουτί. "Ἐλυσε μιὰ γαλάζια κορδέλλα, καὶ ξεδίπλωσε μερικά κίτρινα χαρτιά. Τὸ χέρι της ἔτρεμε... "Ανοιξε μὲ συγκίνηση καὶ διάβασε:

«3 Ἰουλίου.

Σοῦ γράφω γιατί δὲ θὰ μπορούσα νὰ ὑποφέρω περισσότερο τὴ δυστυχία μου. Εἶναι μιὰ βδομάδα τώρα ποὺ μοῦ φέρεσαι ἀλλοιωτικά. "Ἐνα-δύο φορές στὸ διάστημα αὐτὸ μοῦ μίλησες κιόλας σκληρὰ. Ἴσως γιατί δὲν ὑπολόγισες ποιά θάταν ἡ ἀπήχηση τῆς συμπεριφορᾶς σου ἐκείνης στὴν καρδιά μου... Ἴσως γιατί ἔπαυσες πιά νὰ αἰσθάνεσαι ὅπως ὅταν μοῦ ὀρκίζεσουν ἐδῶ καὶ λίγες μέρες.

Σοῦ ἐχάρισα τὴν ψυχὴ μου. Δὲν ἔχω τίποτε ἄλλο νὰ σοῦ δώσω. Ἀπὸ ἐσένα δὲ θέλω παρὰ μονάχα ἓνα πρᾶμα: Νᾶσαι μαζί μου εἰλικρινῆς.

Μαρίνα μου! Δὲ θυμῶνω καθόλου μαζί σου! Οὔτε καὶ νομίζω πῶς ἡ αἰτία τῆς μελαγχολίας μου εἶσαι σὺ. Εἶναι δικαίωμά σου νὰ μ' ἀγαπᾶς καὶ νὰ μὴ μ' ἀγαπᾶς, νὰ μὲ κοιτάξεις καὶ νὰ μὴ κοιτάξεις, νὰ μὲ κάμνεις εὐτυχισμένο ἢ δυστυχισμένο.

Χρυσό μου παιδί! Δὲ σοῦ τὰ γράφω αὐτὰ γιὰ νὰ ἐκβιάσω ἀπὸ τὰ χεῖλη σου αἰσθήματα κι ὁμολογίες. Μαρίνα μου, ἀγαπημένη! Σοῦ τόπα πολλές φορές κοὶ σοῦ τὸ ξαναλέω: Μοῦ χάρισε δυὸ χρό-

νων εὐτυχία. Μοῦ ἔδωσες τὸ μεγαλύτερο δῶρο ποῦ μπορούσε νὰ μοῦ προσφέρει ἄνθρωπος. Θὰ πεθάνω μὲ τ' ἔνομά σου στὰ χεῖλη μου. Θὰ σ' εὐγνωμονῶ καὶ θὰ σὲ μακαρίζω σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ. Χάρισες ἕναν τόνον ὁμορφιάς καὶ καλωσύνης στὸν ταπεινὸν ἑαυτό μου. Μὲ σήκωσες ψηλά, μὲ πλημμύρισες μὲ τὰ πιὸ ὑπέροχα αἰσθήματα. Μ' ἔκανες νὰ συλλογίζουμαι ἀλλοιώτικα. "Ἐδῶσες στὴ ζωὴ μου τὸν τόνο τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὁμορφιάς.

Ἄναπολῶ πᾶσα στιγμή καὶ πᾶσαν ὥρα τὸ καστανὸ κεφαλᾶκι σου, κ' ἡ ψυχὴ μου σκιρτάει ἀπὸ χαρὰ.

Βυθίζω τὰ χέρια μου μὲς τὰ βελούδινα μαλλιά σου, γεμίζω τὸ πρόσωπό σου μὲ φιλιά... Τὰ μάτια σου μοῦ χαμογελοῦν γεμάτα καλωσύνη... Εἶσαι ὥραια, φωνάζω, εἶσαι ὑπέροχη, εἶσαι δική μου, ἡ μικρὴ μου γυναικούλα, — τὸ θυμᾶσαι; — καὶ κλαίω μυστικά.

... Γιατὶ ὅμως, Μαρίνα, γιατί; Δὲν καταλαβαίνεις ὅτι δὲν εἶναι σωστὸ ν' ἀφήνουμε τίς μικρότητές μας νὰ καταστρέφουν τὴν οὐσία τῆς ζωῆς μας; Δὲν καταλαβαίνεις ὅτι δὲν εἶναι σωστὸ νὰ γινόμαστε σκλάβοι τοῦ ἐγωῖσμοῦ καὶ τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης μας;

Μαρίνα μου! Εἶμαι βέβαιος ὅτι μὲ νοιώθεις τώρα ποῦ σοῦ μιλῶ. Μαντέβεις τὸν καημὸ τῆς ψυχῆς μου. Περνοῦν μέρες ὀλόκληρες χωρὶς νὰ μοῦ ρίξεις ἕνα βλέμμα. Περνοῦν μέρες ὀλόκληρες χωρὶς νὰ σὲ δῶ. Οἱ μέρες αὐτὲς εἶναι ἀπὸ τίς πιὸ ἄγονες καὶ τίς πιὸ δυστυχισμένες τῆς ζωῆς μου. Πίστεψέ με! Θέλεις νὰ μὲ κάνεις δυστυχισμένο; Εἶμαι βέβαιος ὅτι αὐτὸ δὲ θὰ τὸ θελήσεις ποτέ!... Εἶσαι τόσο καλή...

Πέρασε σχεδὸν ἕνας μῆνας ἀπὸ τὴν τελευταία φορὰ ποῦ μοῦ εἶχες πεῖ πῶς μ' ἀγαπᾶς. Ἄραγε θὰ μπορούσες καὶ τώρα νὰ ἐπαναλάβεις τὸ ἴδιο; Δὲ θέλω ὅμως νὰ τὸ κάνεις ἀπὸ λύπη ἢ ἀπὸ οἶχτο. Παρὰ μιὰ τέτοια ἀγάπη, προτιμότερη ἢ δυστυχία μου. Μαρίνα! Γράψε μου δυὸ λόγια. Καθησύχασέ με, ἂν μ' ἀγαπᾶς. Διαφορετικά, γράψε μού το πάλι. Θὰ πάψω τότε νὰ σ' ἔνοχλῶ μὲ τὴν ἀγάπη μου. Θὰ πάρω τὴ δυστυχία μου καὶ θὰ φύγω σ' ἕνα μακρυνὸ χωριό, γιὰ νὰ μὴ σοῦ θυμίζω μὲ τὴν παρουσία μου ὅτι κάποτε ἐνεθάρρυνες τὸ αἶσθημά μου μὲ τίς ὑποσχέσεις σου, καὶ μ' ἔκαμες δυστυχισμένο...

Ντίνος

28 Ἰουλίου.

Εἶναι σχεδὸν ἕνας μῆνας τώρα ποῦ τίποτε δὲ μ' ἐνθαρρύνει νὰ πιστέψω ὅτι ἐξακολουθεῖς νὰ μ' ἀγαπᾶς. Πάντοτε ἀποφεύγεις νὰ μοῦ ἀπαντήσεις, ἀποφεύγεις νὰ μοῦ πεῖς ἕνα τρυφερὸ λόγο, ἀποφεύγεις ἀκόμη καὶ νὰ μὲ κοιτάξεις. Εἶναι πιά, βλέπεις, τόσο μακρυνὴ ἡ ἐποχὴ ποῦ ἀφημένη στὴν ἀγκαλιά μου μοῦ ὀρκίζεσουν ἀγάπη.

Μαρίνα! Ξαίρω ὅτι τὸ αἶσθημά μου αὐτὸ θὰ μὲ κάμει ἴσως νὰ ὑποφέρω σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ. Δὲ μετανιώνω ὅμως γι αὐτό. Θὰ ὑπο-

μείνω και τή μεγαλύτερη δυστυχία όταν αυτή προέρχεται από σένα. Ἡ εὐτυχία πού μου χάρισες, μέ τις λίγες ἐκδηλώσεις τῆς ἀγάπης σου, ξαίρω πώς δὲ θά μπορούσε νά ἐξαγορασθεῖ διαφορετικά. Γιά μένα δὲ θά ὑπάρξει ἄλλος πῶς μεγάλος θησαυρός ἀπὸ τὰ μαλακά μαλλιά σου, καί μεγαλύτερη χαρὰ ἀπὸ τοῦ νά μπορῶ νά σέ κοιτάζω μέσ τὰ μάτια.

Τις τελευταῖες μέρες δοκίμασα πολλές φορές νά σέ ξεχάσω. Συλλογίστηκα νά φύγω. Συλλογίστηκα νά πάψω πιά νά ταπεινῶνω τόσο πολὺ τὸν ἑαυτὸ μου. Δὲν εἶχα ὅμως τὴ δύναμη νά κάμω τίποτε ἀπὸ αὐτά. Γέμισες τὴ ζωὴ μου ὀλάκερη... Τρομίζω καί μόνο μέ τὴ σκέψη τοῦ κενοῦ πού θά ἐπακολουθήσει. Μοῦ εἶναι ἀδύνατο νά βρῶ κάποιο νόημα στὴ ζωὴ μου όταν αὐτὴ δὲ θά θερμαίνεται ἀπὸ σένα...

Θά καταλάβεις ποτέ τὴ θέση μου ; Μαρίνα ! Μ' ἔκαμες νά γνωρίσω τὸ μεγαλύτερο πόνου, θέλεις νά μέ βασανίσεις ἀκόμη περισσότερο ;

Ντίνος.

Ξανάβαλε τὰ χαρτιά στὴ θέση τους, ἔκλεισε τὸ συρτάρι καί στήριξε μέ τοὺς ἀγκῶνες τὸ κεφαλί της.

Τώρα μόλις καταλάβαινε τὸν πόνου πού εἶχε προξενήσει σ' αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο. — «Τρομάζω καί μόνο μέ τὴ σκέψη τοῦ κενοῦ πού θά ἐπακολουθήσει ὅταν σὲ χάσω...»

Θυμήθηκε πού τὸν ἐγκατέλειψε ἀπότομα ἓνα μεσημέρι τοῦ Ἰουλίου καί δὲν τοῦ ξαναμίλησε. Ἔτσι χωρὶς λόγο. Ἴσως ἀπὸ ἐγωϊσμό, ἴσως ἀπὸ πείσμα ὄυτε κ' ἡ ἴδια δὲν ἤξαιρε. Ἐκείνη ἦτανε τότε πολὺ πλουσία, αὐτὸς ἦτανε πολὺ φτωχός....

Θυμήθηκε τὸ βαθὺ μελαγχολικὸ βλέμμα τοῦ πού δὲν ἔπαψε ἀπὸ τότε νά τὴν ἱκετεύει.

— «ῶ! Ἄφραλῶς φέρθηκε πολὺ σκληρὰ καί σέ κείνον καί στὸν ἑαυτὸ της τὸν ἴδιο. Γιατί στὰ πέντε χρόνια πού ἐπακολούθησαν δὲν ἔπαψε ποτέ ν' ἀγαπᾷ τὸ Ντίνου Λουκάτο, μέχρι σήμερα...»

Κίνησε τὰ χέρια της μέ ἀποτροπιασμό, σοῦφρωσε τὰ χεῖλη της σὲ μιὰ ἐκφραση μίσους καί δοκίμασε ἓνα βαθὺ αἶσθημα ἀποστοφῆς ἐναντία στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της.

— «Σὲ μισῶ, Μαρίνα Λαμπῆ», συλλογίστηκε. «Εἶσαι μιὰ ματαιόδοξη γυναῖκα σὰν τις ἄλλες. Ἀγαποῦσες ἓναν ἄνθρωπο καί τὸν ἄφησες γιατί δὲν ἦταν πλούσιος. Ριχτηκες στίς πιὸ ἄθλιες περιπέτειες. Ἰκανοποίησες τις φιλοδοξίες σου. Γνώρισες ἐφήμερους ἔρωτες. Δοκίμασες μεγάλες ἐπιτυχίες. Ἐκαμες πολλοὺς ἔραστές. Τί σοῦ ἀπόμεινε ἀπ' ὅλα αὐτά ; Τί κέρδισε ἡ ψυχὴ σου ; Γιατί τὴ σπατάλη μιᾶς ἐνεργητικότητος πού θά μπορούσε νά διατεθεῖ ἐπωφελέστερα ;...»

Εἶδε ὅλη τὴ ζωὴ της γιομάτη μεταμέλειες : Οἱ ἀριστοκρατικὲς διασκεδάσεις της, ὅταν σπούδαζε στὴν Ἀθήνα. Ἡ γκαρσονιέρα τοῦ Ριρῆ... Οἱ νύχτες στὸ Μεγάλου Πεύκο... Οἱ παγοδρομίες στὴν Πάρνηθα..

Ἐνα ἐρῶθημα ντροπῆς ἀνέβηκε κ' ἔβαψε πορφυρὰ τὰ μάγουλά της. — «Τόσο λοιπὸν ἄδεια εἶν' ἡ ζωὴ μου ;...» συνεπέρανε.

Πρόβαλε όμως άμέσως ή μορφή του Ντίνου Λουκάτου, κ' ή ψυχή της γαλήνεψε όπως ή θάλασσα μετά την τρικυμία.

— «Ντίνο! Άγαπημένο μου παιδί!» Θυμήθηκε πού όσες φορές ένωθε όπως τώρα την ψυχή της άνήσυχη, έμπλεκε τὰ λευκά της χέρια γύρω από τὸ λεπτό λαιμό του και τόν φιλούσε παράφορα στὰ χείλη.

Δοκίμασε ένα βαθύ αίσθημα συντριβής.

Καταλάβαινε ότι μονάχα ένα κοίφο αίσθημα έγωϊσμοῦ την κρατούσε τόσα χρόνια μακριά απ' τὸ μόνον άνθρωπο πού αγάπησε.

Τὸν συναντούσε πολλές φορές στὸ δρόμο, κ' ή καρδιά της έτρεμε σαν τὸ στήθος τῶν μικρῶν πουλιῶν. Τὸν χαιρετούσε δειλά δειλά σὰ μιὰ χαμένη ανάμνηση όμορφιάς. Τὸ βλέμμα της έσμιγε βουβά με τὸ δικό του, ήταν έτοιμη νὰ τρέξει κοντά του, νὰ ριχτεῖ στὴν άγκαλιά του, νὰ κλάψει σὰ μικρὸ παιδί. Τὴν συγκρατούσε όμως πάντα ὁ έγωϊσμός της:

«Ὁ Ντίνος Λουκάτος δὲν ήταν παρά ένας φτωχὸς και ἄσημος έπιστήμονας».

Μιά έκθαμβωτική λάμψη άστραπῆς άπόσπασε τὴ Μαρίνα Λαμπὴ από τις σκέψεις της. Σὲ λίγο άντήχησε μιὰ παρατεταμένη βροντή. Κάπου εκεί σιμὰ θὰ εἶχε πέσει κεραυνός. Ὑστερα άκούστηκε πάλι ὁ μονότονος θόρυβος τῆς βροχῆς πού έπεφτε.

Ἡ Μαρίνα Λαμπὴ δοκίμασε νὰ σηκωθεί. Ἐνωσε τὰ γόνατά της βαριά Τὰ χέρια της ήταν πγλωμένα. Τ' αὐτιά της σβύριζαν δυνατά. Ἐκανε μερικά βήματα κλονισμένα και ξάπλωσε πάλι στὸ κρεβάτι της.

Προσπάθησε νὰ κοιμηθεῖ. Οἱ κρόταφοί της χτυπούσαν άκανόνιστα. Τὰ χείλη της ήταν φρυγμένα, κ' ή γλώσσα της εἶχε ξεραθεῖ. Νόμιζε πὼς εἶχε πυρετό. Ἄγγισε με τις παλάμες της τὰ μάγουλα. Ἐκαίει...

Θέλησε νὰ φωνάξει. Συγκρατήθηκε όμως και περίμενε με άγωνία ὅσο πού νὰ περάσει ή νύχτα. Κοίταξε πάλι τὸ ρολόι: Τρεῖς ή ὠρα άκόμη...

— «Θεέ μου! Πότε θὰ ξημέρωνε!.. »

— «Τί τρέλλα εἶν' αὐτὴ πού μ' έπιασε άπόψε,» συλλογίστηκε ὕστερα πάλι ή Μαρίνα Λαμπὴ. «Τί άνόητη ευαισθησία! Καλὸ κι αὐτό! Νὰ ὑποφέρω χωρίς λόγο για κάτι πού πέρασε, για κάτι πού εἶναι ὀλότελα χαμένο!»

Θυμήθηκε ὕστερα τὸν πατέρα της. Συλλογίστηκε τὸ σπίτι της, τὸν άδερφό της πού ήταν στὸ Λονδίνο, τὸν άρραβωνιαστικό της πού δὲ φάνηκε πέντε μέρες τώρα...

«Αὔριο θὰ πήγαινε άσφαλῶς νὰ τὸν συναντήσει. Ὁ Τάσος την εἶχε διαβεβαιώσει τόσες φορές για τὴν αγάπη του. Δὲ θὰ μπορούσε νὰ την εγκαταλείψει ποτέ στὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή... Θὰ τὸν φιλούσε στὰ χείλη... Θὰ τοῦ θύμιζε τὸς ὄρκους του... Ὅπως εἶχε κάμει άκριβῶς σ' αὐτὴν ἔδῶ και πέντε χρόνια ὁ Ντίνος... Κι αὐτὸς θὰ την βοηθοῦσε. Ἐγόραζε πίσω τὰ σπίτια. Θὰ τῆς έπαιρνε πάλι αὐτοκίνητο. Θὰ συνέχιζαν τις έπιχειρήσεις: «Κληρονόμοι Ἄντωνίου Λαμπῆ. Εἰσαγωγεῖς-Ἐξαγωγεῖς»... Θὰ γίνονταν πάλι πλούσιοι. Αὐτὴ θὰ λέγονταν τότε Κυρία Ἰωαννίδου... Θὰ εἶχε τὰ καλύτερα κοσμήματα τῆς πόλης, κι ὄλες οἱ άλλες κυρίες θὰ τὴ ζήλεβαν... Μιὰ γκριζα ζακέττα από άστρακά... Ἐνα πράσινο ταγιέρ πάνω από μιὰ με-

ταξωτή μπλούζα πάλ... Στο μεσαίο δάχτυλο ένα πλατινένιο δαχτυλίδι με πράσινη ζαφειρόπετρα... Στο λαιμό ένα κολλιέ από θαμπά μαργαριτάρια... Νά κροταλίζουν, όταν σκούβει... "Έτσι όπως το βροχόνερο στα τζάμια... Σάν τή βροχή που στάζει σε θαμπούς κόμπους πίσω απ' τὰ σκούρα τῶν παραθυριῶν... σάν τή μονότονη βροχή... σάν τή μονότονη καρδιά της...»

Ὁ ὕπνος ἔγυρε πάνω απ' τὶς καμπυλωτὲς βλεφαρίδες τῆς Μαρίας Λαμπῆ, καὶ τῆς ἔκλεισε ἀπαλὰ τὰ μάτια.

Ὅταν τὴν ἄλλη μέρα ξύπνησε ἦταν κιόλας μεσημέρι. Τὸ κεφάλι τῆς ἦταν βαρὺ καὶ τὰ μάτια τῆς ἔκαιαν. "Ενιωθε τὸν ἑαυτὸ τῆς ὑπερβολικὰ ἀδύνατο.

Σηκώθηκε κι ἄνοιξε τὸ παράθυρο. Τὸ φῶς τῆς μέρας ὥρμησε θριαμβευτικὰ στὴν πινηρὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ δωματίου καὶ διάλυσε τὸ νυχτερινὸ ζόφο. Ὁ ἥλιος ἔλαμπε ψηλὰ μέσα στὸ διάφανο θόλο τ' οὐρανοῦ. Οὔτε ἓνα σύννεφο δὲ διάκοπτε τὴ γαλανὴ μονοτονία τοῦ ὀρίζοντα.

Ντύθηκε βιαστικὰ, καὶ προγευμάτισε στὸ δωμάτιό τῆς. Βγῆκε ὕστερα καὶ κάθησε στὴ βεράντα. Ἀνάπνευσε μὲ εὐχαρίστηση τὸ ἄρωμα τῆς νοτισμένης γῆς. Κάτω απ' τὰ πόδια τῆς ὁ ποταμὸς κυλοῦσε ἀκόμη τὸ λιγοστὸ νερὸ του, κ' ἔβαφε στὶς ἐκβολὲς τῆς θάλασσης μ' ἓνα λασπερὸ πρᾶσινο χρῶμα. Στὸ βάθος τὸ πέλαγος τῆς Κιλικίας σπίθιζε μὲ ἀσημένιους ἱριδισμοὺς, μέσα σ' ἓνα λουλακὶ βαθυγάλαζο φόντο.

Ἡ Μαρὶνα Λαμπῆ δοκίμασε στὴν ψυχὴ τῆς ἓνα αἶσθημα γαλήνης. "Εριχνε τὸ ἐξεταστικὸ βλέμμα τῆς παντοῦ χωρὶς νὰ συλλογίζεται. Ἀπολάμβανε τὴν ἡδονὴ μιᾶς εὐχάριστης νάρκης.

Στὸ σπίτι ἐπικρατοῦσε ἀπόλυτη ἡσυχία. Κάπου-κάπου μονάχα ἔφταναν σβυσμένα τὰ βήματα τῆς μητέρας τῆς, που περπατοῦσε κλεισμένη στὸ δωμάτιό τῆς. Τὰ παιδιά δὲ θὰ εἶχαν ἀκόμη γυρίσει.

Πῆρε μιὰ ἔφημερίδα κι ἄρχισε νὰ διαβάζει μηχανικὰ. Σῆκωνε ὡστόσο κάθε τόσο τὰ μάτια τῆς καὶ κοίταζε γύρω τὸ τοπίο. Μέσα στὰ ξεπλυμένα φυλλώματα οἱ σπουργίτες θορυβοῦσαν μὲ τρελλὰ παιγνιδίσματα. Στὸ δρόμο οἱ ἀραιοὶ διαβάτες περνοῦσαν νωθρὰ σάν ναρκωμένοι. Κάπου-κάπου μονάχα ἓνα αὐτοκίνητο περνοῦσε μὲ θόρυβο καὶ χάνονταν πίσω απ' τὴ γωνία. Στὰ ἀντικρυνὰ παράθυρα οἱ ὑπρέτριες τίναζαν τὰ σκονισμένα ροῦχα.

- «Μαρὶνα!», ἄκουσε κάποιον νὰ τὴ φωνάζει πίσω τῆς.

Γύρισε κ' εἶδε τὴ μητέρα τῆς. Τὸ πρόσωπό τῆς ἦταν ἐξαιρετικὰ χλωμὸ καὶ τὰ μάτια τῆς κόκκινα. "Ενιωσε μέσα στὴν ψυχὴ τῆς σφοδρὴ ταραχὴ. Σηκώθηκε διακριτικὰ καὶ τὴν πλησίασε.

-- «Συλλογίστηκα πολὺ ἂν ἔπρεπε νὰ σοῦ δείξω αὐτὸ τὸ γράμμα. Μοῦ τὸ ἔστειλαν σῆμερα τὸ πρωῒ».

"Ἐνα κακὸ προαίσθημα ἔκανε τὴν καρδιά τῆς Μαρίας νὰ χτυπᾷ σὲ δυνατά.

- «Παίδι μου! Πρέπει νὰ συνηθίσουμε ν' ἀντιμετωπίζουμε μὲ τὴν ἴδια ἀξιοπρέπεια τὴ δυστυχία ὅπως καὶ τὴν εὐτυχία μας», ἐπανάλα

ἡ Μερόπη Λαμπῆ καὶ τῆς ἔδωσε τὸ γράμμα.

Τὸ πῆρε καὶ τὰ χέρια τῆς ἔτρεμαν. Ἄνοιξε καὶ διάβασε :

«Κυρία,

Λυποῦμαι πολὺ διότι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ σᾶς δηλώσω ὅτι θεωρῶ τὴν μεταξὺ τῆς θυγατρὸς σας καὶ ἐμοῦ δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν γάμου ὡς μὴ ὑπάρχουσαν πλέον.

Λόγοι οἰκογενειακοὶ καὶ λόγοι κοινωνικοὶ μὲ ἠνάγκασαν νὰ ὑπερникήσω τοὺς τελευταίους δισταγμούς μου καὶ νὰ καταλήξω εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἐλπίζω ὅτι θὰ δεχθῆτε καὶ σεῖς χωρὶς μεγάλην δυσἀρέσκεϊαν.

Μὲ αἰσθήματα βαθυτάτου σεβασμοῦ

Τάσος Ἰωαννίδης».

Ἡ Μαρίνα Λαμπῆ ἔνωσε τὸ ἔδαφος νὰ ὑποχωρεῖ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῆς. Ὁ ἐγωῖσμός τῆς ὅμως ὑπερίσχυσε στὸ τέλος καὶ μὲ μιὰ ἔκφραση πληγωμένης ἀξιοπρέπειας γύρισε πίσω τὸ γράμμα στὴ μητέρα τῆς, καὶ μίλησε ἐντελῶς περιφρονητικά :

—«Μαμά ! Ξαίρεις ὅτι ποτέ μου δὲν ἤθελα τὸν Τάσο.»

—«Παιδί μου ! Τὸ συνοικέσιο αὐτὸ θὰ ἦταν κάποια λύση...»

Μιὰ γρήγορη σκέψη πέρασε ξαφνικὰ ἀπ' τὸ μυαλὸ τῆς Μαρίνας καὶ τὰ μάτια τῆς φωτίστηκαν.

—«Τὸ ἀπόγευμα ὄλα θὰ διορθωθοῦν... Μὴ λυπᾶσαι καθόλου, μαμά...»

Τῆς πῆρε μὲ συγκίνηση τὰ χέρια καὶ τὴ φίλησε τρυφερὰ στὰ μάγουλα. Ἡ κυρία Λαμπῆ κλονίστηκε μιὰ στιγμή, στηρίχτηκε ὕστερα στὸ μπράτσο τῆς κόρης τῆς, καὶ χάθηκαν κ' οἱ δυὸ μέσα στὸ σκοτεινὸ διάδρομο.

Τὸ ἀπόγευμα ἐκεῖνο ἡ Μαρίνα ἔκλαψε πολὺ.

Θὰ κόντεβε περίπου τέσσερις ἡ ὥρα ὅταν σηκώθηκε βιαστικά. Στὸ χῶλλ συνάντησε τὶς μικρὲς ἀδελφές τῆς ποὺ κουβέντιαζαν ψιθυριστά. Προχώρησε πρὸς τὸ μέρος τους. Κεῖνες μόλις τὴν εἶδαν προσποϊήθηκαν ἀδιαφορία καὶ σώπασαν.

—«Τί λέγατε ;», ρώτησε ἡ Μαρίνα γιὰ νὰ πεῖ κάτι.

—«Μὲ ρωτοῦσε ἡ Ρίτα γιὰ τὸ σπίτι τῆς παραλίας...»

—«.....»

—«Ἡ μαμμά εἶναι στοῦ δικηγόρου, κ' εἶπε ἂν θέλεις νὰ περάσεις καὶ σὺ ἀπ' ἐκεῖ», μίλησε ὕστερα ἀπὸ λίγη ὥρα σιωπῆς ἡ Ρίτα.

—«Στὸ γυρισμὸ ἴσως μπορέσω νὰ περάσω».

Ἐμειναν κ' οἱ τρεῖς σιωπηλές μὲ τὸ βλέμμα προσηλωμένο στὸ κενό.

—«Μαρίνα μου, σοῦπαμε ψέμματα... Γιὰ σένα μιλούσαμε προηγουμένως», ξανάπε σὲ μιὰ ἀπότομη ἔκρηξη τρυφερότητας ἡ Ἀνούλα, κ' ἔθλιψε μὲ ἀγάπη τὸ χέρι τῆς ἀδελφῆς τῆς.

—«Ναί, Μαρίνα ! Δὲν πρέπει ν' ἀφήσεις τὸν Τάσο νὰ σοῦ φύγει», συμπλήρωσε ἡ Ρίτα.

—«Ξαίρεις ὅτι δὲ μᾶς μένει τίποτε. Ἀπὸ σένα ἐξαρτᾶται ἡ τύχη μας...»

—«Μὰ τί θέλετε λοιπόν ἀπό μένα ;», τὶς διάκοψε μὲ ἀγανάκτηση ἡ Μαρίνα.

—«Ἐσὺ ξαίρεις καλύτερα ἀπὸ μᾶς, Μαρίνα. Εἶμαι βέβαιη ὅτι στὸ τέλος θὰ τὸν πείσεις. Ἄν τοῦ ἐκθέσεις μὲ εὐλικρίνεια τὴν κατάσταση. Ἄν τὸν παρακαλέσεις... Ἄν τοῦ κλάψεις... Δὲν πιστεύω ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ νὰ σοῦ ἀρνηθεῖ. Μὰ καὶ τότε ἀκόμη μπορεῖς νὰ τὸν ἀπειλήσεις ὅτι θὰ τὸν διώξεις ποινικά...»

—«Μὰ αὐτὸ νὰ λέγεται ὅτι θὰ τοῦ φέρεις μὴνυση ἐπὶ ἀθετήσει ὑποσχέσεως γάμου», πρόσθεσε μὲ κάποιον ρητορισμὸ ἡ Ἀνούλα, «ἐχτός βέβαια, ἐάν διευθετηθεῖ διαφορετικὰ τὸ ζήτημα».

—«Καὶ ποῖός σᾶς τὰ διασκάλεψε ὅλα αὐτὰ ;» ρώτηξε μ' ἓνα τόνο πικρῆς εἰρωνείας ἡ Μαρίνα.

—«Μαρίνα ! Δὲ μᾶς λυπᾶσαι...»

—«Δὲ λυπᾶσαι τὴ μητέρα σου ;»

—«Αὐτὸ ποῦ μοῦ ζητᾶτε δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνει. Μιὰ Λαμπὴ δὲ θὰ καταδεχθεῖ ὅσο ζεῖ νὰ κάμει ἓνα τέτοιο πρᾶγμα...»

—«Τί θὰ γίνουμε... Τί θὰ γίνουμε...» ψιθύρισε ἀπελπισμένα ἡ Ἀνούλα.

—«Θὰ πάω ἐγὼ στὸν Τάσο καὶ θὰ τὸν παρακαλέσω», εἶπε μὲ ἀποφασιστικότητα ἡ Ρίτα.

—«Οὔτε καὶ σὺ θὰ πᾶς, οὔτε καὶ κανένας ἄλλος. Γιὰ μᾶς δὲν ὑπάρχει πιὰ αὐτὸς ὁ κύριος».

—«Μαρίνα !», φώναξε ἀπελπισμένα ἡ Ἀνούλα, καὶ τὰ μάτια της γέμισαν δάκρυα.

Ἡ Ρίτα τραβήχτηκε στὴ γωνιά, κ' ἔκλαιε μὲ τὸ πρόσωπο χωμένο στὶς παλάμες της. Τὶς εἶδε ἡ Μαρίνα ποῦ ἔκλαιαν, κ' ἡ καρδιά της μαλάκωσε. Πλησίασε μὲ τρυφερότητα τὴ Ρίτα καὶ τῆς χαϊδεψε τὰ μαλιά.

—«Ρίτα μου, μὴν κάνεις ἔτσι. Ὅλα θὰ διορθωθοῦν. Ἐγὼ κ' ἐγὼ τὸ σχέδιό μου, χρυσό μου παιδί ! Μὴν κάνεις ἔτσι, Ριτούλα... Εἶμαι βέβαιη πὼς θὰ θελήσει νὰ μᾶς βοηθήσει κάποιος ἄλλος ποῦναι πολὺ καλύτερος ἀπ' τὸν Ἰωαννίδη, κι ἄς μὴν εἶναι τόσο πλούσιος».

Ἡ Ρίτα ξέσπασε τώρα σὲ λυγμούς, Πλησίασε ὕστερα κ' ἡ Ἀνούλα. Τὰ μάτια τῆς Μαρίνας συναντήθηκαν μιὰ στιγμή δειλὰ μὲ τὰ δικά της. Τὰ χέρια τους σμίξανε μηχανικὰ πάνω ἀπ' τὰ ξέμπλεκα μαλιά τῆς Ρίτας, καὶ κλάψανε βουβά κ' οἱ τρεῖς πολλὴ ὥρα, ἓνα κλάμα ζεστό, συγκρατημένο, γεμάτο πάθος...

Πέρασε ἔτσι ἓνα τέταρτο. Πρῶτη σηκώθηκε ἡ Μαρίνα. Σκούπισε τὰ μάτια της προσεχτικὰ, τράβηξε τὴν πουντιέρα ἀπ' τὸ τσαντάκι της, προσέβλεψε μ' ἐπιμέλεια τὸ χλωμό της πρόσωπο, χαιρέτησε τὶς ἀδελφές της καὶ ἔφυγε βιαστικὰ.

Πρὶν βγεῖ ἀνέβηκε πάλι μιὰ στιγμή στὴν ταράτσα, κόλλησε στὴν ἀκαπνοδόχο καὶ κοίταξε κάτω μὲ προσοχή.

Εἶδε τὴ μικρὴ πόλη ποῦ λούζονταν στὸ φῶς. Συλλογίστηκε τὶς γενεές τῶν ἀνθρώπων ποῦ μέσα στὸ ἴδιο ἐκεῖνο περιβάλλον δοκίμασαν σὸ τόσους αἰῶνες τὰ ἴδια συναισθήματα, ἔνωσαν τὰ ἴδια πάθη, ἔζησαν τὴν ἴδια στερεότυπη ζωὴ, καὶ πέρασαν σὲ μιὰ θλιβερὴ πορεία ἀπ' τὴ ζωὴ στὸ θάνατο. Κοίταξε τὰ λευκὰ σπίτια ποῦ ριζωμένα στὴν αἰώνια τὴν ἀκατάλυτη γῆς στέκονταν ἐκεῖ ἀλύγιστα, μάρτυρες καὶ

συνεργοί μιᾶς βουβῆς τραγωδίας, τῆς τραγωδίας τῶν ἀνθρώπων πού δὲν μποροῦνε νὰ ρυθμίσουν ὅπως θέλουν τὴ ζωὴ τους, τῶν ἀνθρώπων, πού ἔχουνε γίνει ἄβουλα ἀνδρείκελλα στὰ χέρια μιᾶς σκληρῆς εἰμαρμένης.

Τ' ἀνοιχτὰ παράθυρα ἀνάπνεαν τὴ γαλήνη τῆς ἑσπέρας.

Συγκέντρωσε τὴν προσοχή της καὶ κοίταξε στὸ βάθος ἓνα χαμηλὸ σπιτί.

— «Τὸ παράθυρο τοῦ Ντίνου Λουκάτου ἦταν πάλι σφαλιχτό...»

Κατέβηκε γρήγορα καὶ βγήκε στὸ δρόμο. Διάσχισε τὴν ἀγορὰ καὶ μπήκε στὴν καινούργια συνοικία. Προσπέρασε τὸ Δημαρχεῖο, ἔστριψε πάλι ἀριστερά, πέρασε τὸ Νοσοκομεῖο καὶ ἀντίκρουσε μὲ συγκίνηση τὰ γνώριμά της μέρη.

Οἱ διαβάτες τὴν κοιτοῦσαν μὲ περιέργεια Ἐκείνη περπατοῦσε βυθισμένη στὸ βαρὺ πένθος της. Φοροῦσε ἓνα κομψὸ φόρεμα ἀπὸ μαῦρο σατέν πού ἀναδειχνε προκλητικὰ τὴν ἄσπρη ὁμορφιά τοῦ λεπτοῦ προσώπου της. Τὰ μάτια της ἔλαμπαν γοητευτικὰ μὲς τὴ σκιά πού ἔριχνε τὸ πλατύγουρο καπέλλο της. Τὴν ἀκολουθοῦσε μιὰ ἀτμόσφαιρα εὐγένειας κ' ἐγκαρτέρησης.

Ἡ Μαρίνα Λαμπῆ στάθηκε στὴ γωνία δειλὰ καὶ κοίταξε γύρω. Τίποτε δὲν εἶχε ἀλλάξει ἀπὸ τότε. Οἱ ἴδιες μορφές, τὰ ἴδια πρόσωπα σκυμμένα στὶς ἴδιες ἀσχολίες. Εἶδε τὸ χονδρὸ γέρο πού καθισμένος στὴν αὐλὴ του καθάριζε μελιντζάνες, τὴ μελαχροινὴ κοπέλλα πού πήγαινε στὴ βρύση γιὰ νερό, τίς γυναῖκες πού πλέκανε τὰ ἐργόχειρά τους καὶ φλυαροῦσαν στὰ πεζοδρόμια, τὸν ἄνθρωπο τοῦ καφενείου πού γυρνοῦσε μὲ τοὺς δίσκους στὸ χέρι, κ' ἡ καρδιά της χτύπησε δυνατὰ.

Ὁ ἀγέρας μύριζε τσιγαρισμένο λάδι. Μιὰ ἀνθισμένη μπουκενβίλια ξεχειλοῦσε ἀκόμη ἀπ' τὸν ἀντικρινὸ τοῖχο κ' ἔριχνε στὸ δρόμο τὸ κόκκινο φορτίο τῶν λουλουδιῶν της.

Μιὰ στιγμή νόμισε ὅτι ἦταν ἀκόμη χθές πού τὸν εἶχε συναντήσει ὅτι ἦταν ἀκόμη χθές πού τὴν εἶχε φιλήσει ἐρωτικὰ στὰ μάτια ὅτι δὲν εἶχαν μεσολαβήσει ποτὲ τὰ πέντε ἐκεῖνα χρόνια τοῦ σκληροῦ χωρισμοῦ..... Ἡ καρδιά της πεταλοῦδισε τρυφερά. Ἐτοίμασε τὰ λόγια πού θὰ τὸν χαιρετοῦσε. Ἀναμέτρησε τὰ χάρδια πού θὰ τοῦ πρόσφερε... Τὸ βλέμμα της γίνηκε θωπεία. Οἱ καμπύλες τῶν χεριῶν της παράκληση. Ὁ τόνος τῆς φωνῆς της ἰκεσία...

— «Ντίνο μου, ἀγαπημένε!» ἡ ψυχὴ της θρηνοῦσε μυστικὰ...

Κάτι ἀναδεύτηκε θολὰ μὲς τὴν καρδιά της. Θέλησε πάλι νὰ κλάψει μὰ συγκρατήθηκε. Θυμήθηκε ὕστερα μὲ πόση συγκίνηση καὶ μὲ πόση προφύλαξη ἀνέβαινε ἄλλοτε τὸ στενὸν αὐτὸ δρόμο, καὶ δοκίμασε εὐτὺς τὸ ἴδιο τὸ παλιὸ καρδιοχτύπι.

Ἐνα ἀμάξι πέρασε ἐκείνη τὴ στιγμή καὶ σήκωσε πίσω του ἓνα θολὸ σύννεφο σκόνης... Οἱ ρόδες του κύλησαν μὲ θόρυβό στὸ λιθόστρωτο καὶ σταμάτησαν μπροστὰ σ' ἓνα μεγάλο σιδεράδικο.

Ἡ Μαρίνα Λαμπῆ ἔνωσε ξαφνικὰ ἓνα δυνατὸ αἶσθημα δειλίας καὶ τῆς παραλύει τὰ γόνατα. Κατάβαλε ὅμως μιὰ δυνατὴ προσπάθειά κ' ἔγινε πάλι κυρία τοῦ ἑαυτοῦ της. Ἡξαιρε ὅτι ὁ Ντίνος τὴν ἀγνοοῦσε ἀκόμη. Ὅλα θὰ μποροῦσαν νὰ διορθωθοῦν. Τὸ πρᾶγμα δὲ ἦταν καὶ τόσο δύσκολο. Θάπεφτε στὰ πόδια του, θὰ τὸν παρακα

ὄλοῦσε: «Ντίνο μου! Ἀγαπημένο μου παιδί! Νᾶμαι πάλι γύρισα κοντά σου. Δὲν εἶμαι βέβαια ἡ Ἰδία ἢ παλιὰ Μαρίνα. Φυλάω ὅμως ἀπὸ γιὰ σένα τὴν Ἰδία ἐκεῖνη τὴν παλιάν ἀγάπη, καὶ τὴν ἴδια λαχτάρω ἀπὸ τὴν καρδιά. Πάρε με! Σῶσέ με! Κάνε με ὅτι θέλεις... Σκότωσέ με ὀρθόκομη, Ντίνο μου! Πνίξε με μὲ τὶς παλάμες σου τὶς δυνατές! Σκότωσέ με, γιατί σ' ἀγαπῶ, σ' ἀγαπῶ, Ντίνο!...»

Τὰ μάτια τῆς θόλωσαν κ' ἐνίωσε τὴν καρδιά τῆς νὰ λιποψυχεῖ. Ἐστῆριχτηκε στὸν τοῖχο γιὰ νὰ μὴν πέσει καὶ περίμενε.

Πέρασε λίγη ὥρα. Δυὸ κύριοι βγήκαν ἀπ' τὴν πόρτα τοῦ γραφείου τοῦ Ντίνου καὶ τὴν κοίταξαν μὲ δυσπιστία. Ὑστερα πέρασε ἓνα ἀνδρόγυνο, μιά χονδρὴ κυρία μὲ οὐμπρέλλα, μιά παρέα ἀπὸ μικρὰ κοριτσιὰ πού ἔπαιζαν στὴ σκόνη.

Ἡ Μαρίνα Λαμπὴ συγκέντρωσε τὶς δυνάμεις τῆς καὶ προχώρησε. Ἄνέβηκε τὴ σκάλα. Ἀνάπνευσε τὴν ὑγρασία τοῦ σκοτεινοῦ διαδρόμου, ἀπὸ πρὸς πρὸς τὸ γραφεῖο τοῦ Ντίνου.

Τ' αὐτιά τῆς βοῦίζαν δυνατὰ. Τὰ μάτια τῆς ἔκαιαν. Τὰ νεῦρα ἔχιδεῖχανε παύσει νὰ ὑπακούουν στὶς αἰσθήσεις τῆς.

«Ἐνας λεπτὸς κύριος τὴ σταμάτησε.

— «Ποιὸν ζητᾷ ἡ δεσποινίς;»

— «Τὸν κ. Λουκάτο, παρακαλῶ.»

— «Λυποῦμαι πολὺ δὲν εἶναι ἐδῶ.»

— «Τί ἐννοεῖτε...»

— «Ὑπόβαλε ἀπὸ δεκαπέντε μέρες τὴν παραίτησή του κ' ἔφυγε στὴν

Ἄγγλια».

Τὰ μάτια τῆς σκοτίστηκαν. Οἱ τοῖχοι καὶ τὰ ἔπιπλα χοροπηδοῦσαν μὲ γλῆγο τριγύρω τῆς. Ἐμεινε κάμποση ὥρα σιώπηλὴ σὰν ξεχασμένη, ψιφισθῆρισε ὕστερα μερικά συγκεχυμένα λόγια, κ' ἔφυγε μὲ τὸ κεφάλι ἄδειο καὶ τὴν ψυχὴ βαριά.

Περπάτησε κάμποση ὥρα ἄσκοπα. Διάσχισε πάλι τὴν ἀγορά, κατέβηκε στὴν προκουαῖα, εἶδε τοὺς ναυτεῖς πού μάλωναν τὰ δίχτυα, τὰ σκυλιά πού ἔκαναν τὸῦμπες, τὰ παιδιὰ πού χοροπηδοῦσαν μὲς τὰ φύκια.

Ἐνα παράξενο πάθος γιὰ ἀποδημίες καὶ ταξίδια πλημμύρισε διαμιάς τὴν ψυχὴ τῆς. Μιά νοσταλγία γιὰ μελαγχολικὰ βράδια χειμωνιάτικα, πού ἔκοι ἀναιμικὲς ἐπιθυμίες τῶν ἀνθρώπων σβύνουνε ἀνεκπλήρωτες μέσα στὸ φῶς τῆς μονότονης βροχῆς...

Ἡ ζωὴ ἀντηχοῦσε στὴν καρδιά τῆς σὰ μιά ξεχασμένη χαρὰ.

Ὁ ἥλιος σταμάτησε μιά στιγμὴ στὴν κορυφὴ κ' ἔγυρε ὕστερα μὲ μεγαπολοπρέπεια πίσω ἀπ' τὸ βουνό. Ἡ θάλασσα τῆς Κιλικίας κυμάτισε ἡδονικὰ μέσα στ' ἀσήμια τοῦ δειλινοῦ φωτός. Ὑστερα, γέμισε πάλι μὲ κρὶς ἀνοιχτόχρωμες ρυτίδες καὶ τὸ χρῶμα τῆς ἔγεινε μουντό. Μιά λεπτὴ ἀντίνοη μάλιστα ἔκαμε τὰ φυλλώματα ν' ἀνατριχιάσουν. Πάνω ἀπ' τὸν Πενταδάχτυλο τὰ σύννεφα εἶχανε τώρα ἓνα βαθὺ αἰμάτινο χρῶμα πού γύριζε ἀκόλοένα στὸ μαβὶ καὶ στὸ γκριζο.

Ἡ Μαρίνα Λαμπὴ προσήλωσε μὲ θαυμασμό τὸ βλέμμα τῆς στὰ ἀσπρῶματα τῆς Δύσης. Κοίταξε πάλι τὴ θάλασσα, καὶ δοκίμασε τὸ μέτρο τῆς ἐξισορροπίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπολόγησε ὕστερα τὴν τυφλὴ δύναμη τῆς ἀνόργανης ὕλης, θυμήθηκε τὸν πατέρα τῆς πού ἀπ' τὸν σκοτεινὸ τάφο του

είχε αναλάβει κι αυτός τώρα τὸ ρόλο του στὸ ἔργο τῆς αἰωνιότητος καὶ τὰ μάτια τῆς ὑγράθησαν...

Πῆρε πάλι τὴν παραλιακὴ λεωφόρο κι ἀνέβηκε στὴν ἀγορά. Τὰ φῶτα τῆς πόλης εἶχανε στὸ μεταξὺ ἀνάψει, κ' ἡ κίνηση πύκνωσε στοὺς δρόμους. Ἀναζήτησε τὸ δικηγορικὸ γραφεῖο τοῦ Χαράλαμπου Βλάση, κ' ἔπεσε ἐξαντλημένη σ' ἓνα φωτεῖο ἐξω στὸν προθάλαμο. Περιμενε λίγη ὥρα. Δὲν ἦρθε κανεὶς. Τὰ χαρτιά ἦτανε βαλμένα μὲ τάξη στὰ τραπέζια, κ' οἱ γραφομηχανὲς σκεπασμένες μὲ ἀδιάβροχα καλύμματα. Εἶδε τὸ ἰδιαίτερο γραφεῖο τοῦ κ. Βλάση φωτισμένο. Προχώρησε μὲ προφύλαξη κι ἀκροάστηκε.

— «Ἐκαμα ὅτι μοῦ ἦταν δυνατὸ. Δυστυχῶς, κυρία Λαμπῆ, εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀποσοβήσουμε τὴν κατάρρευση».

Σιωπή.

Ὑστερα πάλι ἡ φωνὴ τοῦ δικηγόρου.

— «Ἡ μόνη λύση ὅπως σὰς εἶπα εἶναι νὰ ἐξευρεθεῖ ἓνα δάνειο γιὰ νὰ καλύψουμε τουλάχιστο τοὺς τόκους. Ἐλπίζω ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ μὴ παραστεῖ ἀνάγκη ἀμέσου κηρύξεως πτωχεύσεως».

— «Ποιὸς θὰ μᾶς δώσει, κ. Βλάση, ποιὸς θὰ μᾶς δώσει...»

— «Τί θὰ λέγατε γιὰ τὸν κύριον Ἰωαννίδη...»

Ἄκουσε τὴ μητέρα τῆς ποὺ ἔκλαιε.

Ἡ ψυχὴ τῆς πόνεσε βαθιά. Ἐνώσε μονομιᾶς κάτι νὰ ξυπνάει μέσα τῆς. Οἱ γραμμὲς τοῦ προσώπου τῆς κινήθηκαν σὲ μιὰ σταθερὴ ἔκφραση αὐταπάρνησης καὶ θάρρους. Δοκίμασε τὴν ἡδονὴ τῶν μεγάλων ἀποφάσεων.

Πετάχτηκε στὸ δρόμο καὶ περπάτησε σχεδὸν μηχανικά. Προσπέρασε τὴ λαχαναγορά, κατέβηκε ἀπ' τὸ δρόμο τοῦ Γυμναστηρίου καὶ στάθηκε μπροστὰ σὲ μιὰ μεγάλη εἴσοδο.

Ἐνα αἶσθημα ἐγωϊστικῆς ἀξιοπρέπειας ἔδωσε ἀτότομα ἓνα τόνο αὐστηρῆς ὁμορφιάς στὴ σβυσμένη μορφή τῆς.

Διάβασε μηχανικά τὴν ἐπιγραφή: «Γάσος Ἰωαννίδης, χρηματιστής».

Ἐσφίξε τὴν καρδιά τῆς καὶ χτύπησε τὴν πόρτα...

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Η ΝΕΑ ΤΡΑΓΩΔΙΑ

Καυχιέται ο άνθρωπος ότι προχώρησε ψηλά στον πολιτισμό και δημιούργησε μυριάδες θαύματα. Κομπάζει πώς δέ ζει στη βαρβαρότητα των περασμένων αιώνων, τότε που ο νόμος της ζουόγκλας κανόνιζε και τις ανθρώπινες σχέσεις, κι αναθυμιάται περιφρονητικά και μ' άποτροπιασμό τὰ φοβερά μακελεία που άλλοτε γίνονταν. Έχει ο σημερινός άνθρωπος τὸ αίσθημα τῆς υπεροχής ἀπέναντι στις περασμένες γενεές, που βόσκανε, λείει, μέσα στο σκοτάδι τῆς ἀγριότητος. Νομίζει πὼς μονάχα σήμερα αὐτός, ἡ «κορωνίδα» τῆς δημιουργίας, με τὸ μηχανικό του πολιτισμὸ, ἔγινε πραγματικὰ ἄξιος τοῦ ζηλευτοῦ αὐτοῦ τίτλου, γιατί πλὴν ὅλης ἡ φύση τοῦ εἶναι ὑποχείριμα καὶ τῆς ἀναχρησιμοποίησι γιὰ τὸ δικό του ὕψηλό καλὸ. Χαιρέται ὑπερήφανα τὴν ἀνωτερότητά του, ἵσχυαί προσπάθειά να τὴν ὀλοκληρώσει παντοῦ...

Ἄλλὰ πόσο θ' ἀπογοητευοῦμε, ἅμα κοιτάξουμε κάπως βαθύτερα μέσα μας, ἅμα ὀριζήσουμε μιὰ προσεχτικὴ ματιὰ τριγύρω μας! Πὼς θὰ σκύψουμε ἀπὸ ντροπὴ τὸ κεφάλι σὰ φταίχτες, ἅμα δοῦμε τὴν οἰχτρὴ κατὰπίσω—πραγματικὴ κατὰπίσω—ὅπου πολὺ δόλονα γκρεμνίζεται ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς ἰστέλλετο λυτρωμοῦ! Πόση ταπεινώσι θὰ νιώσοῦμε, ὅταν βροῦμε ὅτι βῆμα δὲν κάναμε ἰσχυροῦσθαι ἀπὸ τῆς βάρβαρῆς ἐποχῆς πού ὁ ἄνθρωπος μπουσοῦλοῦσε—ἴσως—με τὰ τέσσαρα σὰν τ' ἀγρία ζῶα καὶ γυρνοῦσε μέσῃ σὲ τὰ δάση καὶ τὴς ἐρημιές σκοτώνοντας ἰσχυροῦσθαι ἀνθρώπους καὶ ζῶα, γιὰ ν' ἀρπάξῃ καὶ νὰ γεμίσει τὴν ἀπατη κοιλιά του! Ὁ δούλος τοῦ στομαχιοῦ του τότε, δούλος σου καὶ τώρα!..

Ἄν ὅμως ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος δικαιολογείται γιὰ τὴν ἀγριότητα τῶν μέσων ὅσπου χρησιμοποιοῦσε γιὰ νὰ ζήσει—γιατί ἵσχυαί πνευματικὰ καὶ ὕλικά βρισκόταν σὲ ὄλοστοῦ χαμηλὸ ἐπίπεδο—σήμερα μονάχα κλαρική μπορεί νὰ μᾶς γεννήσει ἡ σκληρὴ ἐπιβίωσι ἀπάνθρωπη αὐτὴ ταχτική. Καὶ γίνεται μὲν κλάμα φριχτότερη καὶ κατάσθησι τούτη, ἵσχυαί σήμερα ὁ ἄνθρωπος *συναίσθάνεται* τὴν ἀκατάπωση του, νιώθει τὴν ἀχειριότητα τῶν ἀποθέσεων πού χρησιμοποιεῖ. Ὅταν μάλιστα ἀνακηρύττει πὼς μόνο τὸ δίκαιο καὶ τὸ

ὀρθὸ, τὸ πανθρώπινο καλὸ ἔχει γιὰ ρυθμιστὴ καὶ κριτήριον στὶς πράξεις του, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἐνεργεῖ ἀντίθετα, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ τραγωδία του μεγαλώνει, γιατί νιώθει πὼς δὲν μπορεί νὰ βάλει φραγμὸ στ' ἀγρία καὶ βάνουσα ἔνοστιχτα του.

Αὐτὰ γιὰ τ' ἄτομα. Σήμερα ὅμως, πού ἡ τρέλλα τῆς καταστροφῆς ξεκίνησε ἀπὸ τὰ μαῦρα δάση τῆς φαιοχίτωνῆς Γερμανίας, γιὰ νὰ ρημάξει κάθε τι πού ὁ ἄνθρωπος στύλωσε σὰν ἀξία μέσα στὸ δύσκολο πέρασμα τῶν αἰώνων, ἀγωνία, ἴλιγος καὶ δέος κυριεύει τὴν ἀνθρώπινη ὀλκήρη γιὰ τὴν ἀπροσμέτρητη σφοδρὰ πού πλάκωσε. Πάλι τὸ αἷμα χύνεται ποτάμια γιὰ νὰ πνίξει τὸν ἄνθρωπο, πάλι ἡ πείνα, ἡ ἐρήμωση κ' ἡ ἀτιμία δρασκελοῦνε ἀπειλητικὴς τὰ κατώφλια τῶν σπιτιῶν. Ἄπ' ὅπου περνοῦν οἱ βάρβαρες ὀρδές τῆς ἀδικίας καὶ τῆς τυραννίας, δὲ μένει πέτρα πάνω στὴν πέτρα στητὴ, χορτάρει δὲ βλασταίνει, δὲ κελαιδεῖ ποῦλι, δὲ φέγγει πιά πάνω στὴ γῆς ἀνασθός σὰν πρὶν καὶ λαμπρὸς γιὰ δλους ὁ ἥλιος. Τὰ σπιτία κεννίζουσι σ' ἐρείπια, κ' ἡ ἠθική τοῦ ἀνθρώπου καταρρακνέεται καὶ ξεφταίνει ἀξιοθρηνητα. Ἐλεύθερα τ' ἀγρία τυφλά ἔνοστιχτα τῆς κακίας ὀργιάζουν σπέρνοντας παντοῦ τὴν ἐρήμωση σὰν τὴν πανοῦκλα, καὶ τὸ δαιμονικὸ μυαλὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐφαρμόζει ἀνελέητα τὰ σατανικώτερα ὄργανα τοῦ ὀλέθρου, πού καμιά κολασμένη φαντασία δὲν τὰ στοχάστηκε σὰν δειρο καν, κανένας Δάντης δὲ σκαρφίστηκε νὰ τὰ βάλει στὴν «Κόλαση» του.

Ὅτι αἰῶνες καὶ αἰῶνες μάζεψε ὁ ἄνθρωπος σὲ νόσεις, σὲ ὕλικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ δημιουργίσι, κυλάει στὴν ἀβυσσο τοῦ χαμοῦ. Προπάντων ὅμως οἱ διακηρύξεις του γιὰ τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἐλευθερία, τὴν καλοσύνη, οἱ κομμαστικά διαλαλούμενες «ἱερές» πεποιθήσεις του γιὰ πλανθρωπία, ἀλτρουισμό, ἀγάπη στὴν πανανθρώπινη πρόδο, ὅλα αὐτὰ κι ἄλλα τέτοια ἡχηρά, ρέβουνε ἀνεπανόρθωτα κι ἀπελπιστικά κάτω ἀπὸ τὴ χιτλικὴ φτέρνα. Ἐτοι ξαναγυρίζουσι... «αἰσίως» στὴν ἀγριότητα τοῦ πρωτόγονου.

Κακόμοιρε ἄνθρωπε! Τόσων αἰώνων αἵματα χύθηκαν μάταια, τόσων αἰώνων κόποι γιὰ «ἐξανθρωπισμὸ» σου πήγανε ἄδικα! Δὲ σὲ συνέτισε οὔτε ἡ φριχτὴ τραγωδία τοῦ 14, πού ἔλεγε πὼς θὰ εἶναι ὁ τελευταῖος πόλεμος πάνω στὴ γῆς. Τότε πάνω ἀπὸ δέκα ἑκατομμύρια ἄνθρωποι σκοτώθηκαν, ἄλλοι τόσοι πληγωθήκανε, σακατέθηκαν καὶ γυρνοῦν ὡς σήμερα ἀνάπηροι, πόλεις ξεθεμελιώθηκαν. Κ' εἶπες τότε: «Φτάνει πιά!» Οἱ στρατιές τῶν εἰρημιστῶν

χρόνια και χρόνια γι αυτό δουλεύουν. Νά πώς παρουσιάζει ο Leonard Frank το φρικαλέο δράμα του πολέμου του 14 :

«Δέκα εκατομμύρια πτώματα ! Δέκα εκατομμύρια άνθρωποι χαθήκανε ! Το ρευστό αίμα αυτών των δέκα εκατομμυρίων σκοτωμένων—σαράντα εκατομμύρια λίτρες ζεστό ανθρώπινο αίμα—θά μπορούσε να αναπληρώσει για μιά ολόκληρη μέρα τα νερά του μεγάλου καταρράχτη του Νιαγάρα και με τη δύναμη του να δώσει το ηλεκτρικό ρεύμα σε μιά ολόκληρη μεγαλόουπολη... Ολόκληρο το τροχαίο υλικό των σιδηροδρόμων όλης της Πρωσίας δέ θάφτανε μονάχα τα κεφάλια των δέκα αυτών εκατομμυρίων σκοτωμένων να τα μεταφέρει με μιάς, Πολιτισμός !... Φαντασθήτε μιά στιγμή ένα πελώριο τραίνο· το πρώτο βαγόνι βρίσκεται στο Μόναχο, το τελευταίο στον κεντρικό σταθμό του Βερολίνου, και όλα είναι γεμάτα ματωμένα ανθρώπινα κεφάλια ! Πολιτισμός !... » Αν βάλει κανείς τα δέκα εκατομμύρια των δυστυχισμένων αυτών σκοτωμένων φονιάδων κάτω, σε μιά σειρά, κεφάλι κοντά σε κεφάλι, πόδι κοντά σε πόδι, τότε έχουμε μιά γραμμή από δεκάξη χιλιάδες χιλιόμετρα—οχι μέτρα—πτώματα· ένα δεκάξη χιλιάδες χιλιόμετρα μεγάλο τάφο, που κλείνει μέσα του όλη τη Γερμανία. Πολιτισμός !...»

Κι όμως ζουρλάθηκε πάλι το ανθρώπινο τέρας κ' ευφραίνεται με το ζεστό αίμα των συνανθρώπων του !...

«Ας ελπίσουμε, ωστόσο, πώς τη φορά τούτη οι Δυνάμεις του Δικαίου θά υπερικήσουνε *πραγματικά*, για να φέρουν την αληθινή *κάθαρση* από το μίσημα που βραίνει την ανθρωπότητα, την απολύτρωση από τους ζοφερούς δαίμονες της όρπαγής, της τυραννίας και της καταστροφής. Ας σφιζουμε πάλι την καρδιά μας ελπιδοφόρα μπροστά στη νέα τραγωδία, κι ας ευχηθούμε μιά ουσιαστική συναδέρφωση να βασιλεύει πιά ανάμεσα στους λαούς, απαλλαγμένους από τους επιτήδειους εκμεταλλευτές που τούς σπράχνουν στο φόνο. Γιατί «ό άνθρωπος είναι καλός». Η αγάπη, η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η καλοσύνη είναι κειρές πιά να γίνουν οι βασικές αρχές, που θά κανονίζουν τις ανθρώπινες σχέσεις.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΥΠΡΟΥ

EXCERPTA CYPRIA

Συνεχίζοντας το είδος αυτό της έργασίας μου* δημοσιεύω σήμερα δύο νέα άποσπασματα (excerpta)—το πρώτο παρμένο από κάποιο γαλλικό όδοιπορικό, το δεύτερο από ένα, γαλλικό επίσης, βιβλίο γεωγραφίας—μιά περίληψη ενός πολύ σπάνιου βιβλίου γραμμένου πορτογαλλικά, και μιάν άναδημοσίευση ενός πολύ ενδιαφέροντος Ιστορικού έγγραφου που είδε το φώς σ' ένα σπανιώτατο κι άγνωστο σήμερα περιοδικό :

I

«... L' Ile a plus de 120 lieux de circuit et porte le titre de royaume, c' est un Pais des plus chauds et un air des plus mal sains., qui soit peut-être dans le reste du monde : le Soleil du jour et le serain de la nuit y sont également mortels, il y a quantité de bleds, de vins et de toutes sortes de fruits, les gens du Pais ne savent pas faire le pain ; le vin y est si furieux, qu' on est obligé de le mettre dans les grosses tonnes, avec de cercles de fer, et de la poix de l' épaisseur d' un poudre qui couvre toute la tonne, ce qui donne un très-méchant goût au vin, surtout à ceux qui n'ont point l' habitude : car quant au reste il est très délicieux de lui même, le fruit y est mal sain, les oeufs et les vollailles y sont en quantité. Ils mettent quatre mille oeufs au Soleil ou dans un four et par moyen d' un certain degré de chaleur en sont éclore des poulets en peu de jours, la même chose se pratique en Syrie et autres endroits du Levant...»§

* «Κυπριακά Γράμματα,» έτ Β', 'Αρ. 11—12, σ. 472—483 και έτ. Γ', 'Αρ. 5—6, σ. 179—183.

§ Το άποσπασμα είναι παρμένο από το δεύτερο τόμο, Chapitre VIII, Description de l' Ile de Chypre, σ. 21—23, του έπόμενου βιβλίου : «Seconde Partie de la relation nouvelle et fidèle du voyage de la Terre—Sainte contenant la Description des Iles depuis le Port de Marseille, des villes du Levant, l' origine des douzes différentes Nations qui habitent la Terre Sainte, leur Religions etc. Avec plusieurs Remarques historiques et très curieuses, dedié a Monsieur l' Abbé de Saint—Aignan par Félix Beaugrand, Religieux Cordelier de l' Observance. A Paris, chez Antoine Warrin rue Saint Jacques au S. Scapulaire, près la Fontaine Saint Severin. MDCCI avec permission.» Το βιβλίο τυπώθηκε στά 1701, αναφέρεται στη Βιβλιογραφία Κυριακή και στον κατάλογο της Βιβλιοθήκης Κόπαιμ που βρίσκεται στη Royal Empire Society. 'Από αντίτυπο στην τελευταία έγω αντίγραψε το δημοσιευμένο άποσπασμα. Λείπει από τα Excerpta Cypria του Κόπ μ.

II

DESCRIPTION DE CYPRE

Cypre, laquelle est aussi appelée Paphie, Amathusie, et Salaminie, est assise au milieu du Golphe Issique, entre Cilicie et Syrie; au sud de la mer Syriaque et le golphe qu'ils appellent **Golfo de Loiazzo**; au nord de la mer Pamphilique; au sud de la mer d'Egypte; au nord elle regarde l'Asie, qui est maintenant appelée **Turcomanie**. Il y a à l'Occident les Provinces d'Acamas, Drepanu, et Zephyrium; au sud Phrurium, Curias, Dades; au Levant Paphos; au nord Crommyon. Ptolémée divise cette Ile en quatre parties, en Salaminie, Amathusie et Laphathie. Elle est au sud divisée en XII parties les noms desquelles sont, **Nicosie, Fomaguste, Paphie, Amathus, Limisse, Masefe, Salines, Messarie, ou Paphos, Crusoque, Pentalie, Cerines, et Carpas**. Toute l'Isle est merveilleusement fertile, renommée par ses esmeraudes, chrysolite et par l'Asphallum; sur tout par le cuivre, que l'on y a vu avoir été premièrement inventé duquel on a si grande quantité, que pour cela elle est appelée Cypre la cuivreuse. Elle estoit très abondante en delices, qu'ils consacrent à l'Isle a Venus. Elle avoit de fort belles villes, **Salamis, Paphos**, et celle où les habitans appelloient que Venus estoit premièrement sorcée de la mer, assavoir **Palaepaphos** Virgil. Haut eslevée s'en va a Paphie ses sieges recevoir La son temple est, ou cent autels, l'encens de Saba fait fumer. Salamis estoit assise en un fort plaisant Golfe de la coste Orientale, et avoit une traverse commodité de la Syrie. Luc au XIII des vers parlant de Paul Barnabas et Marc; ils en allerent, dit-il, en **Seleucie**, et de là ils allerent en **Cypre**; et comme ils estoient en **Salamis**, ils annoncerent la parole de bien aux **Synagogues des Juifs**. Et ayant traversé jusques à **Paphos** ils trouverent un certain **Magicien etc.** Elle fut puis apres appelée **Constance**, et eust Epiphanius pour Evesque. Il fut aussi la petite ville **Cittium**, patrie du grand **David**, lequel pour cette cause a esté Surnommé **Phoenicien**, comme dit **Suidas**. **Ciceron** en l'an 3. des fins l'appelle **Poeniculum**, ou **Punic**. Tacite aussi tesmoigne qu'en **Chypr** il fut deffendu d'arrouser les autels de sang, et qu'ils avoyent de coutume de les faire fumer sinon par prieres et feu ne les laissoient esteindre par aucunes prieres, quoy qu'ils fussent a descouvert. Il y a aussi **Amathus** et **Cerannia**; **Nicosie** et **Famaguste** sont aujourd'hui celebres. Il y a en

tout 850 villages. La est le mont Olympe, qu'ils appellent **Trodon**, environné de tous costes de Monasteres, ausquels habitent les Caloieres. Les habitans ont esté de long temps fameux par leurs navires; aydez a cela par la clemence du terroir, qui leur fournit toutes choses abondamment, qui sont necessaires au bastiment d'un navire depuis le fonds ou carnie jusques au plus haut sommet du mas; d'où vient que les poëtes prennent la poutre de Cypre, pour toute la navire. **Ennius** par un vers **soladique**, ou de sept pieds, a signifié ce qui a de coutume de ce faire en cette Isle, quant il dit, **le Defiuner au boeuf de Cypre**; car les boeufs en cette Isle mangent la fiente humaine. Les Venetiens l'on seigneurie depuis l'an 1473 jusques a l'an 1570, auquel an le Turc l'osta aux Chretiens». §§

III

Μία τετρασέλιδη φυλλάδα, σε 4^ο σχήμα γραμμένη πορτογαλλικά στα 1572, άγνωστη στην Κυπριακή Βιβλιογραφία, που είναι καταχωρημένη στον κατάλογο της Βιβλιοθήκης του Κυπριακού Μουσείου ως J. VI. 25 (Ex. Libris Jacobi P. R. Lyell.) Ο τίτλος του είναι:

RELACION VER-

dadera de lo sucedido en Chypre en la qual se cuenta como ciertos captiuios Christianos se leuantaron con la galera capitana del Turco.

Con lo negociado por el Cardenal Alexáдино en Portugal y en Frá cia

† Fue impresa con licencia en Medina del Campor Vincente de Millis; Y por el mismo Original en Toledo en casa de Miguel Ferrer que sea en gloria. Año de mil y quini entos y setenta y dos.

*Από μιάν όλοσέλιδη χειρόγραφη σημείωση πού, γραμμένη έγγλέζικα, έχει δεθεί

§§ Έχω αντιγράψει αυτό από τό J. VI. 22 στή Βιβλιοθήκη του Κυπριακού Μουσείου που αποτελείται από τίς σελίδες 697-700 κάποιας παλιάς γεωγραφίας. Η σ. 697 περιλαμβάνει μέρος από την περιγραφή της Ταρταρίας, ή 698 ένα χάρτη της Κύπρου κ' οι υπόλοιπες δύο περιέχουν τό δημοσιευμένο απόσπασμα που δε βρισκεται στα Excerpta Cyprica του Κόπιαμ. Στή σ. 697 υπάρχει ή επόμενη σημείωση με μολύβι: «[ra] Pierre Bérnius 1617» που πιθανό να είναι τόνομα του συγγραφέα. Άγνωστο σίς Κυπριακές Βιβλιογραφίες, οι σελίδες του έχουν μ. 11 και πλ.18 εκ. Κράτησα την όρθογραφία στο κείμενο.

† Στο τέλος της 4ης σελίδας.

στην αρχή μαζί με τή φυλλάδα μεταφέρουμε δωπέρα σέ μετάφραση τὰ ἐπόμενα σχετικά με τὸ περιεχόμενό της :

«Μία περίεργη καὶ σύγχρονη ἱστορική φυλλάδα πού ἐξιστορεῖ μερικά ἐπεισόδια σχετικά με τὴν κατάληψη τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς Τούρκους παίρνοντας τὴν ἀπὸ τὴ Βενετσιάνικη Δημοκρατία στὰ 1571—1572. Ἀρχίζει με τὴν ἐξιστόρηση τῶν μακροχρόνιων πολέμων μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ὁθμὰν Ἰσάμε τῆ βασιλεία τοῦ τότε Σουλτάνου Σελῆμ II. Ἡ πολιτοκρία τοῦ λιμανιοῦ τῆς Ἀμμοχώστου στὴν Κύπρου περιγράφεται κ' ἀναφέρεται πὼς εἶχε κρατήσει 6 μῆνες Ἰσάμε τὸν Αὐγουστο τοῦ 1571. Περιγράφεται ἐπίσης λεπτομερῶς κάποιο ἐπεισόδιο τῆς αἰχμαλωσίας μιὰς Τούρκικης ναυαρχίδας, με τὴ βοήθεια ἐνὸς ἀρνησιθρησκου Ἰσπανοῦ καὶ κάποιου ἀπὸ τὴ Νίκαια. ἀπὸ μερικοὺς Χριστιανοὺς αἰχμαλώτους πού κατόρθωσαν νὰ τὴν πάρουν στὴν Κρήτη ἡ περιγραφή τελειώνει με τὰ ἐπεισόδια πού εἶχαν στὴ Μεσσίνα καὶ τὸ Παλέμιο. Ἡ φυλλάδα ἐξάλλου τελειώνει με τὴν ἱστορία τῶν διαπραγματεύσεων τοῦ Καρδινάλιου Ἀλέξανδρου γιὰ τὴ σύναψη γάμου μεταξὺ τοῦ Βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας καὶ τῆς Μαργαρίτας τῆς Γαλλίας. Ἄγνωστη στοὺς βιβλιογράφους ἔχει ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον. κ' εἶναι ἴσως μοναδική (unique). Τὸ ἀντίτυπο αὐτὸ ἦταν δεμένο με μιὰν Ἰσπανική ἐκδόση τῶν θριάμβων τοῦ Πετράρχα τοῦ XVI αἰ. καὶ βρισκόταν πρὶν στὴ Βασιλικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Carlos I, Βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας».

IV

Τὸ ἐπόμενο σημαντικό γιὰ τὴν τοπικὴν ἱστορία ἔγγραφο ἀναδημοσιεύεται δωπέρα ἀπὸ τὸ σπάνιο περιοδικὸ «*Ελικῶν*» # μαζί με τὸν πρόλογο καὶ τὸν ἐπίλογο πού τὸ συνόδεψαν ἀπὸ τὸν μακ. λόγιο καὶ ποιητὴ Ο. Ι. Ἰασονίδη, τὸν τότε κάτοχο τοῦ :

«**ΑΝΕΥΡΕΣΙΣ ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΥ
ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ**»

Τὸ κάτωθεν αὐτόγραφο ἀνεῦρον μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ αἰδίου μεγάλου πῶ-

Τὸ περιοδικὸ «*Ελικῶν*», λογοτεχνικὸ, φιλοσοφικὸ καὶ, πὸ ὕστερα, πολιτικὸ ἐπίσης βῆκε στὴ Λεμεσό ἀπὸ τὸν Ἰαν. τοῦ 1910—Ἰαν. τοῦ 1911. Διευθυντὴς τοῦ ἕνας Ἰδιόρρυθμος ἀνθρώπος τῶν γραμμάτων πού γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἔχω κιάλας ἐτοιμασθεῖ ἕνα λεπτομερειακὸ ἄρθρο μου πού θὰ δημοσιευθεῖ στὸ ἐπόμενο τεῦχος αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ με τίτλο : «*Στοιχεῖα γιὰ τὴ Βιογράφηση καὶ τὸ Ἔργο τοῦ Ο. Ι. Ἰασονίδη*».

Παράρτ. «*Ελικῶνος*», Δεκέμβριος, 1910, τεῦχος Κ' σ. 2αβ.

ου μου, ὑπασπιστοῦ τοῦ Ὑψηλάντου, ὑποστρατήγου Νικολάου Θησεῶς.

Εἶναι ἀπόδειξις διὰ τῆς ὁποίας ὁ θεῖος τοῦ Νικολάου Θησεῶς, ὁ Ἐθνομάρτυς Κυπριανός, Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου κατὰ τὸ 1820 πιστοποιεῖ ὅτι παρέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Οἰκονόμου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἐξαδέλφου αὐτοῦ καὶ πατρὸς τοῦ Νικολάου Θησεῶς ἐκ τῆς περιουσίας ἐκείνου. ἀποτελουμένης ἐξ 617,075 γροσίων τοῦ καιροῦ ἐκείνου τὰς 600,060 πρὸς χρῆσιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Κύπρου.

Ἐν Λεμεσῷ

Ο. Ι. Ἰασονίδης

Τὸ αὐτόγραφο ἀνεγράφη πιστῶς οἷον ἔπεται :

Ἡ μετριότης ἡμῶν ἀποφαινομένη δῆλον ποιεῖ, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αἰδίου ἡμῶν ἐξαδέλφου Μεγάλου Οἰκονόμου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀγιοτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Κυριακῆ Πατᾶ Σάρβια ἡ καταγραφή ἢ χρηματικὴ αὐτοῦ περιουσία (ἥτις εὐρέθη ἐν τῷ κιβωτίῳ τοῦ Μακαρίου εἰς τόσα μεταλλικὰ χρήματα ἦγον εἰς διαφόρους Μονέδας) παρόντων ἡμῶν, τῆς Σεβασμιωτάτης τοῦ Μακαρίου πρεσβυτέρας Κυρίας Κορνιλίας καὶ τῶν φιλάτων αὐτῶν τέκνων εὐγενεστάτου Κυρίου Κυπριανοῦ Θησεῶς καὶ Κυρίας Μαρίνης καὶ ἀνεβίβασθαι γρῶσια ἐξακοσίας δέκα ἐπτὰ χιλιάδας καὶ ἑβδόμηκοντα πέντε γρῶσια, καὶ παράδες τριάκοντα. Ἐκ τῶν ὁποίων, κοινή γνώμη τῶν ρηθέντων εὐγενεστάτων κληρονόμων, ἐλάβομεν ἡμεῖς διὰ χρεῖαν καὶ ἀνάγκην τοῦ ἰδιοῦ μας ἀγιωτάτου θρόνου τὰ γρῶσια ἐξακοσίας χιλιάδας μόνον με συμφωνίας τοιαύτας : πρῶτον νὰ ἐμμεθα ὑπόχρεοι ἅμα τῷ ἐρχομῷ εἰς τὴν πατρίδα καὶ τῶν λοιπῶν δύο κληρονόμων εὐγενεστάτου Κυρίου Νικολάου

† Ὁ Λοῖζος Φιλίππου, «*Πάφος*», Χρονιά Α', σ. 81 «*Νικόλαος καὶ Θεόφιλος Θησεῖς*», γράφει : «Ὁ δὺο ἀδελφοὶ ἦσαν ἀνεψιοὶ τοῦ Κυρίου Κυπριανοῦ (1810—1821), πούχε ἀδελφὴ τὴν Μαρία, μητέρα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Κυριλλοῦ Α' (1849—54) κ' ἕνα ἄδερρὸ Οἰκονόμῳ πού δὲ σῶθηκε τ' ὄνομά του, πατέρα τοῦ Νικολάου καὶ τοῦ Θεοφίλου», πού δὲν εἶναι ὀρθὸ γιὰτὶ ἀπὸ τὸ ἀναδημοσιευόμενον ἔγγραφο ξαίραμε πὼς ὁ Οἰκονόμος πατέρας τῶν Θησεῶν ἦταν δχι ἀδελφὸς μὰ ἐξαδέλφος τοῦ Κυπριανοῦ καὶ πὼς ὀνομαζόταν Πατᾶ Σάρβιας. Ἀκόμα πληροφοροῦμαστε πὼς ὁ Οἰκονόμος εἶχε ἀκόμη δὺο παῖδια καὶ πὼς ὁ Ἀρχμ. Φιλόθεος λεγόταν καὶ Θεοφύλακτος (βλ. δικό μου ἄρθρο «*Κ Γράμ.*», Α' σ. 731). Ὁ Κυριεζῆς ἐπίσης «*Κ. Χρ.*», 1935, σ. 161, σημ. (4) ἀναφέρει πὼς ὁ Οἰκονόμος ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Κυπριανοῦ καθὰς κὶ ὁ J. Carpe «*Letters from the East*», vol II., London 1826 («*Κ. Χρον.*», 1930, σ. 47) πὼς ἦταν ἀνεψιός. Ὁ Περιπατήτης τὸν λέει στενὸ συγγενὴ τοῦ Ἀρχμ. ἐνὸ τῷ ἔγγραφῳ τῶν κατὰ θέλαν βοήθειαν διασωθέντων Κυπριῶν», πού τὸ ὑπόγραφε κὶ ὁ Θεοφύλακτος Θεοφίλος, ἀναφέρει τὸν Νικόλαον Θησεῶ δ' «*ἰδὸν τὸν αἰδίου μεγάλου Οἰκονόμου τοῦ Μακαριώτατου*», γιὰ τοὺς Θησεῖς δὲς καὶ «*Κυπριακαὶ Σπουδαί*» τόμ. Β', σ. 55—65.

ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΠΑΡΑΛΑΒΗΣ ΧΡΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ
ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ περισσότερες ἀγοραπωλησιές γίνονταν μὲ προφορική συμφωνία, γιὰτί ἦταν πολὺ λίγοὶ κείνοι ποὺ ξαίρανε νὰ γράφουν. Σ' ὀλόκληρο τὸ διαμέρισμα τῆς Πιτσιλιάς τότες μόνο ἕνας ἔξαιρε γράμματα, ὁ Παπαρπαλάς, ποὺ ἤθελε ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ κ' ἐκατοίκησε στὸν Ἄγρο. Οἱ γεροντότεροι κάτοικοι τοῦ Ἄγρου θυμοῦνται πῶς, ὅταν ἔπαιρνε κανένας γράμμα τότες, θὰ πῆγαινε στὸν Παπαρπαλά γιὰ νὰ τοῦ τὸ διαβάσει... Ἦταν «ἡ γραμματικά» τῆς Πιτσιλιάς, ὅπως πειραχτικά τὸν ὀνόμαζαν οἱ κάτοικοι τῆς Πιτσιλιάς.

Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ νὰ μὴ ξαίρουν οὕτε οἱ Μουχτάρηδες γράμματα. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο συνηθίζαν νὰ κάνουν τίς σχετικὲς ἀποδείξεις παραλαβῆς μὲ τὸν πῶ κάτω τρόπο, ποὺ μοῦ ἐξιτόρησε ὁ Χριστοφῆς Γ. Τσιαούσης ἀπ' τὸν Ἄγρο, 87 χρονῶν. Μοῦ εἶπε πῶς εἶναι «πράματα ποὺ τὰ ἔφτασεν τζισί τζ' εἶνος» καὶ φυσικὰ ξαίρει τίς σχετικὲς πληροφορίες. Παραθέτω πῶ κάτω τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο γίνονταν οἱ ἀποδείξεις παραλαβῆς τότες, στὴν Κυπριατικὴ ντοπιολαλιά, ὅπως τὸν ἄκουσα ἀπ' τὸ στόμα τοῦ ὀγδοντάρη γέρου.

«Οἱ Μουχτάρηδες τότες ἐν τζ' ἔξαιραν γράμματα. Χαρκέσαι 1) ἐν τωρὰ ; Μὲ σ' οὐλλην τὴν Πιτσιλιάαν ὄξον ποὺ ὁ Παπαρπαλάς 2) ἔξαιρει γράμματα.

Ἄς ποῦμεν ἐγὼ ἔθεν νὰ πιερώσω 15 γρόσια φόρον. Ἐρκετοῦν ὁ Μουχτάρης ἔσσω μου τζ' ἐλάλεν μου :

—Βρὲ Γριστοφῆ, χρωστεῖς 15 ρηάλια φόρον. Ἐν νὰ τὰ πιερώσεις! Ἄτε.

Ἄμαν ἐπιέρωννα τὰ 15 ρηάλια, ἐδίαμ μου μιά βέρκα (ἕναν κομάτιν) τῆς ἀροδάφνης τζ' ἔγραφεν 3) πάνω : †III†=15 γρόσια. Ὁ σταυρὸς ἦτον τὸ δέκα τζισί κάθε τζιζούα 4) ἕναν. Ἄν εἶχα νὰ πιερώνω ἀλλὸ πέντε ρηάλια, ἐξανάρκετοῦν, ἔθβουν ν τὲς πέντε τζιζούες τζ' ἔγραφεν ἀλλὸ ἕναν σταυρὸν, ††=20.»

Ἦταν τὸν ρῶτήρα ἀν τοῦ ἔμεινε καμιά βέρκα ἀπὸ κείνες, μοῦ εἶπε πῶς τίς ἔκαψε. Ἄπ' ὅτι ξαίρουμε, πρώτη ἔφορὰ δημοσιεύεται τέτοιος τύπος ἀποδείξεων παραλαβῆς καὶ γιὰ τοῦτο εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρων. Δυστυχῶς δὲν κατορθώσαμε νὰ βροῦμε μιὰ τέτοια βέρκα.

ΛΕΥΚΟΣ Ν. ΚΛΗΡΙΔΗΣ

ΣΗΜ. 1) Χαρκέσαι : Νομίζεις. 2) Παπαρπαλάς : Ὁ ἴδιος ποὺ ἀναφέραμε πῶ πάνω. 3) Ἐγραφεν : Ἐξασατεν. 4) τζιζούα : γραμμὴ τσι.

ἐπὶ ἠθσεῶς, καὶ πανοσιωτάτου ἄρχιμανδρίτου οἰκουριίου Θεοφυλάκτου ἠθσεῶς, νὰ τὰ πληρωσώσωμεν ἀνελλιπῶς ἀν ἤθελε μᾶς ζητησώσῃσι, καθὼς καὶ ὑποσχόμεθα τοῦτο ἀνωθερθερτέως ν' ἀκολουθήσωμεν πληρόντες ὅ ἴσται διὰ τόκον αὐτῶν δι' ὅσον καιρὸν ἤθεδεναν δουλεύσει παρ' ἡμῖν πρὸς γρόσια ὀκτώ ὅτ ρίς τὰ ἑκατὸν, δεῦτερον διὰ κάθε ἀσφάνωσειαν καὶ σιγουρότητά των, διαπόζητον εἰς τὴν εὐγένειαν των ἢ ἐνέχειρα πρῶτον τὸ βωξωθεν τῆς Λευκωσίας Τζιφλίκιον μας μὲ πῶλλα αὐτοῦ τὰ ὑποστατικά, δεῦτερον τὸ Τζιφλὶ Τύμβου ἕτερον Τζιφλίκιον μας παρορωσειῶς, τρίτον τὸ Μοναστήριον Αὐγασιδῶς ἄλλ' ἔδλα του τὰ κτήματα κινητὰ καὶ ἀκίνητα, τέταρτον τὸ τοῦ Στροβόλου ἕτερον Τζιφλὶ Τζιφλίκιον, καὶ ἐπὶ τούτοις τοὺς ἐν ὀρθουθεραῖα δύο μύλους μας ὀνομαζομένους νᾶμ μὲν Ἰατρός, ὁ δὲ Κορόμυλος. Ταῦτα στανάντα λοιπὸν διὰ κάθε ἐναντίαν περιστάσιν ἢ νῦν ἢ δι' ἔλλειψιν πληρωμῆς ἐκ μέρους μας ἢ νῦν ἢ ἤθελε συμβῆ, ἢ ἀν ἤθελε μᾶς ἀκολουπῶσιση καταδρομῇ ἢ θάνατος (μὴ γένοιτο) ἰσπᾶέκουον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ρηθέντων ἀνερχομενάτων κληρονόμων καὶ λογίζονται πᾶς κτήματα αὐτῶν ἴδια καὶ πράγματα, γιὰρρῆς ἀντιλογίας τινος ὅταν εἶναι δικαιωρνήνης κριτήριον, διὸ καὶ εἰς τούτων ἔνδεισκ ν καὶ βεβαίωσιν ἐπικυροῦμεν τὴν παροῦσιν ἡμῶν ὀμολογίαν τῇ ἰδιοῦπογράφῳ ἡμῶν ὀρθουθεραῖ ὑπογραφήν δίδοντες αὐτὴν εἰς χεῖρ τῆς εὐγενείας των. Ἐν ἔτει ἰωκ' =0520=Νοεμβρίου 23, κγ'.

Ὁ τοῦτο ἔγραφοῦν τοῦτο ὑπὸ δύο ἐπόψεως εἰσοπῆς πολυτιμότερον ἰον ὅτι εἶναι ἰδιοχειρον ἰδοτόγραφον τοῦ Ἐθνομάρτυρος Κυπριανοῦ εἰρχρῆσιεπισκόπου τῆς Κύπρου θουσιασθέντος ἰστὶ τὸν βωμόν τῆς πατρίδος κατὰ Μάρτιον ὀτ (-) τοῦ 1821 ἤτοι 4 περίπου μηνῶς μετὰ ὅσ ν συντάξιν τοῦ ἐγγράφου τούτου, καὶ 2ον ἰστὶ εἶναι ὀπόδειγμα τῆς γραφομένης τότε νηλῆνικης.

ἰστὶ Παραλείπομεν τὴν σημασίαν τοῦ χρέους, ὁ φερ οὐδέποτε εἶχεν ἐξοφληθεῖ ἕνεκα τῶν ὀνοισιῶν καὶ ὅπερ ἠθικῶς μόνον βαρύνει τὰ ἄρχιεπισκοπὴν τῆς Κύπρου πρὸς ὀφειλῶν τῶν ἐξ ἄρρένων συγγενῶν τοῦ Κυπριανοῦ ἠθσεῶς, ἀποστράτων ἐν Ἀθήναις.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ

Κύπρου Χατζηγεωργίου : 'Φθινοπωρινές 'Ωδές' ποιήματα, Κύπρος, 1939, σ. 25.

Ἡ συλλογή εἶναι ἀφιερωμένη σέ μένα ἀπό τόν ποιητή, κ' ἡ ἀφιέρωση στάθηκε δι-πλή ἐκπλήξη: πρῶτα-πρῶτα γιατί τὸ παιδί πού ἤξαιρα νά γράφει στίχους μ' ἕνα ὀρι-σμένο ψευδώνυμο, παρουσιάζοταν τώρα μ' ἕνα ἄλλο ἄγνωστο μου—τὸ πραγματικό του ὄνομα—μὲ εἰκοσιδύο τραγούδια του δεμένα σ' ἕνα καλλιτεχνικό, ὅπωςδῆποτε, μάτσο πού μοῦ τ' ἀφιέρωνε χωρίς κἀν τὴν παραμικρότερη προειδοποίηση γιὰ τὴν εὐ-γενική του αὐτῆ χειρονομία, κ' ἔπειτα ἡ συλ-λογή του εἶναι ἀρκετὰ καλὴ καὶ συμπα-θητικὴ πού νὰ τὴ χαίρουμε πραγματικά!

Ἡ γνωριμία μας μέσον ἐνός ἄλλου νέου ποιητή, τοῦ Μάνου Κράλη, (ἔχουν τὰ γεγο-νότα κάποια ξεχωριστὴ σημασία ὅπως θὰ τὸ δεῖξουμε παρακάτω), ἦρθε σχεδὸν ἕνα μὲ τὸ πρῶτο φανέρωμα τῶν 'Κυπριακῶν Γραμμάτων' στὸν τόπο μας καὶ τὸ περιοδικό αὐτό εἶχε τὴν καλὴ εὐκαιρία νὰ πρωτοπα-ρουσιάσει μερικά ἀπὸ τὰ πιὸ γόνιμα καὶ τὰ πιὸ ἐλπιδοφόρα ταλέντα τῆς νεώτερης ποι-ητικῆς γενεᾶς μας. Ὁ ἄνθρωπος κ' οἱ πε-ριστάσεις τοῦ βίου του, ἡ περιγυριὰ του, οἱ εἰδικές ἀσχολίες του, τὸ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρο του γιὰ τὴ ζωὴ, ἡ ἀγωγή του εἶναι παράγοντες ὑπεύθυνοι καὶ γιὰ τὴν ἐκλογή τῶν θεμάτων καὶ γιὰ τὸν τύπο πού παίρνουν σ' ἕνα καλλιτεχνικό ἔργο. Ἔτσι ἡ γνωριμία μου μὲ τὸν ἄνθρω-πο καὶ τὶς περιστάσεις του μὲ τοποθετοῦν σὲ μιὰ κάπως πλεονεκτικὴ θέση καὶ μὲ ἀ-νεβάζουν στὴν κατάλληλη σκοπιὰ γιὰ νὰ γνωρίσω εὐκολώτερα τὴν οὐσία καὶ τὸν τύ-πο τῆς ποιητικῆς αὐτῆς προσφορᾶς καὶ νὰ συναρμολογήσω τὰ αἰσθήματα καὶ τὶς σκέψεις μου σὲ τοῦτο τὸ βιβλιοκριτικό ση-μείωμα.

Ἡ εὐαίσθησις, ἡ ἀπλότητα, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ συγκρατημένη ἐπαναστατικὴ ἐπιθυμία, ἡ ἀγωνιστικὴ ἐλπίδα κ' ἡ αἰσιοδοξία, ἡ εὐγέ-νεια κ' ἡ λεπτότητα, ἡ φραστικὴ λιτότητα, ἡ ἀπειρία ἦταν οἱ πρῶτες ἐντυπώσεις μου ἀπ' τὴν πρώτη συνάντησή μας καὶ συνο-μιλία μας. Κ' οἱ ἐντυπώσεις μου αὐτές, ἐ-ξδὸν ἀπὸ τὴν τελευταία πού παρουσιάζεται πολὺ μετριώτερη σήμερα, ἔχουν ἐξελιχθεῖ κ' ἔχουν γίνει μερικά ἀπὸ τὰ πιὸ ἐκδηλα χαρακτηριστικὰ τῆς ποιητικῆς του παραγω-γῆς. Ὑποχρεωμένους ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς νεανικῆς του ζωῆς νὰ βρεῖ τὰ μέσα γιὰ νὰ θρέψει καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ νοῦ καὶ τὴν

ψυχὴ, κὶ ἀκόμα τὸ σῶμα καὶ τὸ νοῦ τὴν ψυχὴ ἄλλων κὶ ἄλλων πού ἔχουν ἀναπόφευκτο ἐξάρτημα τῆς δικῆς του ἀνα-κῆς οἰκονομικῆς ζωῆς κ' ὑπόστασης, δε-στάζει νὰ κατέβει στὶς γκαλαρίες μεταλλείων, νὰ κυλήσει τ' ἀμαξάκια μεταφορᾶς τοῦ μεταλλευματοῦ καὶ ἀσταλάσει μπροστὰ στὴ φωτιά τῶν νουργειῶν τὰ σωματικά καὶ ψυχικά νεύρα. Αὐτὴ εἶναι ἡ τύχη σήμερα τοῦ πιὸ μεγάλου μέρους τῆς Κυπριακῆς γυμνασιακῆς καὶ δασκαλικῆς νεολαίας! Ἀπ' ἐδῶ ἀκριβῶς ἀρχίζει ἡ γνωριμία κ' ἡ φιλία του μὲ τὸ Μάνο Κράλη κ' ἔτσι ἐξηγεῖται κ' ἡ τεχνικὴ πρὸ πάντων ὁμοιότητα μεταξὺ τῆς ποιη-τικῆς παραγωγῆς τοῦ ἐνός καὶ τοῦ ἄλλου. Φαντάζομαι πὼς ὁ πρῶτος ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὶς ἰδέες, τὶς σκέψεις, τὶς προκαταλήψεις καὶ τοὺς ἀτομικοὺς ἐπηρεασμοὺς καὶ γενικὰ τὴ στάση πού ἔπαιρνε μπροστὰ στὴ ζωὴ καὶ τὴν τέχνη ὁ δεῦτερος πού ἦταν ἴσως καὶ μεγαλύτερος στὴν ἡλικία, ἐμπειρότερος καὶ πιὸ μορφωμένος ἀκόμη.

Μὰ οἱ ὅποιες ἐπίδράσεις ἀπὸ πρόσωπα καὶ πράγματα δὲν θὰ καρποφοροῦσαν ἀν-δὲν ἀναπληρώνονταν κὶ ἂν δὲν ἐνδυναμώ-νονταν ἀπὸ τὴ γνώση καὶ τὴ μελέτῃ τῶν πιὸ προηγμένων ἔργων τῆς πιὸ πρόσφατης, τῆς πρωτοποριακῆς σήμερα, (δυναίσομαι τὸν ὄρο ἀπὸ τὸ λεξιλόγιο τοῦ κ. Τσατσοῦ) νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Εὐτυχῶς, ὅμως, ὡς τὰ τώρα, ὁ Χατζηγεωργίου, ἄλλως ἤ-ανος Νεκτάριος, φαίνεται πὼς ἔχει προσέξει περισσότερο τὸ ἔλλογο παρά τὸ ἄλλογο στοιχείο στὴν τέχνη κὶ οὐτε ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς συνειρμικῆς ἀλληλου-χίας. Σὲ δύο-τρὶα τραγούδια ἡ ἀντίθετη δο-κιμὴ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πλήρη ἀποτυ-χία (στίχοι, λόγου χάρι, στὰ τραγούδια 'Ἐρωτικοὶ τυρεοί', 'Ἐδῶ τελειώνει ὁ κό-σμος', κλπ.)

Τὰ θέματα του περιορίζονται σχεδὸν ἀ-ποκλειστικὰ σὲ τρία μονάχα: τὸν ἔρωτο, τὴ στοργή, τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν συνάνθρωπο του, πού ἀποτελοῦν μὴν ἀνιοῦσα κλίμακα καὶ τὰ διακρίνει μιὰ ὑπόκρυφη, λεπτὴ ἀ-ποσταχμένη αἰσιοδοξία. Ἡ ουστολή του σ' ὅποια ἐκδήλωσι, τὸ ἐγκώμιο, ἡ ἀπελπίσις, ἡ ὄργη εἶναι προσιόντα μιᾶς κλασσικῆς ἀ-γωγῆς. Στὰ πρῶτα ποιήματα τῆς συλλογῆς, διανθισμένα ἀπὸ ὠρσιὰ ποιητικὰ εὐρήματα, λείπει ἀκόμη ἡ πλήρης συνολικὴ αὐτοτέλεια. Δείγματα ὠραιῶν στίχων θὰ μπορούσα νὰ δώσω σχεδὸν ἀπὸ κάθε τραγούδι κὶ δι-σκολεύομαι πραγματικὰ νὰ διαλέξω:

Πῆρε τότε ἡ φύση τὴ μορφή τοῦ οὐνεῖρου
Κ' ἦρθαν μέσ' τὸ αἶμα μου τὰ πουλιὰ
τ' Ἀπρίλη

Βρήκε τότε ὁ κόσμος τὸν κρυφὸ σκο-
πό του
(Ἥρβες σὰν Νεραΐδα)

Ἄπλωσα τὰ χέρια μου στὸν γυμνὸν αἰθέρα
Τὰ σχέδια ν' ἀδράξω τοῦ κυανοῦ φω-
τός σου

Μέσα στίς φυλλωσιές τῶν δέντρων κε-
λαρύζει

Τὸ τρυφερό τ' ἀγέρι τῆς χαρᾶς σου...
(Μέσα στῆ συλλογῆ μου)

Ἔρχονται καὶ φεύγουν οἱ χαρὲς
μέσ' ἀπ' τίς χαραμιδὲς
τῆς ραγισμένης καρδιάς μου
(Ζῶ μὲ νοσταλγία σου)

Ἡ νύχτα μυστικώπαθῃ σὰν ἀποσταυμένη
ὄλο πέφτει καὶ πληθαίνει
(Τὸ κοιμητήρι τῶν ἀδελφῶν)

Κι ἀκόμα θὰ μοῦ ἦταν δυνατό, ἂν ὑπῆρχε
πιὸ πολὺς χώρος, νὰ δώσω δωπέρα ὀλά-
ξαι κέρα ἕνα-δυὸ ἀπὸ τὰ τελευταία τραγούδια
τῆς συλλογῆς, ποὺ κρατοῦν—αὐτὰ κ' οἱ πιὸ
πρὸ πάντων στίχοι—ἐκθαμβω μπροστά τους,
πιμ' μπροστά σὲ μιά ἀποκαλυψῆ ἑνὸς νωποῦ,
νὰ ἀνεπιτήδευτου καὶ συμπαθητικοῦ ταλέντου,
πὸ τὸν ὅποιον ὄρασιπαθῆ φίλο τῆς ἀληθινῆς
σοπ ποίησης. Ὅ νέος ποιητῆς, ποὺ πρέπει νὰ
νὰ γίνῃ πιὸ ἐκλεκτικός ὅταν ἀποπειράται νὰ
πάρει καὶ ν' ἀφομοιώσει κάτι ἀπὸ τὰ το-
πικὰ διαλεκτικὰ στοιχεῖα (τῶχει πετύχει
στὸ στίχο «Στὸν ὄχτο τῆς ζωῆς καὶ τοῦ
θανάτου» κ' ἔχει ἀποτύχει ἐξάλλου στῆ
σοπ ποίηση, «πανκέρα», κτλ. στὸ κατώτερης
σοπ ποίησης τραγουδι «πομπή») καὶ πιὸ προ-
σοπ ποίησης γιὰ τοὺς φωνητικούς κανόνες καὶ
τῆ στίξη, δὲν μπορεῖ παρά νὰ μὰς δώσει
σοπ τραγούδια ὄχι μόνο ποὺ θέλγουν μὰ καὶ
σοπ ποὺ πετοῦν τὴν ψυχὴ πρὸς τὴν ὑπερκό-
σμουσια χαρὰ καὶ τὸν ὀραματισμό!

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

Μανῶλη Κουρήτη : «Σταυροδρόμι»
(δρᾶμα). Ἀθήνα, «Πυρσός», 1938.
σχήμα 80, σ. 179. Δρχ. 50.

Γιὰ τὸ «Σταυροδρόμι» τοῦ κ. Μανῶλη
Κουρήτη ἤθελα νὰ γράψω μαζί μὲ τὸ «Ρήγα
Βελενστινῆ» τοῦ κ. Β. Ρῶτα—ὄχι γιὰτί
σοπ ποίησης, μὰ ἴσα ἴσα γιὰτί διαφέρουν τό-
σο πολύ. Τὸ δεύτερο φλέγεται ἀπὸ ἐθνικὸ
σοπ ποίησης καὶ ἀνθρώπινο ἥρωϊσμο. Στὸ πρῶτο ἀπα-
σοπ ποίησης καὶ μὴ σιγαλινῆ φωτιά τῆς ἀπλῆς κοι-
νωνικῆς παράδοσης, ποὺ μάταια προσπα-
σοπ ποίησης θάβει νὰ ξανακορώσει καὶ νὰ περιλάβει τὴ
σοπ ποίησης χροῖα, ἀδιάκοπα ἐξελισσόμενη ζωῆ. Ὑ-

πάρχει στὸ «Σταυροδρόμι» μιὰ σύγκρουση,
ἢ σύγκρουση ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους
τοῦ καλοῦ παλιοῦ καιροῦ κ' ἐκείνου ποὺ
συνήθως λέμε «πρόσο» καὶ «σοχρονισμὸ».
Ἔτσι ἀναγκαστικὰ στὸ ἔργο αὐτὸ συναν-
τιέται ἡ ἀπλοϊκὴ ἥθογραφία μὲ τὸ σύχρο-
νο κοινωνικὸ καὶ ψυχολογικὸ δρᾶμα. Σχε-
τιζεται ὅμως μὲ τὸ «Ρήγα Βελενστινῆ»,
γιὰτί νομίζω πὼς τὰ δυὸ αὐτὰ ἔργα δει-
χνουν τὸ σωστὸ δρόμο ποὺ πρέπει νὰ πά-
ρει ἡ νεοελληνικὴ δραματογραφία, ἂν πρό-
κειται ν' ἀποχτήσουμε ἔργα ἐλληνικὰ βιώ-
σιμα.

Θὰ πῶ σὲ γενικώτατες γραμμὲς τὴν ἐξέ-
λιξη τοῦ «Σταυροδρομοῦ», γιὰ νὰ μποροῦ-
με νὰ καταλάβουμε καλύτερα τὴν ἀποψη
τοῦ δραματούργου τοῦ :

Σ' ἕνα ὄρεινὸ χωριὸ τῆς Κρήτης ζεῖ μιὰ
πολυπρόσωπη πατριαρχικὴ οἰκογένεια : πα-
τέρας, μητέρα, ἑπτὰ κόρες καὶ δυὸ γιοὶ (ἦ-
τανε δεκαεὶ τὰ παιδιὰ, μὰ ἀπὸ τοὺς πόλε-
μους μόνο ἐνιά σώθηκαν). Ἐργάζονται,
μὲ χαρὰ καὶ πόνο, τῆ γῆς καὶ τὰ κοπάδια
εἶτε τῆ ρόκα καὶ τὸν ἀργαλιὸ γιὰ νὰ τρα-
φοῦν, καὶ νὰ συντηρήσουν τὸν ἕνα γιό,
τὸν Κωστῆ, ποὺ σπουδάζει δικηγόρος στὴν
Ἀθήνα κ' ὅπου κ' ἂν εἶναι θὰ γυρίσει
πιὰ τελειωμένος. Ἀράθυμος, ντόμπρος, ὑ-
περήφανος ἀλλὰ καὶ γλυκομίλητος ὁ πατέ-
ρας—ἀπ' ἐκείνους τοὺς ἥρωϊκοὺς καπετά-
νιους (Κ α π ε τ ἄ ν ι ο ς καὶ τ' ὄνομα
του) ποὺ στὰ νιάτα τους φάγανε μὲ τὴ χού-
φτα τὸ μαρουτὶ πολεμώντας τοὺς Τούρ-
κους—διοικεῖ αὐταρχικὰ, ἀλλὰ καὶ μὲ κα-
λὴ θέληση, τὸ σπίτι του. Ὁ ἄλλος γιός, ὁ
Μανῶλης, ἀγνός καὶ δυνατὸς σὰ στουρνα-
ρόπετρα, ἀλλὰ ἀ ντροπαλὸς σὰν κορασί-
δα, μοχτάει στοὺς κάμπους γιὰ νὰ κάνει
ἕνα μικρὸ καλοστεκούμενο βίος, ἀκολου-
θώντας τὰ παλιὰ νόμιμα, τὴ σφιχτὴ παρά-
δοση—σὲ μερικὰ, μάλιστα, σημεῖα πιὸ συν-
τηρητικὸς κ' ἀπ' τὸ γέρο πατέρα του. Οἱ
κόρες, καθεμιὰ μὲ τὴ δική της προσωπι-
κότητα, προσπαθοῦν κάτι νὰ φτιάξουν γιὰ
νὰ καλοπαντρευτοῦν—καθεμιὰ, πάλι, ἀνάλο-
γα μὲ τὴν ψυχροσύνθεσῆ τῆς πλάθοντας τὸ
γαμπρὸ. Ἔχουν, ὡστόσο, τὸ ἐλεύθερο ν' ἀ-
φήνουν κάποτε τὸν αἰσθηματισμὸ τους νὰ
ξεχειλιζέει καὶ νὰ διοχετεύεται σὲ κινήματα
καὶ πράξεις πολὺ ξανοιχτικῆς—ἀγκαλιὰ δὲ
διστάζουν νὰ ἐπιστρατεύουνε γι αὐτό, φορές
φορὲς, καὶ τὴν ἐπέμβαση τῆς μαγείας καὶ
τῆς πρόληψης.

Στὸν πρόλογο τοῦ δρᾶματος, ὅστερ' ἀπὸ
μερικῆς οἰκογενειακῆς σκηνῆς, γυρίζει ὁ
Κωστῆς μὲ μιὰ πλούσια Ἀθηναία φίλη του,
ποὺ πάει νὰ γίνῃ ἀραβωνιαστικιά του, τῆ
Γιάνα, μὲ τὸν ἀδελφὸ τῆς κ' ἕνα ἄλλο του
φίλο. Ἀπὸ τούτῃ τὴν ἀρχὴ κίόλας φάνηκε

πώς ή συνάντηση Μανώλης και Γιάννας θα γινότανε και για τους δυο μοιραία, Ίσα Ίσα γιατί είν' ολότελα ξεχωριστοί τύποι, αλλά άγνοι κι άδολοι άνθρωποι κ' οί δυο. Κ' ή σύγκρουση παράδοσης και μοντερνισμού φαίνεται από τώρα κιόλας, με τό έπεισόδιο του σκύλλου, πώς άλλωσπως ήτανε στην Άθήνα και άλλωσπως κατάντησε στο χωριό, και πού σε λίγο κρεμάστηκε.

Ή παρεμβολή του θυμόσοφου και ξεδιάντροπου μάγου Ψιληφωθιά, μάς γυρνάει στο μυστικισμό, στην άκατάλυτη δύναμη τής φύσης και τής αλήθειας, και στο διονυσιασμό, πού θά κρατήσει πέρα για πέρα σ' όλο τό δράμα.

Τήν άλλη αύγή ή Γιάννα κρυφοκουβεντιάζει με τό Μανώλη, τάχα άδιάφορα, σ' αλήθεια όμως κ' οί δυο ξαναμένοι άπ' τον πόθο πού δύσκολα τότε συγκρατούν, όσο πού ξεγυλοστράει ό Μανώλης. Είναι ωστόσο, άρκετά πραχτικός για να ζητήσει μία θέση γραμματικού για τον άδερφό του, γιατί εσίρει πώς διαφορετικά δέ θά βγάλει τό ψωμί του. Άλλά τό ίδιο πρωί ό Κωστής έτοιμάζεται για την προεκλογική διαμάχη των βουλευτικών έκλογών, πού, έτσι σαν αντίμαλο, φάνει ό αντίτιπός της και στο μικρό χωριό, στην έκκλησιά κιόλας. Σύγκαира όμως τ' άποφασίζει να πάρει γυναίκα του τή Γιάννα, μη ξαίροντας πώς κείνη δέ νιώθει πιά γι αυτόν τίποτ' άλλο από φιλία κ' έχτιμηση, μά ούτε και να του άρνηθεί μπορεί. Έτοιμάζονται για τις γιορτές των άραβώνων, έτοιμάζονται για τή βουλευτική έκλογή, κι όλο τό χωριό γλεντάει, χορεύει, τραγουδεί, ενώ ή μοίρα κλώθει τή θηλειά, πού θά σφίξει τή Γιάννα προπάντων, μά και τους άλλους. Ό Ψιληφωθιάς, άδέσμευτος, πάνω από νόμους, άνεξέλεγκτος, πανεύθερος, ασύδοτος, σαν «κακοπόιό» (για μās) πνεύμα τής παντοδύναμης Φύσης, προλέγει μά κ' ένεργεί να παρουσιαστεί σύντομα ή καταστροφική αύτή κατάσταση, κ' έτσι τή βραδιά τής Ίδιας μέρας, σ' ένα σκοτεινό φαράγγι κάνοντας τά μάγια του, άποτελεί-ώνει ό,τι ή φοβερή διαίσθηση κ' ή σκοτεινή πεθύμια του ζητήσανε άπ' τήν πρώτη στιγμή, γιατί Ίσα Ίσα τή στιγμή πού συναντιέται μυστικά ό Μανώλης κ' ή Γιάννα και φιλιούνται, παρουσιάζεται αυτός και δίνει τή λύση πού του άρέσει.

Στήν τελευταία πράξη, πρωί τής έπόμενης μέρας, έτοιμάζεται ό άδελφός τής Γιάννας κι ό φίλος του να φύγουνε κρυφά άπ' τό χωριό μαζί της, πρώτα γιατί δέν τους καλάρεσε ό άραβώνας στο χωριό, κ' ύστερα γιατί ό φίλος θέλει τή Γιάννα γυναίκα του. Μά ό Καπετάνιος δέν είναι δυνατό ν' άνε-

χτεί τήν προσβολή, κ' είν' έτοιμος και φωνικό να κάνει για να γίνει ό γάμος του Κωστή και τής Γιάννας. Αντιστέκεται όμως Μανώλης κ' έτσι τσακώνεται με τον πατέρα του. Παρουσιάζεται ή Γιάννα έξανατλημένη άπ' τή νυχτερινή περιπέτεια, και αμαία στιγμή πού ό πατέρας όρμηει να πυροβολήσει το Μανώλη, μπαίνει αύτή μπροστου του, γιατί, αλήθεια, μόνον αυτόν αγαπά—μα βέβαια είναι κι άδύνατο να πάρει τ' άμόρφωτο αυτό χωριατόπουλο. Έτσι όλα ξεκαθαρίζονται. Παραδίνει τό καπετάνιοτε τιμημένο όπλο του ό πατέρας στο Μανώλη γιατί αυτός πιά είν' ό άξιος να τό κρατεί στο δύνατά του χέρια, και φεύγει συντριμένος, ενώ άπ' τήν άλλη ό άδελφός τής Γιάννας κι ό φίλος του τήν παίρνουνε και φεύγουν.

Σέ λίγο οί κόρες του Καπετάνιου, μ' ένα μελαχολικό χαμόγελο, σιγοτραγουδιώντας, ξαναπιάνουν τις καθημερινές τους δουλιές, σά να μη συνέβηκε τίποτε.—Ή έξελιγμένη πόλη και τό άγνό χωριό δέν μπόρεσαν να συμπεθεριάσουν, άφού δέν κάνανε άβαρίες στις άπόψεις των.

Τό «Σταυροδρόμι» είναι ψυχογραφική και κοινωνική ήθογραφία. Όλα τά πρόσωπα είν' ολοκληρωμένα και ξεχωρίζει καθαρά ή προσωπικότητα του καθενός. Ή άπλοϊκή ζωή του χωριού παρουσιάζεται ζωηρή, και γίνεται, μάάλιστα, ζωηρότερη με την αντίπαράθεση κι αντίθεση τής σημερινής εξελίξης. Δέν ξαίρω ποιά ήτανε στο βάθος ή πρόθεση του κ. Κουρήτη, αλλά νομίζω πώς δέν ήθελε τίποτε άλλο παρά να παρουσιάσει τή σύγκρουση πού περιγράψαμε και να τής δώσει όλη τή δυνατή προέχταση. Και σ' αυτό πέτυχε άναμφισβήτητα. Πέτυχε άκόμα γιατί μάς έδωσε ένα πραγματικό έργο τέχνης, όπου ή μορφή έναρμονίζεται με τό περιεχόμενο και σφιχτόδένονται τα δυο, ώστε τό άποτέλεσμα να είναι και αισθητική άπόλαυση και πνευματική συγκίνηση δυνατή.

Τό δράμα είναι χτισμένο πάνω στα σαιξπηρικά πρότυπα, με τό δραματικό και τό κωμικό στοιχείο καλά ζυγισμένα και τήν άνάλογη χρησιμοποίηση του ποιητικού και του πεζού λόγου. Με τό μονόλογο του Ψιληφωθιά στον πρόλογο θέλησε ό κ. Κουρήτης να ένώσει τό έργο του με τή θεατρική παράδοση τής Κρήτης, με τό μεσαιωνικό κρητικό θέατρο. Αυτό επίσης γίνεται με τή χρησιμοποίηση τής κρητικής νιοπολαϊάς εκεί πού τά πρόσωπα πού μιλούν είναι Κρητικοί—στο μεγαλύτερο δηλαδή μέρος του έργου. Άν τό τελευταίο αυτό ξαφνιάζει κάπως τον άκάτεχο παρατηρητή, τό συνηθισμένο στην πανελλήνια δημοτική, δίνει

ρωμαίως στο έργο κάποιαν ιδιαίτερη χάρη, το ισχυρώριστο χρώμα της Κρήτης, και το ένδοξο με στενά με την κρητική γή. Βέβαια η τέχνη δεν είναι—δεν πρέπει και δεν μπορεί να είναι—άπλη αντιγραφή και φωτογραφώφηση της φύσης και της ζωής, ωστόσο πλὴν ἀνάμειξη τῆς γλώσσας στο «Σταυροδρόμι» τοῦ χωρίζει τὴ φυσικὴ εὐκρίνεια, τὴν οὐρηθοφάνεια τοῦ πραγματικοῦ—κι ἂν εἰρησῆ, ἡ ἀπουσία θὰ ἦταν αἰσθητὴ κι ὄχι πρὸς εὐχέλεια τοῦ ἔργου.

Καὶ τὸ «Σταυροδρόμι» δὲν παίχτηκε ἀκόμα στὴ σκηνή. Κ' εἶναι βέβαιο πὼς θὰ κερδαίνει περισσότερο στὴ σκηνὴ παρά με τὸ ἀπλό διάβασμα, ὅταν μάλιστα λογαριάσω ὡς πὼς συνοδεύεται κι ἀπὸ μουσικὴ—δημιουργία τοῦ συγγραφέα—ποῦ οἶγουρα θὰ ἐξελίξῃ τὸ χρώμα και τὸν τόνο τῆς ἐξελισσόμενης πράξης περισσότερο ζωηρά. Ἀλλὰ μὴ μὴ μὲ τὸ διάβασμα μόνο χαίρεται κανένας δὲ νῆν ἄρτια δραματικὴ σύνθεση, τὴ δυνατὴ πρὸς κῆψη, τὴ λεπτὴ παρατήρηση, τὴ ἐπιγραμματικὴ ἔκφραση και τὴν ποιητικὴ ὁμορφίαν τοῦ πλῆμυρίζει τὸ ἔργο τοῦ κ. Κουρήτη.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Θ. Θ. Κακριδῆ: «Ἡ πρώτη σκηνὴ τοῦ Χρύση στὴν Ἰλιάδα (Α 12—52).» Θεσσαλονίκη 1939, σ. 20.

Ὁ Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ι. Κακριδῆς, ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ὁμοῦ ἀλησμόνητου Ι. Συκουτρῆ, ἀποτελεῖ πρὸς τὴν ζωντανὴν μορφή τῆς νεοελληνικῆς κριτικῆς ἐπιστῆμης ἀνόμενα στοὺς νέους ἐπιστήμονες. Ἡ ἐργασία του, μεγάλη ὡς τῶρα και σ' ὄγκο και σ' ἀξία, φέρνει μίαν πρὸς ἀπὸ τὴν μελέτη τῶν ἀρχαίων κειμένων. Ἡ μελέτη τοποθετεῖται αἰτιολογικὰ ἐπὶ τὸ πλαίσιο τῶν περιστάσεων ποῦ δημιουργήσαν τὸ κάθε ἔργο, ἀλλὰ και μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ μάτι εἰδικοῦ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς πολὺ γρήγορα θὰ βρεθοῦν κενὸν ἐπιπέδον τῆς προσπάθειάς του, τόσο ἀπὸ τὴν ἀπόφραξιν τῶν βιβλίων του ὅσο κι ἀπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς διδασκαλίας του στὴν ἀρχαία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου. Ἐτοίμα ἂν γνωρίσουμε ἀποφασιστικώτερα τοὺς ἀρχαίους, κ' ἡ σχετικὴ κίνησις, ποῦ στὰ τελευταῖα χρόνια ἀρχίζει ζωηρὴ στὴν Ἑλλάδα, θὰ γίνῃ γοργώτερη και σίγουρα ὀφελιμώτερη.

Στὴ μικρὴ μελέτη τοῦ Ἡ πρώτῃ σκηνῆ

τοῦ Χρύση στὴν Ἰλιάδα Α 12—52», ἀναλύει μ' ἐξαιρετικὴ ὀξύδερεια και πρωτότυπη μέθοδο τὸ ἀριστουργηματικὸ αὐτὸ ὁμηρικὸ κομμάτι. Ἡ μέθοδος του στηρίζεται στὴν ἀρχὴ πὼς ἡ *μορφὴ* ἐνὸς λογοτεχνικοῦ ἔργου σχετίζεται στενῶτα με τὴν οὐσία του, κ' ἐπομένως πρέπει νὰ ἐξετάζονται προσεχτικὰ ὅλα τὰ μορφικὰ στοιχεῖα, ἂν θέλωμε νὰ νιώσουμε σωστῆ τὴ συγκίνησις ἀπὸ ἓνα ἔργο. Κι ὅταν λέει «μορφὴ» δὲν ἐννοεῖ μόνο τὴν ποιητικὴ ἢ πεζὴ κατασκευὴ του, ἀλλὰ και τὴ σύνταξη, τὴν ἐκλογή τῆς λέξης και τὴν ἔδω ἢ ἐκεῖ τοποθέτησίν της, τὴ φαινομενικὴ (ἡχητικὴ) ἀλλὰ και τὴ βαθύτερη σημασία τῆς λέξης, τὴ συστέλιση ὅλων τῶν λεπτομερειῶν στοῦ λόγο γιὰ νὰ σχηματιστεῖ, νὰ ἐκφραστεῖ πρεπούμενα μίαν ἐννοία, μίαν ψυχικὴ διάθεση. Ὅσο κι ἂν ἐργάζεται ἀθόρμητα ὁ πραγματικὸς λογοτέχνης, ἐκρηκτικὰ κόποτε, χωρὶς νὰ πολυστέκεται στοῦ σχολαστικὸ και δεσμευτικὸ καλοῦπι, στοῦ δέσιμο τῆς φαντασίας και τῆς διάνοιας τοῦ σὲ οὐκίκα (γλωσσικὰ δηλαδὴ) ἐμπόδια, ὅμως ἐργάζεται πάντα με κάποιον ἄσχετο, και συνειδητὰ—μπορεῖ κι ἀσυνειδητὰ—φτάνει στὴν ὀριστικὴ και τέλειαν—γι' αὐτὸν βέβαια—μορφικὴ διατύπωση τῆς ἐμπνευσις και τῆς ἰδέας του. Δὲν μπορεῖ, λοιπόν, νὰ εἶναι ἄσχετη ἡ μορφή ἀπὸ τὸ περιεχόμενον· ἀκόμη και γιὰ τὴν *αὐτὴ* εἶναι ποῦ κάνει νὰ ξεχωρίζει ἓνα λογοτεχνικὸ δημιούρημα ἀπὸ τὴ στεγνὴ κι ἀχρωμὴ ἄλλη γλωσσικὴ διατύπωση τῶν διανοημάτων μας κι *αὐτὴ* εἶναι ποῦ κάνει τὴν τέχνη νὰ ἔχει ἀμειώτερη και πὸς βαθία ἐπίδραση στὴν ψυχὴ.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς κάποτε γίνεται πολὺ λεπτόλογος ἢ ἀνάλογος τοῦ κ. Κακριδῆ, ὅμως πάντοτε αἰτιολογεῖται ὀρθὰ και πειστικὰ, και μὰς κάνει νὰ δοῦμε στοῦ ἀρχαίου κείμενου ὀραϊότητες και νὰ νιώσουμε συναισθήματα ποῦ δὲν τὰ ὑποφιαζόμεστε πρωτύτερα. Καὶ τὸ κέρδος εἶναι φανερό.

Ἡ τέτοια ἐργασία τοῦ κ. Κακριδῆ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς θὰ συνεχιστεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο—κι ἀπὸ ἄλλους, ὅπως εἶπα—σὲ περισσότερα κείμενα, γιὰ νὰ κατορθωθεῖ ὕστερα νὰ βγεῖ μίαν συνθετικὴ ἐργασία πάνω στὴν ἀρχαία λογοτεχνία, ποῦ στὴ γλώσσα μας, ὅσο ξαίρω τουλάχιστο, μὰς λείπει ἀκόμα. Ἐτοίμα θὰ καταστεῖ δυνατό νὰ γίνουιν ζωντανὴν ἡμέρηρα πραγματικὴ οἱ ἀπόψεις του ποῦ ἀναπτύσσει σὲ μίαν προηγούμενη μελέτη του «Ἑλληνικὴ κλασσικὴ παιδεία».

Ὁ κ. Κακριδῆς ἀνοίγει ἓνα νέο δρόμο στὴ νεοελληνικὴ φιλολογικὴ σκέψη.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Κωνσταντίνου Τομπόλη: «Σχολικά
"Άσματα». Λευκωσία, 1939, σχ. 80
σ. θ' + 80 + 86 σελίνια 4.

Δὲν εἶμαι καθόλου ἀρμόδιος γιὰ νὰ μιλήσω γιὰ τὸ ἔργο αὐτό, κ' ἐλπίζω κάποιος ἐιδικὸς ν' ἀσχοληθεῖ ὑστερώτερα γι αὐτὸ στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα». Τρία πράματα μονάχα θέλω νὰ τόνισω.

Πρῶτα τὴν τόλμη τοῦ κ. Τομπόλη νὰ καταπιαστεῖ καὶ νὰ ἐκδώσει μιὰ τέτοια σοβαρὴ ἔργασια. Δημοδιδάσκαλος ὁ ἴδιος ἀλλὰ καὶ μουσικός, κατόρθωσε χωρὶς νὰ παραμελήσει τὸ διδαχτικὸ τοῦ ἔργο νὰ ἐνδιαφέρεται πραγματικὰ κι ἀποτελεσματικὰ γιὰ τὴ μουσικὴ καὶ νὰ δημιουργεῖ τραγοῦδια παιδικὰ, ποὺ ὅσοι τᾶκουσαν μὲ διαβεβαίωσαν πὼς εἶναι ὡρα ὀτάτα Ἄλλὰ κυριολεκτικὰ ἥρωϊκὸ γεγονός γιὰ τὸν τόπο μας εἶναι ἡ πραγματοποίηση τῆς ἐκδοσης αὐτῆς, τόσο πλούσια, μάλιστα, καὶ καλλιτεχνικὰ καμωμένη. Τὸ βιβλίον, ὕστερ' ἀπὸ ἕνα συμπαιθικὸ πρόλογον τοῦ κ. Τομπόλη, περιέχει 25 ἐκκλήσιαστικὰ ἄσματα καὶ 62 σχολικά, γιὰ τὶς ἕξι τάξεις τῶν δημοτικῶν σχολείων. Εἶναι τυπωμένα καὶ μὲ τὴ βυζαντινὴ καὶ μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ παρασημαντικὴ.

Δεύτερο· εἶναι, σ' ἀλήθεια, ἀξιοπρόσεχτα τὰ χαριτωμένα παιδικὰ ποιηματάκια τοῦ κ. Κ. Γερολέμου ποὺ μελοποίησε ὁ κ. Τομπόλης. Ἄπλά, μὲ λεπτὰ κ' εὐγενικὰ αἰσθήματα, πρόσχαρα, ἀγγίζουσι σίγουρα τὴν ἀπλαστὴ παιδικὴ ψυχὴ καὶ μποροῦν νὰ τὴ συγκινήσουν, γιατί οὔτε πάνω οὔτε κάτω ἀπὸ τὶς πνευματικὲς τῶν δυνάμεις καὶ τὰ ἐνδιαφέροντά τῶν εἶναι. Κι ὅς γίνανε, ἴσως τὰ περισσότερα, «ἐπ' εὐκαιρίῳ», ὥστόσο ἔχουν αὐθορμητισμὸ, κ' οἱ τεχνικὲς τῶν ἐλλείψεις δὲ θὰ φαίνονται μὲ τὴ μουσικὴ.

Τέλος ἀξίζει ἕνα μεγάλο «μπράβο» ἡ περιποιημένη ἐμφάνισή τοῦ βιβλίου, ποὺ ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ στὸν ἐξαιρετικὸ τυπογράφον κ. Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη. Ἡ στοιχειοθέτησις τῆς μουσικῆς εἶναι ἀπὸ τὶς δυσκολώτερες τυπογραφικὰς ἐργασίας. Κι ὁ μὲν ὁ κ. Θωμᾶς Κυριακίδης κατόρθωσε νὰ δώσει ἕνα ὑποδειγματικὸ σὲ τυπογραφικὴ ἐμφάνισιν βιβλίον, ποὺ σίγουρα θὰ τὸ ζηλευσαν καὶ εἰς κοὶ ἐκδοτικοὶ οἴκοι στὴν Εὐρώπῃ. — Ἄς μὴ πεί κανεὶς πὼς ἐδῶ δὲν ἔχει τὸν τόπον τοῦ ἑνὸς τέτοιου ἔπαινος· γιατί κ' ἡ χειρωνακτικὴ δουλιὰ, ἔτσι γίνεαι μὲ κέφι, ἀγάπῃ καὶ διάθεσιν, ἀνεβαίνει καὶ γίνεται ἔργο τέχνης. Ὅταν ὁ ἐργάτης κάθε ἐπαγγέλματος μάθει νὰ βάζει στὴ δουλιὰ του ὅλην του τὴν ψυχὴ, ὅλην τὴ δυνάμειν του, ὅπως ὁ πραγματικὸς καλλιτέχνης, τότε

θὰ μπορέσει νὰ προσδέξει ἀληθινὰ κι οὐσιαστικὰ ὁ νότος μας.

Αὐτὰ τὰ λίγα εἶχα νὰ πῶ. Οἱ δασκάλοι, ποὺ διδάσκουν τὴ μουσικὴ στὰ δημοτικὰ σχολεῖα, κ' οἱ ἄλλοι ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ μικρὴν ἀκόμα μουσικὴν μας κίνησιν, ἀξίζει νὰ περιβάλουν μὲ τὴ στοργὴν τοῦ τῶ ὄριστο καὶ τόσο χρήσιμο αὐτὸ ἔργο τοῦ κ. Κ. Τομπόλη.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΞΗΣ

ΜΕΓΑΛΟΙ ΝΕΚΡΟΙ

SIGMUND FREUD

Στὶς 23 τοῦ Σεπτεμβρίου 1939 πέθανε στὸ Λονδίον σὲ ἡλικίᾳ 83 ἐτῶν ὁ διάσημος ἐπιστῆμον Σίγμουνη Φρόυντ, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ψυχανάλυσης.

Ὁ Φρόυντ γεννήθηκε στὴ Φράϊμπεργ, μιὰ μικρὴ πόλη τῆς Τσεχίας, στὶς 6 τοῦ Μᾶη 1856 ἀπὸ γονιοῦς Ἑβραίους. Ἀπὸ μικρὸς πῆγε στὴ Βιέννη κ' ἐκεῖ σπούδασε γιαντρός κ' ἔζησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του. Τὸ Μάρτη τοῦ 1938, ὅταν ἡ Αὐστρία προσαρτήθηκε ἀπὸ τὴ Ναζικὴ Γερμανία, ὁ Φρόυντ ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγει στὸ Λονδίον ὅπου τὸν ὑποδέχθηκαν ἕνα σωρὸ ὁπαδοὶ τῆς Ψυχανάλυσης.

Ὁ Φρόυντ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα πνεύματα ποὺ μὲ τὴ μελέτη τῶν ἀνοιξανε καινούργιους ἐπιστημονικοὺς ὀρίζοντες. Ὅπως π. χ. ὁ Δαρβίνος ἔδωσε στὸν κόσμον τὸ κλειδί γιὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς βιολογικῆς ἱστορίας τῶν ὄντων, ἔτσι μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς κι ὁ Φρόυντ μᾶς ἔδωκε τὸ κλειδί γιὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς ψυχολογικῆς ἱστορίας τῶν ἀτόμων.

Ἡ πρώτη συμβολὴ τοῦ Φρόυντ στὴν ἐπιστῆμην ἦταν μιὰ νέα μέθοδος θεραπείας τῆς ὑστερίας κι ἄλλων νευρώσεων, ποὺ τὴν ὀνόμασε «Ψυχανάλυση». Μὲ ἐλεῖθερους συνειρμούς ἰδεῶν τοῦ ἀρώστου ὁ Φρόυντ ἀνακάλυπτε τὰ γεγονότα ποὺ προκάλεσαν τὴ σύγκρουσιν τῶν συναισθημάτων, ἡ ὁποία ἐκδηλωνόταν μὲ ὑστερικά ἢ νευρασθενικὰ συμπτώματα. Ἡ θεραπεία τῆς ἀρώστιας ἔγχετο σὸ νὰ θυμηθεῖ ὁ ἀρώστος τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, νὰ τὰ ξαναζήσει καὶ νὰ πάρει συνειδησὴν τῆς πάλης ποὺ γινόταν μέσα του.

Ἡ Ψυχανάλυση ὅμως δὲν ἔμεινε μόνο στὸ στάδιο τῆς θεραπευτικῆς μεθόδου. Μὲ τὶς παρατηρήσεις ποὺ ἔκανε πάνω στοὺς ἀρώστους του, ὁ Φρόυντ ἀνήγαγε τὴν Ψυχανάλυση σὲ νέα ἐπιστῆμην, τὴν ἐπιστῆμην εἰ-

ΤΥΠΟΣ

ολύ ύποσυνειδήτων νοητικών λειτουργειών ή γενικά της καθόλου συμπεριφοράς ανθρώπου.

Γνωστική άρχή της Ψυχανάλυσης είναι ορισμινγκανικοποιητές έπιθυμίες του άνδρου, νέδ δεν χάνονται άλλα άπωθούνται στο υπερέδητο του άτόμου, άπ' όπου ζητούν άνα να ίκανοποιηθουν άμεσα ή έμμεσογρόρα ή συμβολικά. Αútés οί άπωθηυθηπιθυμίες έπηρεάζουν όλη τή συμπεριφορά του άτόμου. Η άπώθηση γίνεται επ' Y' 'Υπερ-εγώ πού περικλείει τίς ήθικες συνωγκανικές αντίληψεις πού τό άτομο έπιδό τό περιβάλλον του. Τό μεγαλύτερο όλλο στην ψυχική ζωή του άτόμου τό έστι τό ένοσχητό του έρωτος και τό ένοσχητό τά όποία, παρ' όλο πού είναι άνώθη βρίσκονται πολλές φορές ένωμένα με τό χ. κ. στην περίπτωση του σαδισμού.

Τοσχητικά αυτά με τήν πρόοδο του ποσίου όδ δεν βρίσκουν πλέρια ίκανοποίηση, σπνύονται, και προσπαθούν να βρουν άσχητα βρίσκουν, κάποια διεξοδό είτε έπεί ή είτε όμαδική. Ένα έπίκαιρο παράμυθό όμαδικού ξεσπάσματος του άπωθητοσχητό του θανάτου είναι κι ό

ώος. Πάρά, ή ψυχανάλυση άνοιξε τό δρόμο για νετεριμιστική έξήγηση τής ψυχικής ζωής του ανθρώπου, κ' έτσι ό ιδεαλισμός διώχτηκε κι από τό τελευταίο του σιγώγιο.

Όσο οι Κοινωνικές Έπιστήμες ώφεληγο σημαντικά από τά συμπεράσματα ψυχανάλυσης. Περισσότερο ίσως άπ' όξωφέληθήκε ή Παιδαγωγική, ή όποία ήπ τής ψυχανάλυσης γνώρισε τήν πραγματική ψυχή του παιδιού.

Φρόυντ συνάντησε στη ζωή του πολλοσπολίους τών θεωριών του. Από τό

ώδμος κ' έδώ άρχισε να κερδίζει όπαση και στό 1910 ίδρύθηκε ό Διεθνής Ψυχολογικός Σύνδεσμος, πού σήμερα έχει μέλος ό όλες τίς μεγάλες πόλεις του κόσμου από τήν Άμερική ως τίς Ίνδιες ή την Ίαπωνία.

Τα κυριώτερα έργα του Φρόυντ είναι:

Ε' Έρμηνεία τών Όνειρων (1900), ή Ισποπαθολογία τής Καθημέρα Ζωής (1904), ό Δ Δοκίμια έπί τής θεωρίας του Σεξουοσμοδ (1905), Λεονάρδος Ντά Βίντσι (1910), Τοτέμ και Ταμπού (1913), Πέραν ό Ηδονής (1920), Όμαδική Ψυχολογία (1921), Ανάλυση του Έγώ (1921), Αυτόβιογραφική Μελέτη (1924), Το Μέλλον Μιάς όποπάτης (1927), ό Πολιτισμός Πηγής Δυσροχίας (1929), Γιατί θα Γίνει Πόλεμος; (1931), ό Μωσής κι ό Μονοθεϊσμός (1939).

Δ. ΝΟΥΣΗΣ

Οί Κυπριακές έφημερίδες ένεκα τής πολεμικής κατάστασης περιόρισαν τίς σελίδες τους κ' έχτός από τίς έπίκαιρες είδήσεις, έλάχισθη άλλη ύλη δημοσιεύουν.

Στήν '*Ελευθερία* δημοσιεύεται του κ. Π. Ξιούτα «Πού πάμε;» 29 Αύγ., του κ. Τ. Άνθια «Στόν Άγ. Νικόλαο τής Στέγης» 31 Αύγ., και κατά τό Σεπτέμβρη τής κ. Χαρ. Κ. Σακάδα «Τά βιβλία πού άρέσκουν στα παιδιά» 1, του κ. Τ. Άνθια «Άντιπολεμική Φιλολογία» 2, «Φθινόπωρο δίχως ποίηση» 3, «Όλα τά νεώτερα άπ' τό μέτωπο» 5, του κ. Π. Ξιούτα «Η ήθική τής υπαίθρου» 5, του κ. Κ. Άσσιώτη «Άνθρωπιστικός πόλεμος» 24.

—Στήν '*Εσπερινή* του κ. Π. Λιμπέρη «Άνεύζοντας τόν άνθρωπο» 15, «Πόλεμος και άνθρωπισμός» 22, «Ειρηνικός συναγερμός» 25, «Γιά τή ποιότητα του πολιτισμού μας» 27, του Κ. Κώνωνα «Ό Φρόυντ και ή ψυχανάλυση» 26.

—Πήραμε και τίς έφημερίδες '*Ανεξάρητος*, '*Φωνή τής Κύπρου*, '*Παρατηρητής* και '*Πάφος*.

—Στό Δελτίο του Τμήματος Άρχαιοτήτων Κύπρου (Αύγουστος, 1939) διαβάζουμε τά έπόμενα:

«Έγινε μιá δοκιμαστική άνασκαφή πάνω σ' ένα κανικό λοφίσκο κοντά στο τέταρτο μίλι του δρόμου Λάρνακος—Λευκοσίας. Έδώ ό υπάλληλος του Μουσείου Γεώργιος Άναστασιου, άνεκάλυψε ενδó περιόδευε, πληθώρα από κομμάτια άχρωματίστων άγγείων με έγχάρακτες έπιγραφές στο Έλληνικό και το Κυπριακό αλφάβητο. Η άνασκαφή έφερε σε φώς σπήλαια όπου βρέθηκαν περισσότερα κομμάτια από ένεπιγραφα άγγεία. Οί έπιγραφές μιλούν για προσφορές σε μιá Νύμφη κ' έτσι υποτίθεται πως τά σπήλαια ήταν ίερά όπου ή Νύμφη ή οί Νύμφες λατρεύονταν. Τό άξιοσημείωτο άποτέλεσμα είναι πως τών έπιβεβαιώνεται τ' ό,τι ή Κυπριακή συλλαβική γραφή έξακολουθήσε να χρησιμοποιείται ίσαμε τόν 1ον π. Χ. αι. γιατί σ' αύτή τήν έποχή άνήκουν μερικά από τά ένεπιγραφα κομμάτια. Από τούτα μερικά φέρουν έπιγραφές στο Έλληνικό και στο Κυπριακό αλφάβητο. Παρόμοια ένεπιγραφα άγγεία άνακαλύφθηκαν, κατόπι άπό παρανομες άνασκαφές, και βγήκαν στην Άμερική πριν λίγα χρόνια, μά ήταν άγνωστος ό τόπος τής άνακάλυψης των. Η σημερινή άνακάλυψη φανερώνει τήν προέλευση των».

Έπίσης:

«Τό Κυπριακό Μουσείο έχει άποκτήσει τελευταίως μιάν ύπέροχη, σε ύπερφυσικό

μέγεθος, πέτρινη κεφαλή γυναίκας με στέμμα, που ανακάλυψε τυχαίως ένας χωρικός από το "Άρσορ, στην έπαρχία της Λευκωσίας. Στο μέρος αυτό ο πρώην "Εφορός του Μουσείου κ. Μαρκίδης, ανακάλυψε κ' έξερεύνησε, όχι έξ ολοκλήρου, ένα ναό στα 1917 άφιερωμένο στη Γολγιάν Άφροδίτη. Η νεοανακαλυφθείσα κεφαλή είναι έξαιρετικής έμορφιάς κι ανήκει στο πρώτο μέρος του 5ου αϊ. π. χ. Το στέμμα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρο και είναι στολισμένο άναγλυφες σφιγγες και φοίνικες.»

—Τό Report τοδ ά' έξαμήνου (1939) τοδ British School of Archeology in Iraq προαναγγέλλει άρθρον τοδ γνωστοδ Έβραιολόγου, Καθηγ. στο Πανεπιστήμιο τοδ St. Andrews της Σκωτίας κ. Α. Η. Honeyman για τίς Φοινικικές Κυπριακές Έπιγραφές.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

—Ο "Εφορός τοδ Άρχαιολογικοδ Μουσείοδ Κύπρου κ. Π. Δίκαιος έχει προσκληθεί νά συμβάλει στο διεθνές τιμητικό τεύχος που ετοιμάζεται ως προσφορά στον γραιό Καθηγητή της Άρχαίας Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Όξφόρδης και γνωστό Κυπριολόγο κ. J. L. Myres, που τον έχει πάρε το όριο κ' έχει αποχωρήσει έφέτος από την έδρα του. Η συμβολή τοδ κ. Δίκαιου έχει τίτλο: 'An Iron Age Painted Amphora in the Cyprus Museum (Hubbard Amphora)'.

—Τον περασμένο μήνα έπεσκέσθησαν την Κύπρο οί κ. κ. Christopher Hoehler, New College, Oxford, G. Hector Thomson, Magdalen, Oxford, και Στέφανος Ξύδης. Ο πρώτος ήρθε μέ σκοπό νά μελετήσει τά μεσαιωνικά φρούρια και μνημεία της Κύπρου και οί δύο τελευταίοι, μελετητές της Βυζαντινής έχνης στο Coultaid Institute τοδ Λοντίνου, τά Βυζαντινά μας μνημεία.

—Άπό τίς 24 τοδ Σεπτέμβρη έχει αποχωρήσει από την ύπηρεσία τοδ Τμήματοδ Άρχαιοτήτων τίς Κύπρου ή Βοηθός Έφορός Miss J. du Plat Taylor. Η Δίδα Taylor, που άρχισε τό στάδιο της, ως έρασιτεχνίς αρχαιολόγος στην Κύπρο, δώ και δέκα χρόνια, κατόρθωσε κατοπί από μία έπισηνη και άδιάκοπη έργασία νά εξελιγθεί και νά πάρε μία καλή θέση ανάμεσα στον άρχαιολογικό έπιστημονικό κόσμο και νά προσφέρει πολύ χρήσιμες ύπηρεσίες στο Τμήμα της. Έχτος από τά διάφορα άρθρα της στο Reports τοδ Τμήματοδ σημειώνουμε τίς ακόλουθες έργασίες της :

A water cistern with Byzantine Paintings, *Salut Cyprus (Journal of Antiquaries, London, vol. XIII, Medieval Graves in Cyprus (Ars Islamica, vol. V, pt. I) και (μαζί με τη Miss V. Saton-Williams) Classification of Pottery in the Cyprus Museum, Nicosia 1939. Έτοιμάει για δημοσίευση την έκθεση της σχετικά με άνασκαφές της στον Άγιο Φίλιωνα, Ριζοκάρτα (που τόσο έχουν έπαινεθεί από τον Καθηγητή κ. Σπηρίου) και τίς άνασκαφές της στον Μυκηναϊκό οικισμό στο Άτλίκι, κοντά στα νέα χαλκωρυχεία και χρυσορυχεία της Έταιρείας της Σκουριώτισσας.*

ΒΙΒΛΙΑ

Χρ. Γαλαταπούλου: Τά Έπιθαλάμια. 25 σελίνια. Πάφος 1939, σχ. 40 σ. 35.

Κωνσταντίνου Τομπόλη: Σχολικά δοκίμια Έκδότης Κώστα Χατζηϊωάννου, Λευκωσία 1939, σχ. 8 σ. 8'180186. Σελίνια 4.

Λουκά Ν. Χριστοφίδη: Τά πενήνταχρονα το ποιητή Κωστή Παλαμά (όμιλία) Έκδοση «Έντευκτηρίου Καίρου», σ. 63.

Ιωάννου Θ. Κακριδίη: Έλληνική Κλασική παιδεία. Άθήνα 1936 σ. 23.

Ι. Θ. Κακριδίη: Η πρώτη σκηνή τοδ Ήρωδου στην Ίλιάδα (A 12—32). Θεσσαλονίκη 1939 σ. 20.

Philip Henderson: The Poet and Society London 1939 pp. 248 7/6.

Ο Πήργος της Σιωπής. Δραματικά σελίνια άπό τους σκληρούς άπελευθερωτικούς άγώνας τών Πολωνών. Λευκωσία 1939, σ. 144.

Άπό τά τελευταία έργα τοδ μεγάλου Κύπριου συγγραφέα

ΝΙΚΟΥ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ *της Κύπρου*

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ Κ' ΟΙ ΑΝΘΙΝΕΣ ΖΩΕΣ

και

Ο ΧΡΥΣΟΣ ΜΥΘΟΣ

βρίσκονται άκόμη μερικά αντίτυπα.

Και τά δυό βιβλία σε πολυτελή έκδοση πουλιούνται μαζί σελίνια πέντε.

Επίσης ύπάρχουν μερικά αντίτυπα τών άριστουργηματικών διηγημάτων το

Ο ΣΚΕΛΕΘΡΑΣ

και

Η ΚΑΛΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΣΣΑ

Ζητήστε τα πριν έξαντληθοδν από τον

Τεϋκρο Άνθλα, έφημ. «Έλευθερία»

ή από τον

Κώστα Προουσή, 29 Άπλοκράτους Λευκωσία.

“ΚΥΠΡΙΑΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ”

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

τομ. Α' σελίνια 4

τομ. Β' σελίνια 5

Πωλείται εις όλα τά βιβλιοπωλεία Λευκωσίας.

Υπεύθυνος ιδιοκτήτης Ν. Ι. Κρανιδιώτης—Κερύνια.

Τυπογραφείο “ΝΕΟΣ Κόσμος,” Θ. Κυριακίδη—Λευκωσία.

ADAMOS J. ANTONIADES

PAINTER & DECORATOR

By Appointment to His Excellency the Governor of Cyprus
always uses and recommends

Famous Paint.

Full Particulars on request.

.....

Ο ἀρχιτέκτων, ὁ ἐργολάβος καὶ ὁ κάθε ἰδιοκτῆτης
εἰσιτιοῦ πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἓνα κα-
θὼς βάλσιμο χρειάζονται δύο πράγματα : **καλὰ ὕλικά** καὶ
καλή ἐργασία.

Καλὰ ὕλικά εἶναι μόνον τὰ προϊόντα τῶν δαιμονίων
κατασκευαστῶν μπογιάδων **Blundell, Spence & Co. Ltd,**
Lulul, England, ποὺ ἀπὸ τὸ 1811 κατασκευάζουν πρώτης
ἐξάξεως μπογιάδες.

Καλή ἐργασία εἶναι μόνον ἡ ἀσυναγώνιστη τέχνη μας.

Ἀποταθῆτε :

ΑΔΑΜΟΝ Ι. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΝ

Ὁδὸς Ἐλευθερίας καὶ Ἀριάδνης

Ταχ. Κιβ. ἀρ. 51, Τηλεφ. 72.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ—ΚΥΠΡΟΣ

ΕΞΑΡΘΡΩΣΕΙΣ

ΑΜΕΣΟΣ ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΙΣ

Τὸ ΣΛΟΑΝΣ θερμαίνει μαλακώνει καὶ ἀνακουφίζει ἀμέσως
Εἰσέρχεται μέσῳ τῶν πόρων ἀνευ ἐντριβῆς μέχρι τῶν πονεμέ-
μων μερῶν καὶ ἀφαιρᾷ τοὺς πόνους ἀμέσως.

Μεταχειρισθεῖτε τὸ Σλοᾶνς κατὰ τῶν ρευματι-
σμῶν, ἰσχυαλγίας, ὀσφυαλγίας, στραμπουλισματα
καὶ πόνων τῶν μυῶν.

ΣΛΟΑΝΣ ΛΙΝΙΜΕΝΤ Στιματᾶ τοὺς πόνους

SLOANS LINIMENT

